

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП

ПРАВЕН ФАКУЛТЕТ

ПРИМЕНЕТА ПОЛИТИКА И ДИПЛОМАТИЈА- МОДУЛ ЕВРОПСКО ПРАВО

Штип

Јулијана Богданова

**„ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТИЈА. УЛОГАТА НА УНПРЕДЕП ВО РЕПУБЛИКА
МАКЕДОНИЈА“**

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

Штип, јуни 2011г.

Комисија за оценка и одбрана

Претседател: Доц. д-р Љупчо Сотировски

Правен факултет- Универзитет „Гоце Делчев“- Штип

Член: Проф. д-р Владимир Ортаковски (ментор)

Факултет за безбедност- Универзитет „Св.Климент Охридски“-Битола

Член: Проф. д-р Јован Ананиев

Правен факултет- Универзитет „Гоце Делчев“- Штип

„ПРЕВЕНТИВНА ДИПЛОМАТИЈА. УЛОГАТА НА УНПРЕДЕП ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА“

Краток извадок

Дипломатијата како средство за комуникација меѓу државите, бил и сè уште е најефикасниот начин за остварување на целите поставени пред една држава. Посебен акцент и значење се посветува на превентивната дипломатија, која од ден на ден зазема сè позначајно место во делот на спречување на конфликтите. Правната основа за примена на превенцијата во процесот на спречување или ескалација на кофликтите, се наоѓа во Повелбата на Организацијата на Обединетите нации. Целокупната работа на ОН се заснова врз превенцијата и истата промовира механизми и инструменти за зачувување на мирот. Воспоставување на една превентивна мисија е далеку поисплатливо од преземање на други постконфликтни мерки. Вистинското значење на превенцијата се гледа токму во овој сегмент. Република Македонија имаше потреба од превентивна мисија на нејзината територија. Воспоставувањето на мисијата на УНПРЕДЕП се покажа како добар пример за спречување на ширењето на конфликтот од север и може да послужи како модел за идни превентивни мисии. Придобивките од една превентивна мисија можат да бидат големи, како за државата-домаќин, така и за соседните држави. Периодот во кој е присутна една превентивна мисија треба да биде целосно искористен за развој на државата и регионот каде што е воспоставена, да го зачува и зацврсти мирот и безбедноста и да понуди помош во различни сегменти, особено ако станува збор за млада држава, како што беше Република Македонија во моментот на стационарањето на силите на ОН во неа.

Клучни зборови: дипломатија, превентивно распоредување, зачувување на мирот, дипломатски мисии, колективна безбедност, мировни операции на ООН.

“PREVENTIVE DIPLOMACY. THE ROLE OF UNPREDEP IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA”

Abstract

The diplomacy like a tool for communication between the countries, was and will be the most efficient way for realisation the goals defined by one country. A separate accent and meaning is given to the preventive diplomacy, which, from day to day basis is taking a larger part in the way of obstructing the conflicts. The law basis for the use of the prevention in the processes of obstructing or escalating a conflict is found in the charter of organisation of the UN. The whole work of the UN is based on the prevention and itself, represents mechanism and instruments for defending the peace. Developing of one preventive mission is far more beneficial than to take over other post-conflict measures. The real meaning of the prevention is seen right at this segment. The Republic of Macedonia needed the use of a preventive mission on its territory. Developing the mission of UNPREDEP has shown like a good example for obstructing and escalating the conflicts coming from north, and may be used like a model for future preventive missions. The benefit from one preventive mission may be enormous for the host country, but as well it may be beneficial for the neighbour countries. When a preventive mission is present, the time should be used to develop the country, the region where the mission is based, and to defend and strengthen the peace and the security of the country, and also to offer help in different segments, particularly if it's about a young country, like The Republic of Macedonia at that time, in which the forces of the UN were stationed.

Key Words: diplomacy, preventive deployment, peace keeping, diplomatic mission, collective security, UN peacekeeping operations.

Содржина

Вовед.....	6
I Дипломатија.....	7
1.1. Поим на дипломатија.....	7
1.2. Видови дипломатија.....	12
1.2.1. Превентивна дипломатија.....	20
1.3. Значење на дипломатијата.....	27
1.4. Македонската дипломатија во процесот на стекнување и зачувување на на независноста.....	30
II Дипломатски мисии.....	35
2.1. Поим и појава на дипломатските мисии.....	35
2.1.1. Функции на дипломатските мисии.....	38
2.1.2. Привилегии и имунитети на дипломатските мисии.....	39
III Превентивната дипломатија и Обединетите нации.....	42
3.1. Превенцијата и системот на колективна безбедност во Повелбата на ООН.....	42
3.2. Агенда за мир- концепт на новата превентивна политика на ОН.....	45
3.3. Инструменти и механизми за превенција во ситемот на ОН.....	47
3.3.1. Превентивна дипломатија (preventive diplomacy).....	48
3.3.2. Превентивно распоредување на сили (preventive deployment).....	50
3.3.3. Градење на мирот (peace-making).....	52
3.3.4. Одржување на мирот (peace-keeping).....	53
3.3.5. Наметнување на мирот (peace-enforcement).....	54
3.3.6. Употреба на воена сила (use of military force).....	56
3.3.7. Консолидација на мирот (post-conflict peace-building).....	57
3.3.8. Помагање при развој (development funding).....	58
IV Мировни операции на ООН.....	59
4.1. Поим на мировни операции на ООН.....	59

4.2. Класификација на мировните операции	62
4.3. Карактеристики на мировните операции	64
V Мировна мисија на ОН во Република Македонија	67
5.1. Превентивно распоредување-УНПРЕДЕП	67
5.1.1. Причини за мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија	69
5.1.2. Воспоставување на мисијата на УНПРЕДЕП	72
5.1.2.1. Прв столб: Распоредување воени сили	82
5.1.2.2. Втор столб: Добри услуги и политичка акција	92
5.1.2.3. Трет столб: Човековата димензија	101
5.1.3. Причини за мисијата на УНПРЕДЕП да замине од Македонија	116
5.1.3.1. Зошто не требаше мисијата на УНПРЕДЕП да си замине од Република Македонија во 1999 година?	119
5.2. Улогата на УНПРЕДЕП во Македонија	121
Заклучок	126
Користена литература	131

Вовед

Постоењето на мирот претставува универзална вредност и најосновен услов за егзистенција и постоење на која било држава. Во минатото секоја држава сама за себе водела грижа за својот опстанок и за наметнување на мирот како најважна категорија при водењето на една држава. Ситуацијата на ова поле, денес, е видно изменета. Денес, во состојба на развиен систем на колективна безбедност постои една поинаква ситуација, каде до израз доаѓа обврската на државите да не пружат помош и да не даваат поддршка на државите кои се однесуваат спротивно од меѓународните прописи.

Војната, како средство за решавање на конфликтите, е веќе избледена од употреба. Меѓународните прописи ја забрануваат војната како средство за решавање на конфликти. Се пристапува кон еден нов, далеку подобар начин за решавање на проблемите меѓу државите. До полн израз доаѓа мирното решавање на споровите преку преговори, директни контакти и зачестени средби меѓу претставниците на две или повеќе држави. Тоа средство, кое сè почесто се применува во практиката при комуникација меѓу државите е дипломатијата. Дипломатијата, како најмоќен инструмент при претставување на државата на меѓународен план, е во подем и не може да се замисли водење на политиката на некоја држава без постоење на своја сопствена дипломатска мрежа.

Спречувањето на некоја штетна појава е проблем кој е присутен насекаде во светот. Од тие причини, на планот на превенција, се вложуваат многу напори со цел да се изгради еден моќен превентивен концепт. На ова поле посебно се истакнува Организацијата на Обединетите нации, како меѓународна организација која има направено многу за превенцијата и сè уште работи на неа. За да можеме да ја потврдиме улогата која ја имаат ОН на планот на превенција, подетално ќе се задржам на превентивната мисија на ОН во Македонија-УНПРЕДЕП. Преку детална разработка на активностите кои ги преземале силите на ОН за време на присуството во Македонија, ќе може да се види улогата на ОН при превенција на конфликтите. Мисијата на УНПРЕДЕП може да се смета како прв позитивен пример на ОН за спречување на конфликтите.

I Дипломатија

1.1. Поим на дипломатија

Не може да се почне со проучување на некоја појава, а претходно да не се зборува за нејзината историја. Постоенето на дипломатијата во односите меѓу државите или владетелите, како што било порано, не датира од ново време. Постојат докази дека дипломатијата постоела уште од 2500 година п.н.е.¹ Тогашната дипломатија останала рудиментарна, бидејќи немало средби многу често и комуникациите биле бавни, напорни, непредвидливи и несигурни. Најистакнат дипломатски систем од стариот век е дипломатијата на Амарна, која претставувала еден вид елаборат и се занимавала со правата и обврските кои произлегуваат од дипломатските односи, третирање на застапниците, нивна калсификација, форма на кореспонденција, процедура за преговарање и склучување договори итн. Дури во 302 година п.н.е. застапниците формално добивале имунитет од апсење.² Едно е јасно, за постојано и непрекинато водење на разговори со блиски партнери- консултации лице в лице, одлуки на самото место, размена на информации, нема замена за постојаната дипломатска мисија, како тогаш, така и сега. По студената војна дошло до нова ситуација во односите меѓу државите, кога речиси сите држави биле во дипломатски односи со други држави. Глобализацијата, рушењето на националните бариери, ги доведе општествата и цивилизациите во контакт како никогаш порано. Тоа не значи дека државите го губат своето значење, тие и понатаму се многу важни, но до целосен израз доаѓа праќањето и примањето посредници од наднационални организации, трговски корпорации, други наднационални тела и невладини организации, да водат преговори и да склучуваат договори. Дипломатијата во својата модерна форма своето најблиско потекло го наоѓа на италијанскиот полуостров кон крајот на 15 век.³

¹ Од овој период постои документиран примерок од писмо во кониформ ракопис на плочка, кое било испратено од Кралството Ебла до Кралството Хамази (денешен Северен Иран). Писмото било носено од гласник кој направил кружно патување од околу 2000 километри. Ова писмо е доказ за некои битни карактеристики на дипломатијата: успешни односи меѓу две оддалечени кралства-независни суверени ентитети, користење емисар за пренесување писмо на голема оддалеченост, конвенционална форма на обраќање, смисла за традиционално пријателство и братство итн.

² Мелисен, Ј., (2009), *Иновации во дипломатската практика*, Просветно дело АД Скопје, Скопје, стр. 35

³ Бериц, Г.Р., (2009), *Дипломатија-теорија и пракса (трето издание)*, „11 Октомври“- Прилеп, стр. 1

Денес, поради сè поголемиот број на учесници во меѓународните односи (држави, меѓународни организации, невладини организации, транснационални компании, академски свет и други) фокусот на традиционалната дипломатија се проширува. Практизирањето на дипломатијата е споделено помеѓу многу повеќе партнери отколку порано. Новите општи приоритети (одржување на мирот, сеопфатна безбедност, унапредување на човековите слободи и права, демократија, плуралистичка практика, спречување на меѓународен тероризам, криминал, корупција), може да водат кон една ренесанса на дипломатијата. Преокупацијата на дипломатијата со адаптирање на технолошките напредоци, не треба да води кон занемарување на промовирањето на општите интереси и вредности. Преку флексибилноста и адаптивноста на дипломатијата, истата може да се јави како универзално добро на 21 век.

Одредувањето на поимот дипломатија претставува сложена задача. Нејзината сложеност произлегува од фактот дека дипломатијата во извесна смисла е одредена и дефинирана уште во античко време. Меѓутоа, свесни сме дека дипломатијата не може да се дефинира на ист начин сега и во далечното минато. Ова произлегува од тоа што денес дипломатските претставници имаат на располагање далеку пософистицирани средства, кои на некој начин ја олеснуваат нивната работа. Од друга страна пак, основата на која лежи дипломатијата останува иста. Низ вековите, дипломатијата се покажала дека е стабилизирачка институција во потрага по мирољубиви односи на размена помеѓу државите и новите учесници во глобализираните односи.

Како водечка дефиниција при утврдување на поимот дипломатија треба да ни послужи дефиницијата на Харолд Николсон, која ги содржи следниве елементи:

- дипломатијата е управување со меѓународните односи преку преговарање;
- тие односи се регулираат и управуваат со амбасадори и пратеници;
- под дипломатија ја подразбираме работата и вештината на дипломатите.

Вака одреден, поимот дипломатија јасно ги истакнува функциите кои се составен дел од дипломатијата и истата ја одвојува од надворешната политика и меѓународното право. Уште во седумдесетите години рускиот дипломат од светски ранг V.A. Zorin (B.A. Зорин), ја дефинирал дипломатијата како „активност на органите на надворешната политика и функционерите на државата, одговорни за претставување на државата во светот, реализирање на задачите од надворешната политика и заштита на нејзините права и интереси по пат на преговори и други мировни средства, кои се користат во интерес на владеачката класа“.⁴ Од оваа дефиниција може да утврдиме дека и во денешно време нема енормни разлики во одредување на поимот дипломатија. Меѓутоа, сметам дека дипломатијата треба да се сфати пошироко. Тоа значи дека на неа треба да се гледа како на целокупна политичко-државна активност на планирање, организирање, водење на надворешни работи со цел остварување и реализирање на целите и интересите на државата во меѓународните односи. Секако дека дипломатијата е и наука и вештина. Наука е затоа што создала научни закони и научна теорија, на чија основа се водат надворешните работи, а вештина е затоа што правилата на игра на дипломатскиот кадар се претвора во систем кој има свој научен процес. Меѓутоа, не би ја дале вистинската слика за дипломатијата доколку кажеме дека е само наука, бидејќи дипломатијата како професија не може да се научи само од класичен прирачник. На крај, таа мора да биде искусена во животот за да вроди плод. Во вршење на надворешната политика, таа се практикува како политичка вештина (умешност за водење на државните работи), во најдобар случај дипломатијата е уметност.

За правилно одредување на терминот дипломатија треба да се разреши конфузијата помеѓу поимите „дипломатија“ и „надворешна политика“. Често пати, овие два поими се поистоветуваат, односно се сметаат за синоними, но тие во суштина имаат различно значење. Разликата меѓу дипломатијата и надворешната политика се поврзува со онаа меѓу инструментите (на извршување) и на формулирање и содржината на политиката.⁵ Потребата да

⁴ Zečević, M., (1990), *Vojna diplomatija*, Vojnoizdavački i novinski centar-Beograd, Beograd, str.14

⁵ Болевски, В., (2009), *Дипломатијата и меѓународното право во глобалните односи*, Просветно дело АД Скопје, Скопје, стр. 21

се направи јасна дистинкција на овие два поима, произлегува од причина што честопати овие термини се „замаглени“ и во некои литератури и медиуми се користат во заменета форма. Суштински гледано, дипломатијата е метод за артикулирање на надворешната политика, односно инструмент за имплементирање на надворешната политика. Меѓународните односи, пак, ја анализираат надворешната политика, т.е. тие ги обработуваат односите помеѓу државите. Дипломатијата, првенствено, се занимава со воспоставување на рамка во која се одвиваат меѓународните односи и е посредник која во исто време е неопходен услов и подмачкувач на меѓународната политика. Надворешната политика се занимава со содржината, целите и предметите на односите на една држава со други држави и со меѓународни актери. Вака гледано, дипломатијата можеме да ја дефинираме како уметност и вештина за комуницирање и размена, односно конверзација помеѓу државите кои дејствуваат преку нивните претставници (дипломати) за национални интереси (било тоа да се политички, економски, научни, општествени и други) на мирољубив начин. Ваквиот пристап кон дипломатијата Рејмонд Арон (Raymond Aron) го класифицирал како „уметност на убедување“ и особено е битно што направил разлика со „уметност на принудување“, бидејќи не е исклучена можноста од „дипломатија на принуда“ со употреба на политички или економски притисок (без војна).

Постојат толку дефиниции за дипломатија, колку што постојат и автори кои се занимаваат со оваа проблематика. Професор Ортаковски дипломатијата ја дефинира во потесна и во поширока смисла. Дипломатијата во поширока смисла може да се дефинира како водење на меѓународни односи со мирољубиви средства. Во потесна смисла, дипломатијата означува водење на меѓународните односи од официјални претставници на државите, на меѓународните организации и на другите меѓународни актери.⁶ Дипломатијата во основа претставува политичка дејност, која може да биде состојка за моќ на една држава, доколку е умешна и вешта. Како средство за комуникација меѓу службениците, дипломатијата е наменета за промовирање на надворешната политика, преку формален договор или преку спогодба по мирен пат. За успешна дипломатија би можеле да зборуваме кога целите на надворешната

⁶ Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје, стр. 2 и 3

политика ќе ги постигнеме без повикување на сила, пропаганда или право. Честопати дипломатијата била дефинирана како преговарање, меѓутоа на тој начин премногу се стеснува перцепцијата за вистинското значење на дипломатијата. Несомнено, преговарањето е најважната функција на дипломатијата и претставува нејзино јадро, но тоа не е доволно за дефинирање на истата. Постојат и многу други функции кои на вистински начин ја отсликуваат дипломатската активност. Од друга страна, многу дипломати вршат други клучни работи кои не се само преговори, а многу сезонски меѓународни преговарачи не се професионални дипломати. Тоа значи дека дипломатијата, сфатена како спроведување на меѓународните односи со преговарање, зафаќа само еден мал дел од богатиот дипломатски живот. Дипломатијата може да се дефинира како механизам на претставување, комуникација и преговарање преку кои државите и другите меѓународни актери ги водат нивните работи.⁷

Дипломатијата е механизам на државата за остварување на сопствените интереси на меѓународен план, по мирен пат, преку воспоставување комуникација со други држави или меѓународни и супранационални организации и други меѓународни актери, организирање директни средби и водење преговори, со цел остварување на националните интереси, реализирање на политичките интереси, претставување на државата, развивање на пријателски односи и други активности кои одат во прилог на државата што ја претставува.

До своето осамостојување Република Македонија не можеше да гради сопствена надворешна политика, цели, стратегија и сопствена дипломатија за нивно остварување. Денес, кога Република Македонија е независна држава со јасно изградени цели пред себе, дипломатите кои се „очи и уши“ на државата, треба постојано да ги унапредуваат односите на нашата држава во правец на остварување на задачите поставени пред себе.

⁷ Мелисен, Ј., (2009), *Иновации во дипломатската практика*, Просветно дело, АД Скопје, Скопје, стр.20

1.2. Видови дипломатија

Постојат повеќе модели на дипломатија. Со текот на времето се појавиле нови видови дипломатија и освен на преговорите, почнало да се става акцент и на други функции на дипломатијата. Тие други функции вклучуваат собирање на информации, лобирање, појаснување на намери, поддршка на одредени активности, помагање на сонародници кои се во странство, промовирање на јавни симпатии кон странска политика итн. Проширувајќи го фокусот на дипломатијата, вклучувајќи ги сите функции на дипломатијата, се појавиле различни модели или канали преку кои се вршат сите функции на дипломатијата. Во овој дел ќе дадеме објаснување за некои видови дипломатија, а посебен акцент ќе ставиме на превентивната дипломатија.

- Тајна и јавна дипломатија. Под тајна дипломатија се подразбираат преговори во врска со кои во тајност се чуваат која било од следниве компоненти: 1. содржината на преговорите; 2. фактот дека тие се водат; 3. содржината на спогодбата до која довеле успешните преговори; 4. фактот дека има спогодба како резултат на успешните преговори.⁸ Дипломатската активност која се одвива преку тајни канали, надвор од очите на јавноста, а преку посебно избрани експерти, се нарекува тајна дипломатија. Во ваквиот вид комуникации пишаните пораки, по правило, се доставуваат без официјални обележја и без потпис. Ако станува збор за тајни преговори, тогаш тие се одржуваат на некои непознати места, при што само мал број личности се запознати со тоа. Ваквото политичко тајно дејствување е еден од сегментите на прикриеното дејствување. Подрачјето на „прикриените акции“ е лоцирано во меѓупросторот помеѓу дипломатијата и шпионажата.⁹ Денес, тајната дипломатија постепено избледува во практиката. Тоа не значи дека секоја средба се обелоденува и дека сè се става на располагање на јавноста, меѓутоа исходот од тие средби најчесто се соопштува. Тајноста за постоење на некоја средба е сè потешко да се зачува. Во моментот, кога сме во ерата на револуционерните технички достигнувања, се потешко е да се зачуваат тајните документи во светлината на нашето демократско и отворено општество.

⁸ Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје, стр. 53

⁹ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 110

Слободната и отворената размена на информации внатре во администрацијата и во сојузните земји, посебно во поглед на тероризмот, е од голема важност. Пред сè, на човечки план, мора да им се оневозможи на оние кои би украде или тајно доставиле доверливи информации за својата земја и би ги ставиле на располагање на непријателските земји.

Јавната дипломатија по завршувањето на Студената војна доби поголема важност: ширењето на демократијата, енормниот пораст на медиумите и зголемување на бројот на невладините организации на глобално ниво, ја променија природата на моќта и уште повеќе ја ограничија слободата на дејствување на националните влади.¹⁰ Едвард Мароу, јавната дипломатија ја дефинира преку разликата од традиционалната дипломатија, на тој начин што јавната дипломатија вклучува меѓусебни односи не само со владите, туку и со невладини лица и организации. Предизвик за јавната дипломатија е да ги поврзе конкурентните национални дебати и да го трасира патот на промените. Целта нема да биде само да се добие битката за јавното мислење дома, туку да се убеди јавноста во поголемиот дел од државите, да ги согледаат проблемите од наша перспектива и да изврши притисок врз нивните национални влади. За да се постигнат ваквите цели, потребна е добра координација на оние што се залагаат за промена- владиниот и невладиниот сектор. Смеслата на јавната дипломатија лежи во презентирање и промовирање на сопствените вредности во други земји, на што поедноставен начин, за да би се направила една позитивна слика за државата преносител и да се зголеми степенот на поддршка на нејзините интереси.¹¹ Јавната дипломатија опфаќа организирани активности на јавниот сектор на некоја држава кон цивилните структури на други земји. Содржините кои се пренесуваат преку овој пат не се насочени спрема владата на целната држава, туку на оние општествени групи и социјални слоеви кои во таа земја индиректно влијаат врз креирањето на политиката, а во поширока смисла, на целокупното јавно мислење. Информациите и пораките на јавната дипломатија се наменети за интелектуалците, академците, студентите итн., без разлика на

¹⁰ Леонард, М., Стед, К., Смевинг, К., (2009), *Јавна дипломатија*, Просветно дело АД Скопје, Скопје, стр. 12

¹¹ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 104

возраста и занимањето. Пораките и информациите се емитуваат отворено и најчесто на јазикот на државата примател.

Битно е да се прави разлика меѓу тајните преговори, кои се легитимна и дури пожелна практика во меѓународното преговарање, и договорите кои, како исход на преговарањето, треба да бидат јавни. Харолд Николсон во оваа смисла, истакнувајќи ја разликата меѓу политиката и преговарањето, ја преформулира првата точка на Вудро Вилсон: „Договорите треба да бидат јавни, но тоа не значи дека до нив треба да се дојде јавно“. Ова значи дека иако одлуката како финален производ на преговорите треба да биде јавна, преговорите можат да се водат и зад затворени врати. Преговарањето зад затворени врати може да предизвика позитивен ефект и да овозможи „противникот“ да не го дознае нашиот следен чекор, што во спротивност може да доведе до контраефект. Дури и кога дипломатијата се води отворено, определен степен на доверливост е неопходен и пожелен. Преговорите што се водат отворено за јавноста, имаат големи шанси за неуспех, бидејќи учесниците настојуваат да му покажат на јавното мислење, на својата страна, дека нема да направат никакви отстапки. Тоа е една од причините што на средбите на шефовите на држави или влади им претходат доверливи преговори, а резултатите потоа јавно се усвојуваат.

- Формална и неформална дипломатија. Дипломатијата на која било земја несомнено може да се јави и во формален и во неформален облик. Тоа значи дека секоја земја, т.е дипломатските претставници на секоја земја, дел од своите активности ги остваруваат и преку неформални контакти. На тоа не треба да се гледа како на активности кои не се дозволени во дипломатската практика. Напротив, таквите неформални контакти, во прв ред, овозможуваат започнување на нови пријателства, што е особено битно за градењето на позитивен став на другите држави за сопствената земја. Формалната дипломатија е оној вид на дипломатија која ги опфаќа сите отворени средби на дипломатите, на определени места, со строго определна цел, т.е вршење на работата по одредени процедури и практика. За разлика од формалната дипломатија, неформалната дипломатија може да се одвива надвор од востановената практика и процедури, каде се разменуваат ставови за одредени прашања, се водат разговори за општи работи итн. Постојат

различни примери и називи за неформална дипломатија. Неформалните средби често пати се нарекуваат „дипломатија во гардероба“, поради неформалните средби кои се случуваат пред самата конференциска сала.¹² Како посебни видови на неформална дипломатија се и т.н. „дипломатија на втор колосек“ и „дипломатија при појава на елементарни непогоди“. „Дипломатијата на втор колосек“ е важна модерна алатка во меѓународните конфликти, со нејзиното влијание врз учесниците, нивните влади и врз јавноста преку нејзиното перципирање и општо прифаќање на дипломатскиот процес. Овој вид на неформална и неофицијална интеракција меѓу влијателните граѓани без јавни функции или група луѓе во рамките на една земја или од различни земји, кои се надвор од формалната владина структура на власт, се состои од развивање на стратегии што ќе влијаат врз јавното мислење и ќе помагаат во решавање на конфликти во една држава или на конфликти меѓу држави. „Дипломатијата од втор колосек“ треба да се разбере како дополнување, а не замена на „дипломатијата на прв колосек“. Комбинацијата од двете дипломатии („дипломатија на прв“ и „дипломатија на втор колосек“), понекогаш е од голема помош и е препорачлива. Меката дипломатија на втор колосек има намера да ја зајакне размената на информации и идеи за меѓусебно подобро разбирање меѓу страните кои се во конфликтот, а тврдата дипломатија на втор колосек е насочена кон политика поврзана со дијалог за решавање на проблеми. На крај, учесници во процесот на „дипломатијата на втор колосек“ се недржавни актери, како што се интелектуалци, претставници на медиуми или на невладини организации, поранешни цивилни или воени службеници. „Дипломатијата при појава на елементарни непогоди“ се базира врз идентификување на заеднички интереси на државите на ниво на споделен ризик и научно знаење. Споделениот ризик ги погодува сите нации во регионот изложени на една криза, без разлика дали тие придонеле или не кон условите кои ја продуцираат заканата. Соработката поврзана со природните несреќи и ad hoc помошта при истите во комплексни хуманитарни вонредни состојби, кои можат да погодат повеќе од една држава, може да има ефекти кои водат кон подобрување на односите меѓу државите со длабоко вкоренето

¹² Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје, стр. 56

непријателство. Како пример може да се земат цунами-брановите.¹³ Мотивациите на дипломатијата при појава на природни катастрофи може да се карактеризира со еден или со комбинација од следниве фактори:¹⁴ 1. хуманитарни размислувања, 2. политичка експедитивност (просветлен самоинтерес), 3. законска обврска. Како дел од неформалната дипломатија треба да се спомне и т.н. спортска дипломатија. Контактите од ваков вид, на спортски натпревари можат да бидат скапоцени и политички продуктивни. Станува збор за спортски средби, кои ги обновуваат или подобруваат односите помеѓу противничките страни. Овој вид соработка се нарекува спортска дипломатија. Професорот Ортаковски зборува и за „пинг-понг дипломатија“, која се однесува на натпреварите на американските и кинеските пингпонгари во 1971 и 1972 година. После повеќе децении прекинати контакти меѓу САД и Кина, американските пингпонгари допатувале во Пекинг да одиграт пријателски натпревар. Во февруари 1972 година американскиот претседател Ричард Никсон ја направил својата историска посета на Кина и се сретнал со кинескиот лидер Мао це Тунг. Два месеци подоцна кинескиот премиер Чуанг це Тунг, на чело на кинеската пингпонгарска делегација, ги посетил САД, од 12 до 30 април 1972 година.¹⁵ Значи, контактите меѓу спортистите можат да придонесат за отворање на оние врати до кои дипломатијата сè уште не стигнала.

- Билатерална и мултилатерална дипломатија. Билатералната дипломатија не значи ништо повеќе од комуникација ограничена меѓу две страни. Билатералната дипломатија може да биде конвенционална и неконвенционална. Конвенционалниот метод на спроведување на билатерална дипломатија се однесува на вршење на односите на основа на држава спрема држава, преку формално акредитирани постојани мисии. Во некои билатерални врски, постојаните амбасади од конвенционален вид, не можат да постојат заради формална одлука на барем една од засегнатите држави. Одлуката, може да биде одбивање да се признае другата страна како држава, или

¹³ На 26 декември 2004 цунами-брановите што ги погодија Индонезија, Тајланд, Шри Ланка, Индија, Малдивите, Кенија и Сомалија, се покажа како погоден пример дека природните катастрофи креираат политички и дипломатски предизвици, како и можности за дипломатија и помош при природни катастрофи (т.н. цунами-дипломатија).

¹⁴ Болевски, В., (2009), *Дипломатијата и меѓународното право во глобалните односи*, Просветно дело АД Скопје, Скопје, стр.48

¹⁵ Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје, стр. 56

почесто, одбивање да се признае нејзината влада како легитимна влада на таа држава. Резултатот е ист кога во случај на војна, како протест против нејзината политика, една држава ги прекинува „дипломатските односи“ со друга, иако во исто време ја признава нејзината влада. Како и да е, дури и ако државите почнат да војуваат, тие обично разбираат или од почетокот или пред да биде премногу доцна дека тие имаат заеднички интерес да комуницираат една со друга. Во вакви околности, комуникацијата се одвива преку постојани мисии кои не се нормални амбасади, односно по пат на билатерална дипломатија од неконвенционален вид. Со зголемување на бројот на држави, комплексноста на проблемите се зголемила, а се зголемила и итноста со која требало да се одговори на нив. Ова било очигледно за време на Првата светска војна со големиот наплив на конференции. По Првата светска војна, „мултилатералната дипломатија“ била оправдано воведена со создавање на Лигата на народите. Експлозивниот пораст на бројот на конференции, доведе до пораст на мултилатералната дипломатија, односно присуство на три или повеќе држави на една конференција. Ваквиот пристап на дипломатијата го достигна својот врв, т.е. расцути после Втората светска војна со зголемување на бројот на држави.

- Самит дипломатија. Во денешно време самитите се постојано средство на комуникација во сферата на дипломатијата. При спроведување на дипломатските односи, концептот „самит“ вообичаено се однесува на состаноци на шефови на владите и државите. Самитите може да им дадат креативна улога на шефовите на државите и на владите за слободно да ги истражуваат подрачјата и содржината на политичката согласност или, пак, да бидат предходно подготвени давајќи им малку повеќе од симболична улога. Самитите може да се одржуваат меѓу соперници или сојузници, може да се одржуваат релативно редовно, *ad hoc*, или пак само еднаш.¹⁶ Ова покажува дека како мултилатералната, така и билатералната дипломатија, се одвиваат преку самити. Одржувањето на самити не е лесна и едноставна работа. Напротив, на одржувањето на еден самит му претходат голем број активности на пониско ниво. *Ad hoc* самитите имаат големо значење во дипломатските

¹⁶ Парк, Б., (2009), НАТО самити; Приредено од Дејвид Х. Дан, *Дипломатија на највисоко ниво: развој на меѓународните самити*, НАМПРЕС, Скопје, стр. 88

односи. Постојат сомневања дека на ваков вид самити тешко доаѓаат до израз вистинските цели на дипломатската средба, бидејќи акцентот е ставен на церемонијалот. Меѓутоа, преку поопуштената и помалку непријателската атмосфера е полесно да се создаде погодна почва за искреност во размената на мислењата. Посебен случај на ad hoc самитите е погребот на некоја голема политичка фигура, на кој присуствуваат високи делегации од засегнатиот регион, или како што сега е вообичаено, од целиот свет. Ваквите „самити за време на работни погребни“ се од посебно значење, бидејќи тие претставуваат можност за странските пријатели на починатиот да се сретнат, да воспостават контакти и да се запознаат лично со новиот лидер. Исто така, ваквите самити можат да имаат позитивен ефект за странските ривали на починатиот, да ја истражат можноста за промена на мислењето кај новиот лидер и да создадат основа за развој на пријателство. Како важни, сметам дека треба да се споменат и „сериските самити“. Овие самити се најпогодни за клучната функција на преговарање. Ваквите долги средби дозволуваат длабински да се навлезе во суштината на предметот, а исто така, дозволуваат и враќање на предметот на повторно разгледување, доколку се најде на безизлезна положба, отколку како на кратките самити, кога почетокот на таа безизлезна положба се поклопува со закажаното авионско полетување на лидерот.¹⁷

- Дипломатија со учество на трета страна. Дипломатијата со учество на трета страна е широко прифатена и зазема голем замав во денешно време. Овој вид дипломатија е доста познат на нашата држава и претставува наша реалност во спорот за името со Република Грција. Дипломатијата со учество на трета страна може да се појави во повеќе облици, меѓутоа овде акцентот е ставен на следниве два облика: давање „добри услуги“ и посредување, односно медијација. „Добрите услуги“ се активираат од моментот кога поради голема заостреност на односите помеѓу странките во спорот или неуспешноста на директните преговори кои довеле до заострување на односите, не постои фактичка можност за водење на директни преговори. Во таков случај, до странките по нивна или надворешна иницијатива, може да дојде понуда од трета држава, меѓународна организација

¹⁷ Бериц, Г.Р., (2009), *Дипломатија-теорија и пракса (трето издание)*, „11 Октомври“- Прилеп, стр. 181

или истакната личност за давање на „добри услуги“.¹⁸ Третата страна делува како „олеснувач“ или „добронамерна помош“ и има поограничена улога од медијаторот, бидејќи не вклучува ништо повеќе од тоа да помогне страните кои се во конфликтот да се доведат во директни преговори. Значи, функцијата на третата страна е ограничена на пред-переговарачката фаза. Медијацијата е неопходна кај екстремно жестоки расправи и кога страните компромисот го прават невозможен и кога страните имаат најдлабока недоверба за намерите на другата страна, каде културните разлики претставуваат дополнителна бариера за комуникација и каде најмалку една од страните одбива да ја признае другата. Во посредувањето, третата страна е страна која не е директно вмешана во спорот за кој станува збор. Третата страна треба да биде целосно непристрасна и да посакува разрешување, односно спогодба со која двете страни ќе бидат задоволни. Медијаторите се делат на официјални и неофицијални категории, т.е. во „прва линија“ и во „втора линија“. Најважни се медијаторите во прва линија, односно државите, без разлика дали делуваат во поединечна смисла или колективно, или пак преку меѓународните организации, како Обединетите Нации, кои се во голема мера нивни дела. Медијацијата, како и давањето „добри услуги“ од страна на приватни лица и невладини организации, беа познати како „граѓанска дипломатија“, се додека не се вовеле новиот поим- медијација во „втора линија“. Разликата меѓу медијацијата и добрите услуги е во тоа што кај медијацијата третата страна активно им помага на странките во спорот да постигнат договор, што значи дека медијаторот нуди свои предлози и совети околу изнаоѓање на решение за спорот.

- Шатл дипломатија. Шатл дипломатијата или летачка дипломатија е специфичен вид дипломатска комуникација и медијација која ја остварува некоја меѓународна личност, формален или неформален посредник. Суштината на шатл дипломатијата се наоѓа во преземање на последователни патувања („shuttling“) од страна на посредникот од една до друга локација на страните во конфликтот. Шатл дипломатијата не може да се сретне во стандардните дипломатски практикуми на некое министерство за надворешни

¹⁸ Фрчкоски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., (1995), *Меѓународно јавно право*, Табернакул, Скопје, стр. 294

работи. Станува збор за ad hoc аранжман, кој нема пишани правила и кој се разликува од ситуација до ситуација. Активностите на шатл дипломатијата најчесто ја остваруваат одредени работни групи или поединци, заради вклучување во и решавање на спорот меѓу страните кои се актери на одредени кризи. Во состав на овие тела се именуваат истакнати дипломати, со тоа што овде не станува збор за некој ексклузивен состав кој ќе ги направи претставниците како голема сила, туку сè зависи од моменталната ситуација и согласноста на инволвираните страни. Карактеристично за шатл дипломатијата е што страните во спорот се раздвоени и не водат меѓусебни разговори, туку дипломатите-посредници патуваат од едната до другата страна и пренесуваат разни предлози и иницијативи.¹⁹ Посредникот не е само поштар кој ги пренесува пораките од една до друга страна, туку го организира, води и насочува преговарачкиот процес.²⁰ Шатл дипломатијата се користи кога страните меѓусебно не контактираат или ги прекинале нивните односи, но помеѓу нив постои макар и минимална волја да се направи одреден напредок. Овие контакти може да се каже дека спаѓаат во сферата на јавната дипломатија, бидејќи не се скриени од очите на јавноста, иако медиумите се држат на одредено растојание од содржината на дипломатската комуникација, за да може да се сочува тајноста на преговорите.

1.2.1. Превентивна дипломатија

Како што не постои држава која е целосно заштитена или сама може да одговори на сите свои потреби и барања, така не постои ниту држава која нема внатрешни и/или надворешни проблеми, нема непријатели или е имуна на претензиите на другите држави. Тоа значи дека кога тогаш може да дојде до несакана ситуација во една држава. Во тој случај, идеално би било да се спречи. До конфликт помеѓу две или повеќе држави може да дојде од различни причини. Без разлика, од која причина настанал спорот, потребно е да се преземат соодветни мерки за да се спречи истиот, да не се дозволи негово ширење, ниту претворање во отворен конфликт. Како најдобро решение треба

¹⁹ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 110

²⁰ Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје, стр. 61

да послужи превентивната дипломатија, која несомнено најмногу може да придонесе да се избегне она што не смее да се случи. Превентивната дипломатија е една од компонентите од кои се состои поддршката на дипломатијата. Бутрос Гали (Boutros Ghali) смета дека превентивната дипломатија е акција за спречување на спорови кои произлегуваат од државите, за спречување на постоечките спорови и ескалација на конфликти и го ограничуваат ширењето кога тие ќе се појават. Превентивната дипломатија е и повеќе од потребна од една, но не и единствена причина да се спречи нешто кое може да предизвика несакани последици, одземени животи, вековни непријателства, материјални средства, па дури и опстанок, т.е постоењето на една држава. Превентивната дипломатија е ненасилна акција преземена од страна на сите учесници за да се спречи спорот да стане насилен, да ескалира и да се прошири и да прерасне во вооружен судир кој веројатно ќе го загрози меѓународниот мир и безбедноста. Една генерално прифатена дефиниција признава дека превентивната дипломатија се служи со три цели:²¹ (1) да ги спречи спорите меѓу државите или меѓу владите и малцинските партии во рамките на државите, (2) да се спречи постоење на спорите пред тие да се трансформираат во отворени конфликти, (3) ако избие конфликт, да се осигура дека истиот се шири во најмала можна мера. Ова на некој начин е како „превентивна медицина“ т.е. целите се насочени кон спречување на болеста пред да се случи. Превентивната дипломатија се состои од превентивно распоредување, преземање на мерки за повисок степен на борбена готовност или демонстрирање сила на друг начин, пред избивање на непријателствата.²² Превентивната дипломатија бара зајакнати рани информациски процеси, вклучувајќи економски и социјални трендови (како што се масовни движења на луѓето и страв од глад) и политички случувања кои можат да доведат до опасни тензии. Превентивната дипломатија опфаќа, изразува и поврзува четири основни групи мерки и акции, со специфичен логички и временски ред:²³ првата група претставува класичен вид превентивна дипломатија, она традиционално

²¹ Kevin M. Cahill, (2000). *Preventive diplomacy: stopping wars before they start*. Revised and updated editions. The Center for International Health and Cooperation, New York, p. 29

²² Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“ - Штип, стр. 402

²³ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 18

сфаќање на овој поим, како претходна активност чиј резултат е елиминирање на несогласностите, смирување на тензиите и мирно решавање на настанатиот спор помеѓу државите; втората група активности е од мешовит карактер и се преземаат во ситуации кога спорот ќе прерасне во конфликт, од потесен или поширок, локален или регионален карактер и постапките во оваа фаза се комбинација од дипломатски, цивилно-полициски, а понекогаш и присилни мерки; третата група активности е од протективно-амортизационен карактер и насочена е кон сузбивање на конфликтите кои веќе избиле и спречување на нивно ширење, за да не се пренесе на соседните држави или да поттикнат вклучување на некои трети страни; четвртата група превентивни активности се однесува на обнова на државните институции, политички плурализам, социјална стабилност, демократски вредности и доверба помеѓу конфронтираните етнички, национални, верски и други општествени групи. Кога зборуваме за превентивна дипломатија, неизбежно е да се дефинираат нејзините три компоненти: рано предупредување, клучна одлука за почеток на акција и стратегија на акцијата.²⁴

Рано предупредување. Раното предупредување не е ништо друго, освен „огласување на алармот во вистинско време и спасување на соодветен начин“. Ефективното рано предупредување подразбира надминување на два различни, но меѓусебно поврзани проблема: 1. информативни проблеми за добивање на потребниот квалитет и квантитет на разузнавачки податоци во сигурен облик и навремен начин, и 2. аналитички проблеми за надминување на различни бариери кои можат да ја попречат или нарушат точноста на анализите. Наместо да се чека кризата да се случи, би можело да има превентивно распоредување на силите, по барање на владите на сите засегнати страни. Превентивното распоредување може да најде свое место кога земјата се чувствува загрозувана и бара распоредување и соодветно присуство на силите, на пример, силите на Обединетите нации. Во услови на криза во државата, превентивното распоредување може да помогне во олеснување на страдањата и ограничување или контролирање на насилството. Превентивното распоредување може да се сфати и како хуманитарна

²⁴ Bruce W. Jentleson, (2000). *Opportunities missed, opportunities seized: Preventive Diplomacy in the Post-Cold War World*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 10

асистенција. Таквата хуманитарна асистенција, иако воена или со полициски и цивилен персонал, може да спаси животи и да се развијат услови на безбедност, каде ќе се создадат потребните услови за да може да се одржат преговори. Хуманитарните организации за помош и другите невладини организации, исто така, може да имаат важна улога при раното предупредување, но тие имаат и одредени пречки кои треба да се надминат. Белег на невладините организации е дека работат на предна линија т.е тие први доаѓаат до сознанија за можноста од избувнување на конфликт, бидејќи истражуваат различни аспекти на состојбите во една држава. Невладините организации најчесто се првите надворешни актери кои стануваат свесни за конфликтот во неговата рана фаза.

Клучна одлука за почеток на акција. Иако суштината на стратешката логика на превентивната дипломатија е да се делува пред почетокот на настанувањето на криза на проблемот, често на проблемот му недостасува чувството на криза и тоа прави уште потешко да се изгради политичка поддршка, потребна за преземање на почетокот на раната акција. Поради тоа, тешко се доаѓа до клучна одлука за започнување на акција. Во најголем број случаи секогаш се тргнува од првата компонента, односно од раното предупредување, но сметам дека не секогаш треба да се тргне од таму. Причината за ваков став лежи токму во тоа што сериозноста на проблемот и степенот во кој самиот проблем се наоѓа може да биде различен, односно посериозен од оној степен што е потребен за рано предупредување. Понекогаш, кога проблемот веќе ескалирал до повисок степен, потребно е веднаш да се донесе одлука за почеток на акција. Во спротивност може да не се постигне никаков ефект.

Стратегија на акцијата. Не може да има една стандардна превентивна дипломатска стратегија, која ќе може да одговори на потребите на сите случаи каде е потребна превентивна акција. Значи, не може една стратегија да одговара на сите држави, ниту пак една стратегија да одговара за сите ситуации во една држава. Во однос на целокупната стратегија, превентивната дипломатија обично бара „микс/комбинација од стратегии“, комбинирање на повеќе елементи, кои ќе предизвикаат веродостојно заплашување и други

активности кои може да резултираат со позитивен поттик за соработка. Некои ситуации бараат повеќе принудни компоненти, а други имаат свој предлог, но и на двете им треба концептуално спојување.

Превентивната дипломатија бара способност за согледување на проблемите во своите рани фази, а потоа се преземаат чекори за да се избегнат истите. Ова се однесува и на Обединетите нации и на другите меѓународни организации и нивните напори да изградат институционални капацитети за рано предупредување. Агендата за мир содржи голем број идеи во врска со употребата на превентивната дипломатија:²⁵

- превентивната дипломатија треба да се користи за да ги олесни тензиите пред тие да резултираат, т.е. да се претворат во конфликт;
- ако избие конфликт, превентивната дипломатија треба да се користи за да се дејствува брзо и да се тргне кон решавање на истиот, преку согледување на содржината на причините за појава на конфликтот;
- превентивната дипломатија може да се врши од страна на Генералниот секретар, високи службеници на специјализираните агенции и програми, од страна на Советот за безбедност или Генералното собрание, и од страна на регионалните организации кои соработуваат со ОН;
- превентивната дипломатија бара мерки за создавање доверба;
- превентивната дипломатија има потреба од рано предупредување кое се темели врз собирање на формални или неформални податоци и утврдување на факти;
- превентивната дипломатија може да вклучи и превентивно распоредување, а во исти ситуации и демилитаризирани зони.

Превентивната дипломатија, за да постигне успех во своето дејствување, има поставено неколку цели пред себе. Според д-р Душан Васиќ, постојат шест цели на превентивната дипломатија: 1. термилошко разјаснување; 2. препознавање на потенцијалниот конфликт; 3. спречување на избивање

²⁵ United Nations Intellectual History Project, (2008). *Preventive Diplomacy at the UN*, Library of Congress Cataloging in Publication Data, p. 50

конфликт; 4. решавање на конфликтот; 5. спроведување на мирот; 6. постконфликтна рехабилитација.

Терминолошкото разјаснување на одредени поими е потребно за да се избегне примена на различни термини кои можат да имаат исто значење. Многу често се меша значењето на поимите „спречување на конфликти“ и „управување со кризи“ или „мирно решавање на споровите“ и „решавање на конфликти“ и се сметаат за синоними. Можеби е тешко да се повлече линија помеѓу значењето на овие термини и да не постои извесно поклопување на истите, но мора да се внимава при нивна употреба. Она што за нас е битно во овој момент е превентивната дипломатија. Без разлика за кој термин станува збор, односно независно од причината, терминот и фазата во која се применува, дипломатските превентивни мерки служат за иста основна цел, и тоа за спречување и отстранување на негативните процеси и тенденции, кои во крајна линија можат да доведат до пореметување на меѓународниот мир и безбедноста. Почетна цел на секој концепт на превентивна дипломатија е препознавање, идентификување и опсервација на причините поради кои дошло до политичко несогласување. Правовременото препознавање на конфликтниот набој, пред да се развие до ниво кое може да прерасне во сериозен спор, е срж на превентивната дипломатија. Намената на раното предупредување не е само да се откријат потенцијалните проблеми, туку и да се создаде неопходна политичка волја за преземање на колективна акција. Што се однесува до третата цел на превентивната дипломатија, активностите кои ги преземаат органите и институциите внатре во системот на ОН, имаат за цел да спречат избивање на конфликт, онаму каде веќе постои напнатост и спорови. Овде спаѓа праќањето на мисии на ОН, вклучувајќи распоредување на воени сили, но без надлежности за примена на сила, туку како еден вид опомена за потенцијалниот напаѓач, односно спремноста на ОН да го спречат избивањето на конфликтот. Решавањето на конфликтите е специфична цел на превентивната дипломатија и воедно најтешка и најkomplицирана постапка во дипломатските акции на ОН. Постапката од ваков вид опфаќа низа мерки и активности за трајно отстранување на конфликтот, кои најчесто се преземаат за време на траење на конфликтот и се очекува да се најде трајно решение за

најкраток можен рок, кое треба да се донесе во деликатна ситуација и под притисок од повеќе страни. За петтата цел- наметнување на мирот ќе стане подетално збор во делот за инструменти и механизми за превенција во системот на ОН. Последната цел или постконфликтна рехабилитација е цел на превентивното делување на ОН која треба да создаде институционални, организациони, политички, правни, културолошки и други услови кои ќе придонесат за стабилизирање на мирот. Всушност, овде станува збор за обновување на нарушената доверба помеѓу спротивставените страни и доведување во ситуација каде новиот конфликт ќе биде невозможен.²⁶

Средишно тело кое дејствува и ќе дејствува на планот на зачувувањето на меѓународниот мир и безбедност се Обединетите нации, чии органи се овластени да применуваат широк дијапазон на инструменти за контролирање и разрешување на конфликтите меѓу државите, вклучувајќи ја превентивната дипломатија, миротворството, чувањето на мирот, градењето на мирот, разоружувањето, па сè до санкции и наметнување на мирот. Иако концептот превентивна дипломатија посебно не се спомнува во Повелбата на ОН, оправданоста при примена на превентивната дипломатија треба да се бара во членот 50 од Повелбата. Правната основа за развој на овој концепт е содржан во неколку членови на Повелбата. Пр. член 1 став 1 кажува дека целта на ОН е одржување на меѓународниот мир и безбедноста и за таа намена преземање на ефикасни колективни мерки заради превенција и отстранување на заканите на мирот; во член 2 став 3 е содржан принципот за решавање на меѓународните спорови со мирни средства; во член 33 е содржана идејата за превенција на конфликтите преку посредување на трета страна. Значи, Повелбата на ОН ја оправдува идејата за превенција на конфликтите и содржи основа за нејзина концептуализација. Во Повелбата, тежиштето на превенцијата е ставено на долгорочно и сеопфатно ангажирање на ОН во правец на мирољубиво решавање на споровите помеѓу државите, за да се елиминира опасноста од војна, а не на поединечни мерки и акции против потенцијалните девијантни постапки.

²⁶ Во овие мерки би спаѓале: враќање на изгубените, раселените и протераните лица, обнова на срушените куќи, доделување на еднократна финансиска помош на настраданите семејства и ресоцијализација на борците итн.

1.3. Значење на дипломатијата

Преку воспоставување на дипломатски односи, секоја држава има можност да ги изразува своите ставови и да ги „наметнува“ сопствените цели на претставниците на другите држави, преку голем број формални и неформални средби. Многу често, дипломатските претставници, кога најмалку очекуваат, можат да дојдат до погоден момент за водење неформални разговори со претставници на други држави и добиваат шанса за искажување на своите намери, за чие остварување е потребно соработка токму со нив. На тој начин, се создава можност за повторна средба, за продлабочено размислување и за наоѓање на решение со кое ќе бидат задоволени сите засегнати страни.

Историјата на дипломатијата, општо, се дели на „стара дипломатија“, која го достигнува својот врв во деветнаесеттиот век и „нова дипломатија“ на дваесеттиот век.²⁷ „Старата дипломатија“ или уште позната како „билатерална дипломатија“ воспоставила и развила неколку клучни карактеристики на современата дипломатија: резидентни амбасадори, тајни преговори, церемонијални должности и протокол, чесност и професионализам. Старата дипломатија била, главно, ограничена на вршење односи врз основата држава-држава *via* резидентни мисии (амбасадори), со резидентен амбасадор како клучен актер. „Новата дипломатија“ која се појавила во дваесеттиот век и го постигнала целосниот израз токму тогаш, се разликува од „старата“ заради две клучни теми: прво, дипломатијата треба да биде поотворена за испитување и контрола од страна на јавноста и, второ, проектираното воспоставување на една меѓународна организација која би дејствувала и како форум за мирно решавање на споровите и како застрашувачка сила против водење на агресивна војна. До средината на дваесеттиот век меѓународната арена стана премногу голема и сложена за традиционалната билатерална дипломатија, ослободувајќи ја, без преседан, енергијата т.е погонската сила од изминатите педесет години за изградба на меѓународни и регионални организации со дефинирани правила на постапување, постојани секретаријати и постојано акредитирани дипломатски мисии, а постепено поместувајќи го акцентот во дипломатската метода од традиционалниот билатерализам кон

²⁷ Berridge, G. R. (1995), *Diplomacy: Theory and Practice*, Hertfordshire, UK: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf), p. 14

мултилатеризам.²⁸ Постепено дојдовме до суштинското значење на денешната дипломатија. Во ова време кога примат и се дава на колективната одбрана, дипломатијата зазема вистинско место. Ова не значи дека индивидуалната самоодбрана веќе е надвор од употреба. Напротив, правото на самоодбрана на државата се афирмира во Повелбата на ОН, поточно во членот 51, каде се истакнува дека Повелбата со ништо не го повредува неотуѓивото право на индивидуална или колективна самоодбрана, во случај на вооружен напад против некој член на ОН, додека Советот за безбедност не преземе мерки за одржување на меѓународниот мир и безбедност. Колективната самоодбрана претставува остварување на правото на самоодбрана на државата против вооружена агресија, со учество на повеќе држави.²⁹ Ова покажува дека дипломатијата веќе не е ограничена само на комуникација на релацијата држава-држава. Денес таа претставува и повеќе од тоа, односно може да се воспостават односи со меѓународна организација во случај кога има потреба од заедничко дејствување и на тој начин на сцена настапуваат заедно повеќе држави. Меѓутоа, треба да се разбере дека дипломатијата не е потребна единствено заради зачувување на мирот и безбедноста во една држава. Можеби вистинското значење од примената на дипломатијата во секојдневното управување со државата и нејзините интереси ќе се најде преку согледување на целите на дипломатијата. Цел на дипломатијата е да се употребуваат мирни и практични методи на помирување, да ги зацврстува пријателските врски со сојузничките влади, да развива пријателски односи со сите држави и да ја добива почитта од непријателските влади.³⁰ Целокупното значење на дипломатијата лежи во зборот на амбасадорот или дипломатскиот претставник, кој вреди многу повеќе од кој било запис и од кој се очекува да ја добие или да ја задржи довербата на странските влади. Состаноците од типот Ад хок (Ad Hoc) се ефикасни од аспект на мултилатералните разговори. Овие состаноци традиционално се организираат и одржуваат од страна на големите или регионалните сили. Во тие рамки големо значење има изборот на земјите

²⁸ Џејмс П. Малдун Јуниор, Џоен Фагот Авиел, Ричард Рејтано, Ерл Саливен, (2009), *Мултилатерална дипломатија и обединетите нации денес-второ издание*, Просветно дело, АД Скопје, Напредок-Тетово, стр. 15

²⁹ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“ - Штип, стр. 389

³⁰ Џон Р. Вуд, Џин Серес, (2009), *Дипломатски церемонијал и протокол*, Издавачки центар ТРИ- Скопје, стр. 23

коишто ќе учествуваат на состанокот. Бидејќи ако списокот на поканетите земји ѝ биде познат на светската јавност, поканата и учеството на состанокот има поголемо значење и престиж. Впрочем, поканата на состанокот (конференцијата), исто така, има големо значење и од аспект на влијанието врз усвоените заклучоци на конференцијата. Поканата истовремено претставува потврдување на легалните интереси на поканетата земја на конференцијата. Учесниците на мултилатералните конференции, освен дневниот ред на конференцијата, во рамките на разговорите и средбите во ходниците и кулисите, обезбедуваат поволна атмосфера за размена на мислења за билатералните прашања од аспект на социјалната држава. На пример, во рамките на самитите на НАТО и Советот на ЕУ, претседателите и премиерите на земјите членки, овие пригоди многу повеќе ги користат за билатерални средби отколку за дискутирање по актуелните прашања што се на дневниот ред на организациите. Неучествувањето на дипломатските средби, конференции и сл. може да има висока цена. Оваа цена може да се дефинира како губење на престиж во светот или пак усвојување на неповолни одлуки од страна на земјите учеснички на конференцијата коишто можат да наштетат на интересите на земјите коишто не учествуваат. Големите конференции, како оние во 19 век, освен тоа што се во корист на големите држави од аспект на нивната реклама – презентација во светот, исто така имаат функција на запознавање со значајните светски прашања, како и нивно изнесување на дневниот ред и привлекување на светското внимание. Поставувањето на еколошките прашања или развојот на повисоко ниво на меѓународниот дневен ред се остварува благодарение токму на овие конференции. Значењето на дипломатијата се гледа и во фактот дека таа претставува инструмент кој ја јакне надворешната политика на државата, а со тоа ги олеснува комуникациите на меѓународно ниво. Последно, но не и по значење, е дека воспоставувањето на дипломатските односи претставува позитивен чекор и во економската сфера. Соработката со мултинационални економски организации помага при промовирање на државите во странство и рушење на економските бариери меѓу истите. На крај, дипломатијата обезбедува пријателски односи меѓу земјите и размената на политички ставови и услуги, овозможува отстранување

на разликите што би можеле да доведат до судир помеѓу земјите, ги застапува и чува интересите на своите државјани и поттикнува трговија и размена.

1.4. Македонската дипломатија во процесот на стекнување и зачувување на независноста

Секоја држава по своето осамостојување прави напори да биде признаена од другите држави, да одржува мир и стабилност, да воспостави дипломатски врски и да негува пријателски односи со други држави. Меѓутоа, тоа не е толку едноставно да се направи, колку што е лесно да се каже. Одржувањето на мирот во себе ги содржи сите компоненти коишто се горе наведени. Од таа причина, нема да погрешиме ако констатираме дека одржувањето и воспоставувањето на мирот е процес, постојано присутен во секоја држава, кој бара вложување на голем напор и преземање на широк круг на мерки. Воспоставувањето дипломатски односи и одржувањето на пријателски врски е суштинскиот елемент за подобрување на односите меѓу државите и за постигнување на државните цели. Република Македонија по своето осамостојување вложи напори за градење на дипломатска мрежа. И покрај тоа што се соочи со проблеми во оваа сфера, тогашниот претседател изјави:³¹ „имаме млада дипломатија и релативно млада дипломатска мрежа, сепак мислам дека во изминатите години оформивме еден квалитет кој не е лесно да се создаде речиси од почеток“. Оваа изјава покажува дека релативно младата држава дала сè од себе за да се покаже во најдобро светло пред меѓународната заедница и дека во таа нова држава постои кадар на кој може да му се верува и кој ќе придонесе за развој на истата и за градење на нераскинливи врски и пријателства со останатите држави. Токму ваквите мерки за развивање на своја дипломатска мрежа, преземени во најран можен рок, укажуваат на големото значење на дипломатијата.

По осамостојувањето на Република Македонија, изградбата на дипломатијата одела значително побавно, од причина што Македонците кои дотогаш биле ангажирани во дипломатската служба на бивша Југославија, се наоѓале некаде далеку од реалноста со која се соочува Македонија. Во самиот

³¹ Глигоров, К. (2000). *Македонија е сè што имаме*, Издавачки центар ТРИ, Скопје, Македонија, стр. 531

почеток, веднаш по осамостојувањето на Македонија и самото раководство како да не преземаше доволно мерки за стапување во контакт, меѓусебно информирање, консултирање и размена на мислења со македонските дипломати. Интересите на македонското раководство се однесуваа на соседите, македонското национално малцинство, иселеништвото и непосредниот интерес за стабилност и развој на Македонија и нејзиниот народ.³² Доминантната улога за третман на овие теми, поврзани со странскиот елемент, ја имаше Републичкиот секретаријат за односи со странство, кој во тој момент немаше сопствена мрежа на дипломатски претставништва, ниту во соседството, ниту во најзначајните светски центри на моќ. Од тогашниот Републички секретаријат за односи со странство се разви сегашното Министерство за надворешни работи.³³ Ваквата ситуација не беше доволна за да може Република Македонија да застане на стабилни нозе. Македонија немаше доволно кадар, средства, организација и дипломатска мрежа за да се соочи со сето она што не можат да се соочат, ниту децениски или вековно структурирани држави-оспорувања за постоењето на државата, изборот на сопственото име, утврдувањето на границите и сл. Настапот на Македонија на меѓународната сцена, можеше да се потпира само врз неколкуте професионални кадри со развиено патриотско чувство. Во втората половина на 1991 година, кадрите кои биле затекнати на работни места во тогашниот Секретаријат за односи со странство во Скопје, до максимум биле искористени за афирмација на македонските ставови. Меѓутоа, овие кадри и материјалните услови со кои располагаат не беа доволни за да се обезбеди ефикасна поддршка за македонските ставови, интереси и легитимни права на меѓународен план. Во текот на овие години било забележано брзо зреење на планот на дипломатијата т.е. напреден е значаен пресврт. Беа зацртани и донесени неколку правилници и упатства на македонското Министерство за надворешни работи, се утврди мрежата на дипломатско-конзуларните претставништва во странство и беа извршени првите кадровски селекции. Покрај педесет и тројцата поранешни македонски дипломати, биле примени

³² Габер, В., (2002), *За македонската дипломатија*, Магор, Скопје, стр.76

³³ Глигоров, К. (2000). *Македонија е сè што имаме*. Издавачки центар ТРИ, Скопје, Македонија, стр. 527

уште дваесет и пет млади кандидати за дипломатската служба и од другите државни органи биле преземени тринаесет високообразовани. Биле вработени триесет и шест административно-технички извршители. Така постепено Македонија се движеше по дипломатската патека и дипломатијата постепено си го доби местото кое треба да го има во секоја држава.

Процесот на формирање на една дипломатска мрежа во една држава не е едноставна работа. Конкретно, во Република Македонија, покрај споменатите пробелеми со кои се соочи, треба да се спомене и незадоволителната состојба за познавање на странските јазици. Факт е дека познавањето на странските јазици на секој иден дипломат е неопходен, а можеби и прв услов за влегување во едно Министерство за надворешни работи. Не може да се очекува успех во професија како што е дипломатијата, доколку дипломатскиот претставник не владее ниту еден од светските јазици. Од овие причини, Министерството за надворешни работи на Република Македонија се заложи за подобрување на ваквата состојба во државата и се пристапи кон изучување на странски јазици и партиципирање за курсеви на заинтересираните членови на колективот, како во Скопје, така и во странство. Меѓутоа, истакнувајќи ја потребата и неопходноста за познавање на странски јазици, не треба да значи дека тоа е единственото нешто кое треба да се земе во предвид при избор на дипломатскиот кадар. Во практиката постојат и примери кои укажуваат на тоа дека дипломати кои имаат одлично познавање на странски јазици не се добри дипломати, односно не ги поседуваат другите особини кои што треба да ги поседува еден дипломат.

Еден од скоро нерешливите проблеми, во првите години на самостојното дејствување на Министерството за надворешни работи, беше и обезбедувањето материјални средства за неговите активности во земјата, а особено при дејствување на дипломатите во странство.³⁴ Проблемот од ваков вид е можеби и најсериозниот проблем кој е во судир со водењето на дипломатските односи на една држава. Вакви проблеми особено беа присутни при отварање на првите дипломатско-конзуларни претставништва на Република Македонија во Тирана, Софија, Њујорк и Женева во 1992 година, а

³⁴ Габер, В., (2002), *За македонската дипломатија*, Магор, Скопје, стр. 80

особено да се задоволат барем минималните, неопходни стандарди за дејствување на нашите први амбасадори.

Што се однесува до надворешно-политичките прашања за опстанокот на независната држава, признавањето, зачленувањето во ОН и расправиите со Грција и сл., може слободно да кажеме дека македонската дипломатија недоволно беше искористена на ова поле. Кога го зборувам ова, мислам пред сè на тоа дека дел од надлежните управи во Министерството за надворешни работи не беа упатени во суштината на расправиите околу признавањето на државата или грчката опструкција за името. Можеби и опседнатоста со „грчкото прашање“, на некој начин, ги парализира напорите за брза и ефикасна надоградба на дипломатската служба. Најважните одлуки во борба за добивање на своето место во меѓународната заедница, се донесуваа во највисоките надлежни кругови, но без сестрана и продлабочена анализа, со повеќе варијанти, која би можела да ја даде една класична дипломатска служба. Таа служба, во текот на реализација на тие одлуки, подоцна имала чувство дека е извршител на кој му се наредува да изврши нешто. Ваквата состојба особено била изразена во периодот на преговорите за признавање на Република Македонија од страна на Европската заедница и за зачленување во Обединетите нации. Во тој период, како да немаше доволно време, ниту доволно упатен и спремен дипломатски кадар и зад затворени врати, во Кабинетот на претседателот Глигоров, се поставувал проблемот на расправа, се согледувал државниот интерес и веднаш се донесувала одлука за следен чекор.

Погоре веќе спомнавме дека воспоставувањето на дипломатските односи има позитивен ефект и врз економската сфера. Зајакнувањето и унапредувањето на соработката со мултинационални економски организации и специјализирани агенции за финансиска и техничка соработка, доведува до остварување на еден од стратешките приоритети, т.е. промоција на државата во странство и зголемување на странски инвестиции во Република Македонија. Ова значи дека македонската дипломатија, покрај другото, е насочена и кон унапредување и координирање на надворешно-економска политика и надворешно-економски активности.

Може да се забележи дека градењето на дипломатија во една земја е пропратено со бројни тешкотии. Тоа беше случај и со нашата држава. Сепак, имајќи предвид дека Република Македонија е сиромашна земја, каде се одвојуваат многу мал дел од средствата на буџетот на државата за Министерството за надворешни работи, од една страна, а од друга страна, сè повеќе се зголемуваат барањата за што поквалитетен придонес на дипломатијата и постојано планирање за проширување на мрежата на дипломатско-конзуларните претставништва во странство, сепак успеа до дојде до некој степен на развој, кој секако не треба да застане, туку постојано да се надополнува и да се стреми кон нови успеси и целосно остварување на целите на државата.

II Дипломатски мисии

2.1. Поим и појава на дипломатските мисии

Праќањето на дипломатски мисии во странство со себе повлекува низа активности кои се неопходни за вршење на работата на самата мисија. Овде не се мисли само на одговорноста која ја има врз себе персоналот на мисијата, туку се мисли на сите работи кои треба да се преземат за да се создаде поволна клима за работа. Највалиден документ за тоа е секако Виенската конвенција за дипломатски односи од 1961 година,³⁵ каде детално се опишува како изгледа една дипломатска мисија. Таа се однесува само на постојаните дипломатски мисии во странство. Привилегиите и имунитетите предвидени во Конвенцијата, не се установени во корист на поединците, туку со цел дипломатските мисии што поуспешно да ги вршат своите функции. Освен државите кои имаат свои постојани дипломатски мисии во другите држави, и меѓународните организации испраќаат свои постојани мисии. Така и Европската унија, како меѓународна регионална организација, испраќа постојани мисии. Во овој дел од трудот ќе се задржам подетално на некои членови од Виенската конвенција, со цел да дадам вистинска слика за дипломатските мисии кои се дел од секоја самостојна држава и наше секојдневие. Тоа што со Виенската конвенција за дипломатски односи било направено е, всушност, кодифицирање на „законот на дипломатија“, т.е. беше појаснет и зацврстен, со прочистена содржина и беше објавен во форма на мултилатерален договор. Виенската конвенција за дипломатски односи се донесе од неколку причини.³⁶ прво, постоење на се поголема грижа дека лабавоста на постоечките правила им овозможува на некои држави да ги користат нивните амбасади за нелегални цели или пак, да ги подложат странските мисии во својата земја на несоодветно малтретирање; второ, постоење страв дека традиционалните дипломатски мисии ќе бидат отфрлени;

³⁵ Виенската конвенција за дипломатски односи потекнува од Конференцијата за дипломатски односи и имунитет, одржана во Виена од 2 март до 14 април 1961 година. Таа е потпишана во Виена на 18 април 1961 година и стапи на сила три години подоцна, на 24 април 1964 година, откако била ратификувана од 22 држави, за понатаму постојано брзо на расте бројот на државите кои ја ратификувале оваа конвенција. Денес, Виенската конвенција е ратификувана од страна на 186 држави.

³⁶ Бериц, Г.Р., (2009), *Дипломатија-теорија и пракса (трето издание)*, „11 Октомври“- Прилеп, стр. 115

и трето, постоење страв дека постоечките правила се несоодветни за да одговорат на „армиите на привилегирани лица“.

Превентивните мисии придонесуваат за унапредување на пријателските односи помеѓу земјите, без разлика на нивните установи. Токму, превентивните мисии помагаат во рушење на сите бариери и создавање на поволна клима за одржување на меѓународниот мир и безбедноста, економска соработка и воспоставување на секаков вид врски, во зависнот од целите на надворешната политика на секоја земја. Во секоја држава, управувањето на меѓународните односи, преговарањето и склучувањето на меѓународни договори се приоритети на извршната власт со кои се занимаваат посебни оддели задолжени за меѓународни односи. Дипломатските мисии се тесно поврзани со таквите оддели. Дипломатските мисии, т.е. шефовите на дипломатските мисии, најчесто се овластени да зборуваат во името на својата влада преку акредитации за решавање на сите тешкотии што би можеле да се појават во односите меѓу државите. Важна обврска на министерствата за надворешни работи е обезбедување на персоналот со физичка структура на државните дипломатски мисии во странство.³⁷ Ова вклучува барање, одржување и обезбедување на објектите во странство и поддржување на дипломатите (и нивните семејства), особено кога се наоѓаат во „отежната“ позиција или имаат итна ситуација. Од вакви причини повеќе министерства за надворешни работи имаат свои одделенија кои се занимаваат со персоналот, буџетирање, недвижности (имоти во странство), комуникации и безбедност. Правило е дека членовите на дипломатската мисија одржуваат службени односи со владиниот кабинет на државата на прием, единствено преку Министерството за надворешни работи.³⁸ Во случај да сакаат да соработуваат со некое друго одделение, потребно е посебно одобрување од Министерството за надворешни работи. Потребно е да се напомене дека улогата на Министерствата за надворешни работи е особено важна, бидејќи тие генерално се спремни да им стојат на располагање на шефовите на мисиите кога сакаат со нив да разгледаат некои важни прашања. За важноста на

³⁷ Бериц, Г.Р., (2009), *Дипломатија-теорија и пракса (трето издание)*, „11 Октомври“- Прилеп, стр.9

³⁸ Џон Р. Вуд, Џин Серес, (2009), *Дипломатски церемонијал и протокол*, Издавачки центар ТРИ- Скопје, стр. 45, 46

работата на министерствата за надворешни работи зборува и фактот дека шефовите на мисиите, во случај на отсуство, треба да го известат Министерството за надворешни работи, како и другите шефови на дипломатските мисии и, секако, да го наведат името на лицето кое ќе го заменува за време на отсуството, а тоа лице ќе има официјална титула „привремен вршител на работи“. Покрај шефовите на дипломатските мисии, дипломатската мисија се состои и од службен персонал. Во состав на службениот персонал влегуваат советници, секретари и аташеа на амбасади, секретари, преведувачи и курири. Во многу дипломатски мисии се наоѓаат и воени, поморски и воздухопловни аташеа, како и трговски, финансиски, културни аташеа, аташе за медиуми, за земјоделство и аташе за пазарот на трудот. Во Виенската конвенција, кога се зборува за дипломатските мисии, се истакнува дека во нив влегуваат:³⁹ шеф на мисија, членови на мисија, членови на персоналот на мисијата, членови на дипломатскиот персонал, дипломатски агент, членови на административниот и техничкиот персонал, членови на услужниот персонал, приватна послуга, простории на мисијата. Дипломатските мисии можат да бидат од два вида: амбасади и легации-претставништва.⁴⁰ На чело на амбасадата се наоѓа претставник од највисок ранг-амбасадор, а на чело на легацијата се наоѓа пратеник или постојан вршител на работите. Важно да се напомене е дека дипломатските мисии вршат и конзуларни должности. Оваа можност е проширена со Виенската конвенција за конзуларни односи, од 1963 година.⁴¹ Значи, дипломатските мисии секогаш имаат право да решаваат прашања од конзуларна природа со Министерството за надворешни работи. Постојат случаи, кога во држави каде што заедницата на нивните сограѓани е многу мала или нивните интереси не се обемни за да се одобри отварање на конзулат, владите честопати правото за вршење конзуларни работи им го

³⁹ Член 1 од Виенската конвенција за дипломатски односи, 1961 година

⁴⁰ Фрчкоски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., (1995), *Меѓународно јавно право*, Табернакул, Скопје, стр. 190

⁴¹ Член 70 од Виенска конвенција за дипломатски односи, 1963 година; Овој член наложува да се дефинира конзуларното подрачје за кое е задолжена дипломатската мисија и до Министерството за надворешни работи да се достават податоци за членовите што работат во конзуларниот оддел. Дури тогаш, дипломатската мисија може да комуницира директно со локалните власти на конзуларното подрачје. Членовите на мисијата што се задолжени за конзуларни прашања и понатаму уживаат дипломатски имунитет.

доделуваат на дипломатските мисии. Честопати во рамките на дипломатските мисии во главните градови се отвараат и конзуларни оддели.

Постојат и вонредни мисии. Голем број држави овластуваат член од владата, висок службеник (кој може, а и не мора да биде во дипломатска служба) или угледен поединец да ги води вонредните мисии со странска влада. Мисиите од ваков карактер секогаш се воспоставуваат во посебни околности. Проблемите со пресеансот се решаваат поединечно, од случај до случај. Вонредните мисии не се споменуваат во Виенската конвенција за дипломатски односи, па како такви немаат предност пред постојаните мисии што се акредитирани во државата-примател. Доколку вонредниот и постојаниот амбасадор се сретнат на ист прием, локалната служба за протокол мора да се посоветува со доајенот на дипломатскиот кор и да дознае дали тој смета дека, со оглед на конкретните околности, треба да му се даде предност на вонредниот амбасадор пред постојаните шефови на мисии. Протоколарните односи помеѓу акредитираните шефови на мисии и шефовите на вонредните мисии понекогаш се многу деликатни. Фактот дека членот на владата (министер или државен секретар) има неспорна предност пред амбасадорот, може да доведе со спорна ситуација кога шефот на вонредната дипломатска мисија има понизок ранг од редовниот амбасадор. Во тој случај, редовниот шеф на мисијата мора да ги извести локалните власти за тоа која позиција треба да му се додели на вонредниот амбасадор.

На крајот од овој дел ќе се задржам на функциите на дипломатските мисии и на привилегиите и имунитетите.

2.1.1. Функции на дипломатските мисии

Во Виенската конвенција за дипломатски односи дадено е соодветно внимание на листата на соодветни функции при една дипломатска мисија. Ова за прв пат е направено во формален правен инструмент. Во членот 3 од Виенската конвенција се наведени следниве функции:

- претставување на својата држава во државата каде што е акредитирана;

- заштита на интересите на својата држава и на нејзините граѓани во границите што ги дозволува меѓународното право;
- преговарање со владата на државата каде што е акредитирана со цел да се надминат спорните прашања во меѓусебните односи;
- информирање на сопствената држава за развојот и настаните во државата каде што е акредитирана;
- унапредување на пријателските односи меѓу двете држави и развој на нивните економски, културни и научни врски.

Вака наброени, функциите на дипломатските мисии зборуваат за ангажираноста на персоналот на мисијата, односно за одговорноста која ја имаат пред својата влада и воопшто пред својот народ. Фактот дека членовите на мисиите мора да ги почитуваат законските норми на државата каде се акредитирани и да не се мешаат во нивните внатрешни работи, уште толку ја отежнува нивната работа и ја прави уште посложена. За успешно остварување на овие функции, дипломатскиот персонал треба да поседува соодветни вештини, кои би можеле многу да му ја олеснат работата. Бидејќи дипломатските мисии се најважната алатка во поврзување на две (или повеќе) држави, дипломатскиот персонал се наоѓа „на средината“ меѓу двете држави и во најголема можна мера се труди да воспостави баланс, и од една страна да ги задоволи барањата на сопствената држава, а од друга страна, да не ги наруши односите со државата каде е акредитирана и секако да не ги прекрши законските рамки.

2.1.2. Привилегии и имунитети на дипломатските мисии

Привилегиите, кои очигледно се важни за функционирањето на дипломатските мисии, се засилени во Виенската конвенција, додека оние кои не се толку важни се ограничени, како и категориите на оние кои можат да се повикаат на нив. Намалувањето на привилегиите и имунитетите на она што е есенцијално, прави да биде полесно да се одбрани тој минимум пред јавното

мислење.⁴² Најважна привилегија, која можеби е и најпотребна на една постојана мисија, отсекогаш била неповредливоста на нејзините простории. Од овде произлегува нејзиното право да работи без ограничување, без разлика дали ова треба да потекнува од самата влада домаќин (пр. полициски обезбеден влез) или од некои други елементи. Државата домаќин е обврзана да ги обезбеди сите дипломатски мисии со специјална заштита. На овој план, Виенската конвенција зазема цврсти ставови, каде во член 22 строго е нагласено дека „просториите на мисијата мора да бидат неповредливи“, без никакви исклучоци. Кога станува збор за неповредливоста на мисијата, не се мисли само на неповредливоста на просториите, т.е. зградата на мисијата, туку и на нејзините банкарски сметки и подвижен имот, односно средствата за транспорт и „архивските документи“ и комуникацијата. Секако дека заради полесно вршење на своите задачи, постојат цврсти ставови и за неповредливост на личноста на дипломатот. Дипломатските агенти се имуни на криминална јурисдикција на државата на приемот, како и на нејзината граѓанска и административна јурисдикција, освен по некои прашања каде тие се засегнати во целосно приватна улога. Конвенцијата го потврди правото на државите на приемот „да ги протераат“, наместо да ги подложат на судски процедури, дипломатите чии дела се сметаа за опасни. Вреди да се спомене дека е пропишана и слободата на движење на дипломатските агенти, која е подеднакво неопходна и важна за голем број на функции, како и за собирањето на информации. Меѓутоа, не треба да се заборава дека државата на приемот може да им забрани на дипломатите пристап до одредени зони, од причини поврзани со националната безбедност.

Нормално е каде што постојат права, привилегии и имунитети, да постојат и должности. Виенската конвенција, исто така, ги даде должностите кон државата на приемот кои мисиите мора да ги почитуваат. Ова не е изненадувачки, бидејќи кај постојаните мисии секогаш постои ризик да бидат под сомнеж за шпионажа и субверзија. Од оваа причина, Виенската конвенција содржи целосна осуда на сите форми на шпионажа, со акцент дека сите дипломати мора да ги почитуваат законите и прописите на државата на

⁴² Denza, E., (1998), *Diplomatic law: A Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 2nd edn, Clarendon Press, Oxford, p. num. 6

приемот и имаат должност да не се мешаат во внатрешните работи на државата. За да се намали ризикот од мешање во домашните работи, Виенската конвенција предвидува пет одредби: 1. од дипломатските мисии се бара, при извршување на нивната официјална работа, да соработуваат само со Министерството за надворешни работи на државата на приемот или со друго министерство според тоа што може да биде договорено; 2. канцелариите кои се дел од мисијата, не можат да бидат воспоставени на места различни од оние на кои самата мисија е воспоставена, освен ако не е добиена претходна дозвола; 3. може да биде побарана согласност за аташеата кои се на служба; 4. на државите на приемот им е дадено право да инсистираат на намалување на бројноста на мисиите за кои тие веруваат дека се премногу големи; 5. радиоврските можат да бидат инсталирани при мисиите само со согласност на државата на приемот.

III Превентивната дипломатија и Обединетите нации

3.1. Превенцијата и системот на колективна безбедност во Повелбата на ООН

Развојот на меѓународните односи се засновал на различна основа во различен период. Во почетокот, односите помеѓу државите почивале врз силата на оружјето и амбицијата за задоволување исклучиво на сопствените интереси. Тогаш војувањето се сметало за легитимно средство за задоволување на своите потреби и амбиции, а истовремено и средство за спречување на другите држави да ги загрозат на некој начин нашите интереси. Во таква ситуација, кога сите се против сите, излез се побара преку институционализирање на односите меѓу државите. Војната, како средство за задоволување на сопствените интереси на државите, е постепено ограничувана и сузбиена како инструмент на надворешната политика. На нејзино место, постепено и во сè поголема мера, се воведени инструменти и механизми на превентивно билатерално и мултилатерално делување за намалување на спротивностите помеѓу државите и мирно решавање на нивните спорови. Како краен исход на оваа промена на средствата за развој на државите е формирањето на Организацијата на Обединетите нации.

Идејата за превентивно делување, поради предупредување и спречување на конфликти помеѓу државите, е втемелена во Повелбата на ООН. Всушност, таа произлегува од смислата на постоење на ООН и во потполност кореспондира со развиениот систем на колективна безбедност, кој е поставен комплексно во рамките на ООН. Специфичност на системот на колективна безбедност на ООН е во тоа што тој не делува само во случај на акт на непосредна агресија на некоја земја-членка, ниту во случај на загрозување и нарушување на мирот и безбедноста. Заканата со сила или употребата на сила не е единствената основа за активирање на овој систем, туку како основа може да се јави и повредата на човековите права, која поради својот обем, може да го загрози мирот. Системот на колективна безбедност не делува само внатре, меѓу земјите-членки на ООН, туку делува и спрема држави кои не се членки на ООН.

Постојат три битни компоненти на системот на колективна безбедност врз кои е изградена Организацијата на Обединетите нации:⁴³

1) откажување од употребата на сила како средство за решавање на споровите;

2) неделивост на светскиот мир и ангажирање на сите членки за спречување на актот на агресија и воспоставување на мирот;

3) усогласување на одлуките на едно меѓународно тело кое е надлежно да ги утврди повредите и да одлучи за мерките кои треба да се преземат.

Иако изрично, превенцијата и системот на колективна безбедност не се споменуваат во Повелбата, тие не само што се втемелени во неколку членови од Повелбата на ОН, туку се и нејзина најбитна компонента, врз чија основа Обединетите нации ја градат својата улога во однос на меѓународниот мир и безбедноста. Дека е тоа така, го потврдува и присуството на овие компоненти во делот кој се однесува на целите на ОН. Во член 1 став 1 од Повелбата, се предвидува преземање на ефикасни колективни мерки за спречување и отстранување на заканите по мирот со мирни средства. Кога станува збор за меѓународниот мир и безбедноста, во Повелбата е напуштен концептот на индивидуалната безбедност на државите и разработен е системот на колективната безбедност на државите-членки.⁴⁴ Системот на колективна безбедност на ОН, смета на силата како средство за негово функционирање. Истовремено, силата ја поставува потполно под своја контрола. Сите членови на ОН, во своите меѓународни односи се должни да се воздржуваат од закана со сила или од употреба на сила против територијалниот интегритет и политичката независност на која и да е држава (член 2 став 1).⁴⁵ Превенцијата особено доаѓа до израз во член 2, став 4, каде се предвидува дека земјите-членки во своите меѓународни односи ќе се воздржат од закана со сила или од употреба на сила против територијалниот интегритет и политичката

⁴³ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 148

⁴⁴ Фрчкоски, Љ., Тупурковски, В., Ортаковски, В., (1995), *Меѓународно јавно право*, Табернакул, Скопје, стр. 253

⁴⁵ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“ - Штип, стр. 393

независност на која и да е држава, или од кои било други постапки што би биле спротивни на целите на Обединетите нации. Системот на колективна безбедност е разработен во делот кој гласи: „сите членови ќе им укажуваат на Обединетите нации секаква помош во секое дејствие што ќе го преземаат, во согласност со оваа Повелба, и ќе се воздржат од давање помош на секоја држава против која Обединетите нации преземаат некоја превентивна или принудна мерка“.⁴⁶ Со ваквото гледиште се потврдува дека за ОН меѓународниот мир е неделива категорија и за чие одржување се акцентира потребата од колективна одговорност на сите држави-членки. За ефикасно функционирање на системот на колективна безбедност на ОН, од суштинско значење е правната можност предвидена во глава VII од Повелбата на ОН, за ситуација кога не може на мирен начин да се реши проблемот, да се превземат принудни мерки за одржување и наметнување на меѓународниот мир против „закана на мирот, повреда на мирот или акт на агресија“.⁴⁷

Самоодбраната, како индивидуалната така и колективната, се остварува како дискреционо право на една или повеќе држави. Колективната безбедност дејствува врз основа на обврзувачка одлука донесена од орган овластен од меѓународната заедница. Државата не мора да го оствари своето природно право на индивидуална или колективна самоодбрана, иако се исполнети сите потребни услови. Меѓутоа, системот на колективна безбедност мора да се активира, доколку постојат одредени претпоставки, по оценка на овластениот орган.

ООН може да се третира како организација за остварување на правото на колективна самоодбрана, така што во случај на вооружен напад против една држава, можат да бидат повикани сите држави од ОН, да ѝ помогнат на нападнатата држава. Значи, ОН претставуваат организација за колективна безбедност, со задача да дејствува против предизвикувачите на вооружените конфликти (иако не е извршен вооружен напад) и со способност да се обезбеди одржување на мирољубиви односи меѓу членовите на организацијата. Самото

⁴⁶ *Обединети нации-темелни документи* (1995). Одбор за одбележување на педесетгодишнината од основањето на Организацијата на обединетите нации, НИП „НОВА МАКЕДОНИЈА“-Скопје, Скопје, стр. 12- Повелба на Обединетите нации, член 2, став 5

⁴⁷ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“- Штип, стр. 406

постоење на системот на колективна безбедност претставува еден вид опомена за можниот агресор, т.е. дека во случај на повреда на меѓународниот мир, ќе најде на отпор од сите нации на светот. Системот на колективна безбедност може ефикасно да функционира во една поцентрализирана организациона структура, во која под контрола се ставени политиката и акциите на организацијата. Ова значи дека државите во одредена мера се откажуваат од правото на исклучително располагање и контрола над својата воена сила, во корист на определен централен орган, што претставува ограничување на слободата на државата, спротивно на традиционалното сфаќање за неограничениот суверенитет.

3.2. Агенда за мир- концепт на новата превентивна политика на ОН

Како столб на новата мировна политика на ОН и главен инструмент на превентивното дипломатско делување на целиот систем на ОН е „Агендата за мир“. Агендата за мир претставува една појдовна точка врз која се гради превентивното делување на Обединетите нации. Агендата за мир, превентивната дипломатија ја дефинира како интегрален концепт, чија цел е спречување на настанување на споровите помеѓу страните, спречување на постоечките спорови да прераснат во конфликт и спречување на нивно ширење ако веќе избијат. Овде се опишани три битни сегменти на превентивното делување на ОН: градење на мирот, чување на мирот и постконфликтна обнова на погодените општества. Главни носители на превентивното дипломатско делување на ОН се: 1) Генералниот секретар на ОН, лично или преку високи службеници на ОН, односно специјализирани агенции и програми на ОН; 2) Советот за безбедност; 3) Генералното собрание на ОН; и 4) регионални организации.⁴⁸ Новиот концепт на превентивната дипломатија дава посебно значење на основање комисија за утврдување на факти, како инструменти за непристрасно и за сите прифатливо посредување на ОН во правец на решавање на споровите помеѓу државите по мирен пат, без конфликти и без надворешно мешање. Комисиите се замислени да

⁴⁸ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski koncept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 176

поседуваат способност и да имаат слобода сами да пенетрираат во корените на конфликтот и да ги пренесат веродостојните факти за тоа до надлежниот орган на ОН. Она што е особено битно е дека Агендата за мир за прв пат ја воведува идејата за превентивно распоредување на силите на ОН пред да дојде до конфликт. Дотогаш ситуацијата со мисиите на ОН била различна, односно мисиите на ОН биле распоредени дури кога конфликтот ќе настане. Превентивната дипломатија зема свој замав во Агендата за мир и се претвори во главен инструмент во работата на ОН. Превентивното распоредување е предвидено внатре во една држава, доколку станува збор за опасна внатрешна ситуација, како и меѓу држави, доколку постои спор помеѓу нив. Услов за превентивното распоредување е да постои согласност од сите страни и да се почитува суверенитетот и територијалниот интегритет на државите. Во делот кој се однесува на превентивните мерки, постои и можноста за воспоставување демилитаризирани или тампон зони помеѓу страните кои имаат потенцијали да влезат во конфликт. Во тие зони пристап би имал само персоналот на ОН, кој би бил распореден во функција на превенција на конфликтот.

Агендата за мир детално го разработува начинот на постапување во оној чувствителен временски простор помеѓу настојувањето да се спречи конфликтот и настојувањето да се одржи мирот, а во согласност со Глава VI од Повелбата. Станува збор за организирана политичка активност, поларизираните страни, како потенцијални противници и можни непријатели, да се убедат по разумен пат да се разреши спорот, за да се избегне конфликт. Тука може Генералниот секретар да се ангажира лично како посредник или медијатор, а може да се потпре и на другите високи функционери на ОН.

Агендата за мир го разработува и делот за соработка со регионални организации и аранжмани. Во Повелбата на ОН намерно не е дадена прецизна дефиниција за регионалните аранжмани и агенции, за да може да се овозможи еден флексибилен пристап во одржување на меѓународниот мир и безбедноста. Во овој поглед, ОН охрабруваат еден богат спектар на дополнителни напори за одржување на меѓународниот мир. Во оваа нова ера на можности, регионалните аранжмани или агенции можат да направат голема услуга доколку нивните активности се преземаат на начин и во согласност со

целите и принципите на Повелбата. Она што е јасно, сепак, е тоа што регионалните аранжмани или агенции во многу случаи поседуваат потенцијал кој треба да се искористи во функциите опфатени со овој извештај: превентивна дипломатија, одржување на мирот, миротворството и пост-конфликтно градење на мирот.

На Агендата за мир треба да се гледа како на инструмент и механизам за јакнење на превентивното делување на ОН, бидејќи овде се содржани сите битни компоненти за одржување, зачувување и градење на мирот. Ова значи дека во Агендата за мир не е ставено акцент единствено на превенцијата, туку напротив, содржано е и постконфликтното обновување на погодените земји. Затоа, нема да погрешиме ако констатираме дека Агендата за мир детално разработува сè што структурално мора да биде сторено за да се отстранат околностите кои можат да доведат до обнова на конфликтот.

3.3. Инструменти и механизми за превенција во системот на ОН

Тргувајќи од Агендата за мир, може да се направи една категоризација на најважните инструменти и механизми на мировната политика и превентивното дејствување на системот на ОН. Овие инструменти, во главно, опфаќаат политички, но и други мерки. Станува збор за следниве инструменти и механизми:⁴⁹

1. Превентивна дипломатија (preventive diplomacy);
2. Превентивно распоредување на сили (preventive deployment);
3. Градење на мирот (peace-making);
4. Одржување на мирот (peace-keeping);
5. Наметнување на мирот (peace-enforcement);
6. Употреба на воена сила (use of military force);

⁴⁹ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 179

7. Консолидација на мирот (post-conflict peace-building);

8. Помагање при развој (development funding);

3.3.1. Превентивна дипломатија (preventive diplomacy)

Превентивната дипломатија (preventive diplomacy) е избегнување на кризи, постконфликтно градење на мирот и превенција од повторување. Иако во претходниот дел веќе детално стана збор за превентивната дипломатија, овде ќе ја погледнеме превентивната дипломатија од аспект на Обединетите нации. Во делот кој се однесува на превентивната дипломатија, беа опфатени клучните идеи во врска со употреба на превентивната дипломатија, содржани во Агендата за мир. Агендата за мир ги елаборира мерките за градење доверба, утврдување или наоѓање на факти, превентивна дипломатија и демилитаризираните зони. Извештајот покажува дека заедничката доверба и добрата вера се од суштинско значење за намалување на веројатноста за појава на конфликти меѓу државите. Систематската размена на воени мисии, формирање на регионални и субрегионални центри за намалување на ризици и аранжмани за слободен проток на информации, вклучувајќи го и следењето на регионалните договори за оружје, беа примери за мерки за градење на доверба.⁵⁰ Превентивна дипломатија може да се врши од страна на Генералниот секретар лично или преку висок кадар или специјализираните агенции и програми, од страна на Советот за безбедност или Генералното собрание, и со регионалните организации, во соработка со Обединетите нации. Трупите на ОН можат да бидат регрутирани од страна на Генералниот секретар и да се стават на располагање на Советот за безбедност. Превентивната дипломатија особено била важна за ОН во минатото, и несомнено ќе биде многу важна и во иднина. Програмата на ОН за употреба на воени и цивилни одбранбени средства во операции за олеснување на катастрофи (MCDA Field Manual) укажува на 4 стадиуми во прогресијата за олеснување на хуманитарни катастрофи. Во основните причини се вклучени сиромаштијата, ограничениот пристап до ресурси, слабите економски системи

⁵⁰ United Nations Intellectual History Project, (2008). *Preventive Diplomacy at the UN*. Library of Congress Cataloging in Publication Data, p. 52

и идеологијата. Динамичните притисоци ги соединуваат овие клучни фактори. Тие вклучуваат недостаток на институции, образование, тренинг, соодветни вештини, инвестиции, слобода на пазар и слобода на печат, зголемување на популацијата, кривка локална економија, урбанизација и деградација на животната средина. Конечно, активирањето на овие настани, вклучува војна или цивилен конфликт и природни катастрофи. Ефективните иницијативи за време на малаксаност, кризи, негирање на конфликтот, може да го спречи насилството на „отворен конфликт“. За време на отворен конфликт или војна, дипломатската и воената акција се стреми да го контролира и да го реши конфликтот, додека пак, хуманитарната помош зазема свое место во развојот на истиот. Кога се зборува за превентивната дипломатија на ОН, се мисли на целите кои мора да бидат својствени за целокупното дејствување на организацијата: да побараат да се идентификуваат, во најрана можна фаза, ситуациите што можат да произведат конфликт и да се обидат преку дипломатија да се отстрани изворот на опасност, пред да резултира со насилство, како и решавање на најдлабоките причини на конфликтот, економскиот очај, социјалната неправда и политичкото угнетување.⁵¹ Превентивната дипломатија бара целосно информирање за сите ситуации кои можат да доведат до сериозни тензии. Најдобро е, наместо да се чека кризата да дојде, па дури потоа да се преземат соодветни мерки, да се воспостават контакти со засегнатите страни и да се тргне кон изнаоѓање на соодветно решение, кое ќе биде прифатливо за сите засегнати страни во спорот. Превентивната дипломатија се состои од превентивно распоредување, преземање на мерки за повисок степен на борбена готовност или демонстрирање на сила на друг начин, пред избивање на непријателствата. Превентивната дипломатија бара мерки за создавање доверба, а се потребни за рано предупредување врз основа на собирање на информации и неформално или формално утврдување на фактите, која исто така може да вклучи превентивно распоредување и, во некои ситуации, демилитаризираната зона. Ова значи дека со преземање на која било од овие активности, се пристапува кон спречување на насилство во зоната каде се очекува судирот

⁵¹ United Nations Intellectual History Project, (2008). *Preventive Diplomacy at the UN*. Library of Congress Cataloging in Publication Data, p.64

или расте тензијата меѓу страните. Меѓусебна доверба и добра волја се неопходни за намалување на веројатноста за појава на конфликт меѓу државите. Систематска размена на воени мисии, формирање на регионални или субрегионални центри, намалување на ризикот, постапките за слободен проток на информации, вклучувајќи го и следењето на регионални договори за оружје, се позитивни примери кои треба да се следат и во иднина. Превентивните чекори мора да се засноваат врз навремено и точно познавање на фактите. Поради ова, извесно разбирање на развојот на настаните и глобалните трендови е задолжително. Подготвеноста да се преземе соодветно превентивно дејство е од суштинско значење. Со оглед на економските и социјалните корени на многу потенцијални конфликти, информациите кои се потребни од страна на Обединетите нации сега мора да ги опфатат и економските и социјалните трендови, како и политичките случувања што може да доведе до опасни тензии. Барањето на државите за испраќање на мисии на ОН за изнаоѓање на факти со своето присуство, треба да се сметаат како неопходни и да се применат без одлагање. Во прилог на прибирањето на информации за понатамошно дејствување и донесување одлуки, таквите мисии можат да помогнат во некои случаи да се смири спорот со самото присуство на мисијата. Во последниве години системот на Обединетите нации развива корисна мрежа на системи за рано предупредување во врска со животната средина, закани, ризикот од нуклеарна несреќа, елементарни непогоди, масовни движења на население, закана од глад и ширењето на болести. Постои потреба, сепак, да се зајакнат аранжманите за проценка дали постои закана за мирот и да се анализираат дејствијата кои можат да се преземат од страна на Обединетите нации за спречување или ублажување на заканата. Ова е процес кој ќе продолжи да бара тесна соработка на различните специјализирани агенции и функционални единици на Обединетите нации.

3.3.2. Превентивно распоредување на сили (preventive deployment)

Превентивното распоредување е разместување на силите на ОН кои имаат за задача да го спречат избивањето на конфликтот внатре во една држава или помеѓу две држави. Сè почесто доаѓа до израз оправданоста на операциите на

ОН за превентивно распоредување. Превентивното распоредување може да најде своја примена во повеќе ситуации. Во услови на национална криза, може да има превентивно распоредување на барање на Владата или на сите заинтересирани страни, или со нивна согласност, во меѓудржавни спорови. Вакво распоредување на војници може да се случи кога двете земји сметаат дека присуството на Обединетите нации е потребно на двете страни на границата за да се обесхрабрат непријателствата; освен тоа, превентивното распоредување може да се случи кога земјата се чувствува загрозувана и сама бара ангажирање на соодветно присуство на Обединетите нации, долж границата. Во секоја ситуација, мандатот, составот и присуството на силите на Обединетите нации ќе треба внимателно да се осмисли и да биде јасно за сите. На тој начин, превентивно распоредените сили ќе набљудуваат и известуваат за сите промени во зоната каде што се одговорни, ќе патролираат, обезбедуваат и на некој начин демонстрираат сила со цел одвраќање на агресорот. Силите и набљудувачите се распоредуваат во согласност со страните, или пак по молба на едната или на сите инволвирани страни, меѓутоа за преземање на нивните посебни задачи не мора да постои спогодба со страните. Превентивното распоредување треба да ја спречи појавата на меѓугрупна поларизација и непријателство во рамките на општеството, преку промоција на норми и практики на толеранција за мноштво социјални идентитети. Превентивното позиционирање на мировни и/или цивилни полициски сили придонесува за спречување на ширењето на постоечкиот конфликт во нови подрачја. Исто така, превентивното распоредување може да помогне во голем број случаи да се ублажат страдањата и да се ограничи или контролира насилството. Превентивното распоредување на силите вклучува нивно распоредување на надворешните граници на некоја држава во облик на праќање на воен, полициски, цивилен персонал на ОН во кризните подрачја.⁵²

⁵² Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski koncept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 179

3.3.3. Градење на мирот (peace-making)

Воспоставување или градење на мирот (peace-making) е акција преку која се создаваат услови, непријателските страни да донесат одлука, т.е да склучат договор, главно преку мирни средства, како оние што се предвидени во Повелбата на ОН.⁵³ Акциите од ваков вид се преземаат во зоната каде што има или се очекува да има конфликт, со цел спречување на непријателства и блокирање на ширењето на конфликтот во околните држави. Обединетите нации имаат големо искуство во примената на овие мирољубиви средства. Ако конфликтите ескалираат, тоа не е од причина што техниките за мирно решавање биле непознати или се несоодветни. Вината е, на прво место, во недостатокот на политичка волја на страните да бараат решение за нивните разлики преку такви средства како што се предлага во Глава VI од Повелбата, и второ, во недостаток од располагање со поддршка од трето лице. Незаинтересираноста на меѓународната заедница за проблемот, или негова маргинализација, исто така може да ги попречи можностите за решение. Ние треба да гледаме на овие активности пред сè како на позитивни средства за наоѓање на решение и секако да се надеваме дека ќе се зголеми капацитетот на Организацијата за постигнување мирно решавање на споровите. Решеноста во Советот за безбедност за решавање на меѓународните спорови на начинот предвиден во Повелбата, го отвори патот за поактивна улога на Советот. Генералното собрание, како и Советот за безбедност и Генералниот секретар, исто така, има важна улога и му се доверени задачи во согласност со Повелбата кои се однесуваат на одржување на меѓународниот мир и безбедноста. Како универзална форма, капацитетот на Генералното собрание да се разгледа потенцијалниот конфликт и да препорача соодветни мерки мора да бидат признаени. За таа цел неопходно е да се промовира неговото користење од страна на сите земји-членки, со цел да донесат поголемо влијание и да има намалување на ситуациите кои можат да содржат закани по меѓународниот мир и безбедноста. Во литературата се спомнува и поимот preventive peace-making (превентивно миротворство).⁵⁴ Превентивното миротворство нуди можност за употреба на ненасилни начини за разрешување

⁵³ Roche Daglas. *A Bargain for Humanity- Global security by 2000*. The University of Alberta Press, Canada, p. 51

⁵⁴ David Carment and Albrecht Schanabel, (2003). *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* United Nations University Press, New York, p. 198

на конфликти, преку употреба на директни и ad hoc дипломатски контакти или дипломатски мисии во конфликтните подрачја. Целта на превентивното миротворство е преку добри офицери или медијатори повторно да се воспостави стабилен политички процес и дијалог помеѓу завојуваните, конфликтни страни, со обезбедување на разни форми на директни олеснувања од трета страна.

3.3.4. Одржување на мирот (peace-keeping)

Одржувањето на мирот (peace keeping) претставува распоредување на трупите на ОН, присуство на терен, досега во согласност со сите засегнати страни, нормално вклучувајќи го воениот персонал на ОН и/или полицискиот персонал, а многу често и цивили.⁵⁵ Одржувањето на мирот е техника која ги проширува можностите и за превенција на конфликтите и за градење на мирот (peace making). Операциите за одржување на мирот се спроведуваат со минимална употреба на сила. Силата можат да ја употребат мировниците само заради самоодбрана. Операциите за одржување (чување) на мирот спаѓаат во мерките за мирно решавање на споровите, согласно со глава VI од Повелбата на ОН и во рамките на напорите за унапредување на безбедноста и довербата меѓу страните во спор, за да се постигне конечно мирно решение на спорот.⁵⁶ Мировните операции од ваков тип бараат цивилни политички службеници, мониторинг на човекови права, специјалисти за хуманитарна помош и бегалци и полиција која може да ја игра централната улога. Овие мировни операции вршат набљудување и раздвојување на спротивставените страни, заради обезбедување конечен мир во кризното подрачје, односно заради олеснување на имплементацијата на спогодбата за примирје. Значи, мировниците на операциите за одржување на мирот можат да ги преземат следниве активности: набљудување и мониторинг на примирјето и контрола на примирјето. Целта на овие активности е преку рано предупредување, да се

⁵⁵ Roche Daglas. *A Bargain for Humanity- Global security by 2000*. The University of Alberta Press, Canada, p. 51

⁵⁶ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“- Штип, стр. 402-403

открие неповолниот развој на ситуацијата за да можат да се превземат соодветни противмерки. Операциите за одржување на мирот се распоредени да помогнат и да се спроведат во населените места. Набљудувачите даваат известување за линиите на прекилот на огнот, демилитаризираните зони, границите, разоружување, размена на заробеници, и решавање проблеми на цивили итн. Во зависност од околностите во конкретна ситуација, чуварите на мирот можат да бидат вооружени или невооружени. Составот на распоредените сили редовно се состои од воени и полициски лица, а често и од службени цивилни лица на меѓународни организации. Спроведувањето на операциите од ваков тип, често е отежнато. Причините за тоа лежат во тоа што растат проблемите на логистиката, опремата, персоналот и на финансиите, меѓутоа сите овие проблеми можат да се решат со добра политичка волја и материјални средства.

3.3.5. Наметнување на мирот (peace-enforcement)

Операциите за наметнување на мирот (peace enforcement) претставуваат принудни мерки што се изведуваат со употреба на сила или со закана за употреба на сила, во ситуации на хаос, вооружени судири или кога страните не прифаќаат политичко посредување или хуманитарни активности. Наметнувањето на мирот се сфаќа како комбинирани постапки за воспоставување, јакнење и зајакнување на мирот, а може да се гледа и одделно како една од посебните цели на превентивното делување на ОН. Основаноста за преземање на овие мерки е главата VII од Повелбата на Обединетите нации. Операциите за наметнување на мирот имаат за цел одржување или обновување на мирот и поддршка на дипломатските напори, за да се пронајде долготрајно решение на проблемите. Во Повелбата стои дека Советот за безбедност може да реши какви мерки ќе примени, со цел да се извршат неговите одлуки. Тие мерки може да содржат целосен или делумен прекин на економските односи и железничките, поморските, воздушните, поштенските, телеграфските, радиографските и други средства за комуникација, како и заострување на дипломатските односи. Меѓутоа, во Повелбата се дава можност на Советот за безбедност, доколку утврди дека горенаведените мерки се неадекватни, да преземе соодветни дејства со

воздухопловни, поморски или сувоземни сили, кои се неопходни за одржување или повторно воспоставување на меѓународниот мир и безбедноста.⁵⁷ Силите на ОН, во склоп на наметнувањето на мирот, се распоредени на најкритичните точки на раздвојување на страните, за да можат да го известат Советот за безбедност за почитувањето на примирјето и прекилот на непријателството. Помеѓу спротивставените страни се формира тампон зона, во која им е дозволен пристап само на припадниците на мисијата на ОН.⁵⁸ Операциите кои се превземаат, односно борбените акции кои се водат, можат да бидат само против една страна или против сите страни во судирот, или пак можат да се употребат за присилно раздвојување на завојуваните страни. Целта на ваквото дејствување секако дека не е уништување на противникот, туку присилно прифаќање на дејствувањето на меѓународната заедница. За операциите за наметнување на мирот не е потребна согласност на страните. Значи, кога би се правела разлика меѓу операциите за одржување на мирот и операциите за наметнување на мирот, акцентот паѓа врз согласноста на страните да се дејствува и компонентата за вооружување на силите. Најчести задачи на операциите за наметнување на мирот се:⁵⁹

- одржување или обнова на редот и стабилноста во државата или регионот, кога хаосот (терористички и криминални активности) претставува закана за меѓународната стабилност;
- насилно раздвојување на завојуваните страни како крајно средство, кога се исцрпени сите начини за спасување на мирот и безбедноста;
- гарантирање или забрана на движење на завојуваните страни преку воздух или преку посебни зони на копно или море, за да се спречат борбени дејства или снабдување со воена опрема;
- насилно спроведување на санкции кои сами по себе не содржат употреба на сила (ембарго за увоз на оружје, економска блокада,

⁵⁷ Чл. 42 од Повелбата на Обединетите нации

⁵⁸ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 73

⁵⁹ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“- Штип, стр. 404-405

прекин на комуникации) за да се ослободи воената сила на санкционираната држава или да се натера на одредено однесување;

- формирање и контрола на заштитени или безбедносни зони, обично заради заштита на малцинствата или бегалците кои се предмет на непријателски акти од некоја завојувана страна;
- заштита на хуманитарната помош за да се заштитат оние кои ја реализираат таа помош и за да се распредели помошта на оние на кои им е наменета.

Силите на операциите за наметнување на мирот мора да бидат добро вооружени. Вакви единици од земјите-членки ќе бидат на располагање при повик и ќе се состојат од војници, кои доброволно се пријавиле за таква услуга. Тие ќе треба да бидат повеќе од тешко вооружени мировни сили и ќе треба да се подложат на голема подготвителна обука во рамките на нивните национални сили. Распоредувањето и користењето на тие сили ќе биде под овластување на Советот за безбедност, како и во случајот на мировните сили, да биде под команда на генералниот секретар.

3.3.6. Употреба на воена сила (use of military force)

Употребата на воена сила означува воена принудна мерка, која се презема во согласност со Глава VII, член 42 од Повелбата на ОН. Овие принудни мерки се применуваат во случаи на закана, прекин на примирјето и во случај на дејствија кои се преземаат на штета на трупите на ОН, а со цел одржување на примирјето или прекин на огнот. Во таков случај, кога ќе дојде до загрозување на меѓународниот мир, а претходно примената на мирољубивите средства, се покажала како неуспешна, Советот за безбедност, повикувајќи се на Глава VII од Повелбата на ОН, може да преземе воена акција без согласност на државите во спорот.

3.3.7. Консолидација на мирот (post-conflict peace-building)

Консолидацијата на мирот (post-conflict peace-building) се состои од постконфликтни акции, првенствено дипломатски, за да се поврати јавниот ред и мир, да се обнови функционирањето на сите цивилни институции и да се избегне повторно појавата на судирот.⁶⁰ Ова може да се разбере како „средување“ на конфликтното подрачје, по завршување на конфликтот и, секако, преземање на мерки за спречување на повторна појава на истиот. При градење на мирот се вложуваат сите напори за подигање на чувството на сигурност, доверба и мир. За постигнување на таа цел потребно е сеопфатна поддршка во сите сфери во државата и тоа преку економска реконструкција, зајакнување на органите на цивилната власт, отварање на болници и школи, разоружување на страните во конфликтот итн. Превентивното градење на мирот (preventive peace building) служи за спречување на можната парализа или распаѓањето на политичкиот процес и легитимното владеење во државата и регулирањето на ненасилното соочување со групите. Во постконфликтните ситуации многу лесно може да дојде до повреда на човековите права. Гледано од тој аспект, превентивното градење на мирот наоѓа своја примена и на ова поле преку спречување на систематско насилство на човековите права (со посебен осврт на граѓанските и политичките права) како форма на ескалација на конфликтот, и заштита и промоција на човековите права во конфликтни ситуации. Ова не се единствените компоненти кои укажуваат на потребата од „активирање“ на градењето на мирот. Тоа е потребно и доколку во предвид се земат економската страна и општествената стабилност. Градењето на мирот треба да го спречи негативното влијание кое го носи економската криза и делокацијата, т.е. транзицијата, кои од друга страна можат да придонесат за политичко насилство или да бидат причина за враќање на вооруженото насилство. Освен спречување на ескалација на конфликтот или економска војна, битен елемент на кој треба да се обрати внимание е општествената стабилност. Превентивното градење на мирот треба да ја спречи поларизацијата на социјалната релација помеѓу две различни групи во рамките

⁶⁰ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“- Штип, стр. 402

на едно општество (особено помеѓу етничко/религиозно мнозинство и малцинство) што води кон политички кризи и насилство.

3.3.8. Помагање при развој (development funding)

Помагањето при развој претставува една од новите постапки на превенцијата на ОН, која од 2005 година е втемелена како нов инструмент во превентивната дипломатија на ОН. Развојната помош е втемелена во структуралните, долгорочни механизми на превенција. Оправданоста за ова лежи во неопходноста од доделување на развојна помош на сиромашните и неразвиени држави, што секако ќе вроди позитивен резултат, односно ќе доведе до намалување на бројот на ситуациите кои може да предизвикаат избивање на внатрешни кризи и незадоволства. Благовремените и поволните финансиски вложувања поради унапредување на економиите на неразвиените и кривки држави, треба да го спречат понатамошниот пад на стандардот и економска регресија.⁶¹ Вложувањето во развојот на државите кои се изложени на високи социјални ризици претставува прва линија во превенција на кризи, бидејќи помошта од ваков тип влијае врз елиминација на сиромаштијата, подигање на биолошката безбедност, сузбивање на тероризмот, оневозможување на ширењето на оружјето за масовно уништување, борба против организираниот криминал, јакнење на владините закони, почитување на човековите права и сл.

⁶¹ Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd, str. 181

IV Мировни операции на ООН

4.1. Поим на мировни операции на ООН

Втората половина на дваесеттиот век се карактеризира по бројните локални вооружени судири, кои го потврдуваат фактот дека и релативно малите локални судири можат да предизвикаат сериозни последици по мирот и безбедноста и да предизвикаат човечко страдање. Обединетите нации, на тој план преземаат мноштво мерки заради мирно решавање на таквите спорови и одржување на меѓународниот мир и безбедност. Една од тие мерки се токму мировните операции, во кои подеднакво се вклучени воени и цивилни структури на многу земји. Од настанокот до денес, мировните операции се менувале: од релативно мали, традиционално воени операции и во основа набљудувачки мисии, до комплексни мултифункционални и мултинационални операции.⁶² Динамичните промени на физиономијата, интензитетот и начинот на реализација на мировните операции на ООН, влијаеле и на примената на теоријата на мировните операции, така што таа се менувала во зависност од временскиот период. На процесот на конструирање и обликување на мировните операции, посебно влијание имале следниве фактори: 1. развој на системот на колективна безбедност; 2. развој на демократската свест и човековите права; 3. интересите на големите сили; 4. доктрините и стратегиите на развиените држави; 5. развој на воената мисла и можностите на армиите на развиените држави; 6. неопходноста од мултинационален и мултифункционален начин за решавање на спорите. Развојот на системот на колективна безбедност, значајно влијае врз појавата и развојот на мировните операции, а актуелниот систем на колективна безбедност се заснова на овластувањата на Советот на безбедност да интервенира во случај на: опасност по мирот, повреда на мирот или загрозување на човековите права и да примени принудни мерки заради спроведување на своите одлуки.

Во денешно време, кога е разработен системот на колективна безбедност,⁶³ до полн израз доаѓаат мировните операции, односно мировните операции

⁶² Милутиновиќ, С., (2007), Појам и класификација мировних операции Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 149

⁶³ Мировните мисии како механизам на колективната безбедност, отвараат чувствителни прашања во однос на традиционалниот концепт на апсолутен државен суверенитет. Со

треба да се сфатат како инструмент на колективната безбедност. Имајќи во предвид дека поимот мировни операции во себе содржи низа разновидни активности, испреплетени меѓу себе, тешко е да се даде сеопфатна дефиниција на истиот. Како резултат на тоа, за појаснување на поимот мировни операции може да послужат неговите активности. Мировните операции опфаќаат три вида активности: поддршка на дипломатијата, одржување на мирот и наметнување на мирот. Во зависност од моменталната состојба, се преземаат дел од овие активности заради постигнување на поставените цели. Значи, постојат мировни операции кои повеќе се служат со воени сили, а други со политички средства. Меѓутоа, треба да се прави јасна дистинкција помеѓу воените операции и мировните операции. Ваквото разликување е тешко да се направи во ситуации каде мировните операции се служат со употреба на воена сила (одржување и наметнување на мирот). Лесно можат да се разграничат активностите на воените и мировните мисии кога ќе се согледаат целите на операцијата. Тоа значи дека кога една операција има за цел победа, пораз или уништување на непријателот, станува збор за воена операција. Од друга страна, во ситуација кога одредена операција нема именуван непријател и има за цел создавање на поволни услови за мир и таа операција се води непристрасно и во согласност со страните во конфликтот, станува збор за мировна операција. Правната основа за примена на мировните операции кои се преземаат во согласност и непристрасност меѓу заинтересираните страни во конфликтот, лежи во Повелбата на ОН.⁶⁴ Мировните мисии не се дефинирани во Повелбата на ООН, од причина што таа активност настанала во практика. Со оглед на тоа што се појавила нова практика во спроведување на мировните операции, се појавиле и дополнителни потешкотии за дефинирање на истите. Причината

системот на колективна безбедност, на некој начин се врши пробив во внатрешните работи на државата. т.е. се ограничува слободата на нејзината акција и мора да постои усогласување на внатрешниот систем со меѓународните стандарди. Понекогаш, доволно е една мала интервенција од некоја држава, да се доживее како мешање во внатрешните работи на државата.

⁶⁴ *Обединети нации-темелни документи* (1995). Одбор за одбележување на педесетгодишнината од основањето на Организацијата на обединетите нации, НИП „НОВА МАКЕДОНИЈА“-Скопје, Скопје, стр. 20- Повелба на Обединетите нации: За примена на мировните операции основата лежи во глава VI и глава VII. Иако во ниту еден член не е застапен изразот „мировни операции“, тие се составен дел од Повелбата, како во решавање на споровите по мирен пат (глава VI), така и во ситуации кога постои недоволна согласност и пристрасност меѓу страните (глава VII).

лежи токму во фактот што е многу тешко, речиси невозможно во една дефиниција да се опфатат сите активности и суштината на мировните операции, но очигледно е дека се работи за мултидисциплинарна категорија. Кофи Анан, мировните операции ги нарекува операции за одржување на мирот и ги дефинира како „употреба на мултинационални воени служби, вооружени или не, под интернационална команда и со согласност на страните во спорот“. Во Доктрината на НАТО мировните операции се дефинирани како воени операции, кои не се однесуваат на војна, и на таа основа опфаќаат широк спектар на воени активности, вклучувајќи операции во мир, во текот на конфликтот и по конфликтот. Според воената доктрина на Велика Британија „мировните операции се изведуваат под покровителство на Организацијата на Обединетите нации или регионалните организации (како што се ОБСЕ, НАТО, Организацијата на американските држави, Организацијата на африканското единство, Економската заедница на западна Африка и др.) со претходна согласност на конфликтните страни“. Мировните операции се изведуваат и заради пружање поддршка во напорите да се воспостави или сочува мирот на одреден простор. За мировните операции, генерално може да се заклучи дека:

1. тоа се целни, намерни активности на ООН и другите регионални организации;
2. сите тие активности сочинуваат еден надворешно-политички процес;
3. тие процеси се одлика на одговорни карактеристики (содржина, структура, одобрена употреба на оружје, мултинационалност итн.);
4. мировните операции ги изведуваат меѓународни мултилатерални сили (дипломатски, политички, воени, хуманитарни и невладини);
5. се спроведуваат непристрасно и не постои одреден непријател;
6. содржината на мировните операции се менува со тек на време и тие стануваат комплексни. Значи, можеме да кажеме дека мировните операции претставуваат мултидисциплинарен процес, кој се „активира“ од страна на ООН или други регионални организации кога има потреба од тоа, во согласност со засегнатите страни во конфликтот, со цел постигнување на договор или создавање на поволни услови во една држава, кога истите биле веќе нарушени.

4.2. Класификација на мировните операции

Веќе споменавме дека во мировните операции се вклучени три вида активности: поддршка на дипломатијата, одржување на мирот и наметнување на мирот. Ова не треба да значи дека тоа се активности кои се дадени еднаш засекогаш. Напротив, на мировните операции или сили не може да се гледа како на статичен концепт, бидејќи постојат толку мировни операции, колку што постојат видови конфликти. Од друга страна пак, постојат случаи кога горенаведените активности се преклопуваат меѓу себе или пак се преземаат повеќе активности во едно кризно подрачје. Ова укажува на потребата од флексибилен пристап и проширување на сфаќањата за примена на овие активности. Бутрос Гали мировните операции ги класифицира врз основа на различни критериуми, и тоа: критериум на ангажирани сили, критериумот за начинот на ангажирање, целите на мировните операции како критериум и критериумот за употреба на оружје. Со цел да се унапредат активностите кои можат да придонесат за мир во светот, Генералниот секретар на ОН востановил повеќе категории на активности. Тие категории, кои ги одржуваат комплексните активности на ОН и упатуваат на начините на кои ОН можат да ги остварат целите на Повелбата,⁶⁵ се:⁶⁶ превентивна дипломатија, воспоставување на мирот, одржување на мирот, наметнување на мирот, градење на мирот, санкции и разоружување. Сите овие категории заедно ги сочинуваат трите вида активности на мировните операции. На основа на Повелбата на ОН и доктринарните погледи на земјите-членки на НАТО, се доаѓа до поделба на мировните мисии, која ја одликува современата ситуација, т.е. направена е класификација според обликот на мировните операции, со

⁶⁵ Во чл. 1 од Повелбата на ОН се застапени нејзините цели: 1. Да го одржат меѓународниот мир и безбедност, и за таа цел: да преземаат ефикасни колективни мерки за спречување и отстранување на заканите по мирот и, заради спречување на акти на агресија или други нарушувања на мирот, да постигнат, со мирни средства и во согласност со начелата на правдата и меѓународното право регулирање и решавање на меѓународните спорови или ситуации што би можеле да доведат до нарушување на мирот. 2. Да развијат пријателски односи меѓу нациите, засновани врз почитување на начелата на рамноправност и самоопределување на народите, како и да преземат други соодветни мерки со цел да се зацврсти мирот во светот. 3. Да остваруваат меѓународна соработка при решавање на меѓународните проблеми од економски, социјален, културен и хуманитарен карактер, како и преку поттикнување и развивање на почитувањето на човековите права и основните слободи за сите, без оглед на раса, пол, јазик или вера. 4. Да бидат центар во кој што ќе се усогласат постапките на нациите насочени кон постигнување на овие заеднички цели.

⁶⁶ *United Nations Military Observers*, (1995), Handbook, Department of Peace-keeping, New York, p. 4-5

јасно дефинирани оперативни задачи според интензитетот на вооружениот судир. Според таа класификација, постојат повеќе видови мировни операции:⁶⁷

- спречување на конфликти;
- воспоставување на мирот;
- зачувување на мирот;
- наметнување на мирот и
- пост-конфликтно градење на мирот.

Погоре споменатата поддршка на дипломатија (support to diplomacy) постои кога воените акции ѝ помагаат на дипломатијата за да се спречи конфликт или за да се спречи негово проширување и повторно воспоставување на мир и создавање на услови за решавање на спорот по мирен пат. Овој вид на мировни операции се состои од три компоненти: воспоставување на мирот (peacemaking), градење на мирот (peace building) и превентивна дипломатија (preventive diplomacy),⁶⁸ за кои веќе стана збор во дел III.

Во Доктрината на НАТО за мировни операции, класификацијата на мировните операции е направена според начинот на ангажирање и влијание на силите на НАТО, како директно или индиректно ангажирање. Силите на НАТО директно се ангажираат во следните мировни операции: мисии за зачувување на мирот, мисии за спречување конфликти и поддршка на хуманитарните операции. Мисиите за зачувување на мирот сочинуваат: набљудување, сили за раздвојување и помош во преодни периоди, а мисии за спречување на конфликти се: рано предупредување, набљудување, превентивно распоредување и стабилизациони мерки. Индиректното ангажирање на силите се користи во следниве мировни операции: координација на поддршката, употреба на одбраните ресурси и мониторинг на применетите санкции.

⁶⁷ Милутиновиќ, С., (2007), *Појам и класификација мировних операции Организација Ујединетих нација*, Војно дело, бр. 1/2007, стр. 157

⁶⁸ Василевски, В., (2002), *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*, „2-ри Август С“- Штип, стр. 401

Веќе подолго време и се почесто како една од задачите на мировните операции на ОН е и хуманитарната помош. Превентивната хуманитарна акција има за цел спречување на причините за принудна миграција (со посебен осврт на поддршката за националниот заштитен капацитет) во потенцијални или постоечки услови на криза.⁶⁹ Хуманитарната помош, непристрасно предвидена, може да биде од клучна важност и да пружи помош во одржувањето на безбедноста, без разлика дали преку војската, полицијата или цивилниот персонал и на тој начин би можеле да спасат животи и да се развијат услови на безбедност во кои преговорите може да се одржат. Во одредени околности, Обединетите нации може да имаат потреба да се осврнат на специјализирани вештини и ресурси од различни делови на системот на Обединетите нации. Вакви операции може, исто така, да бараат учество на невладините организации. Хуманитарната помош, како дел од мировните мисии, има тенденција за осамостојување, како посебен вид на мировни операции. Затоа, се почесто се среќава изразот хуманитарна акција или хуманитарна операција.

4.3. Карактеристики на мировните операции

На равојот на мировните операции, како и на развојот на системот на колективна безбедност, значајно влијание имале два различни периоди во меѓународните односи. Станува збор за карактеристики на мировните операции во периодот на Студената војна и мировни операции во периодот по Студената војна. Операциите кои се изведувале во периодот на Студената војна се познати како прва генерација мировни операции (традиционални мировни операции), а операциите по Студента војна се нарекувале втора генерација мировни операции (комплексни или мултифункционални операции).⁷⁰

Во време на периодот на првата генерација, мировните мисии биле спроведувани со послаби воени сили. Тоа во прв ред биле невооружени набљудувачки мисии или вооружени меѓународни воени сили со големо ограничување на употребата на сила. Исто така, сите учесници во мисијата

⁶⁹ David Carment and Albrecht Schanabel, (2003). *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* United Nations University Press, New York, p. 198

⁷⁰ Милутиновиќ, С., (2007), *Појам и класификација мировних операции Организација Ујединетих нација*, Војно дело, бр. 1/2007, стр.160

морале да се воздржуваат од политички дејности кои биле во спротивност со меѓународниот карактер на нивниот мандат. Во традиционалните мировни операции биле ангажирани воени сили, а дипломатите се обидувале да најдат решение за настанатиот конфликт. Покрај воените сили и дипломатските активности, составен дел на традиционалните мировни мисии било и ангажирањето на цивилни полициски сили. Активностите на овие органи иницирале превенција, односно спречување на конфликти и дијалог помеѓу страните во спорот. Значи, основни карактеристики на првата генерација на мировни операции се: 1) помеѓу страните во конфликтот мора да постои политички договор; 2) операциите за зачувување на мирот се неутрални; 3) страни во спорот се држави и влади, членки на ООН и нивниот суверенитет мора да се почитува; 4) воените сили се распоредени во зоната на сепарација, лесно се вооружени и употребата на сила е дозволена само во самоодбрана; 5) единиците, во главно, се од државите кои не се големи сили и 6) местото на мировните операции е привремено и тоа мора да овозможи со дипломатски напори да се најде конечно решение за настанатиот конфликт.

По периодот на Студената војна, работата на ООН се одвива во услови на големи интеграциони и дезинтеграциони процеси во меѓународната заедница и значајно зголемување на бројот на започнатите мировни операции. Во такви услови, настанала втората генерација мировни операции, која од претходната се разликува по природа, физиономија, интензитет и комплексност. Првите облици на втората генерација мировни операции се појавиле со мировните операции за чување на мирот, кога традиционалните начини за реализација на тие мировни операции не одговарале на стварноста. Називот комплексни или милтифункционални операции го добиле бидејќи станува збор за различни видови сили кои се ангажираат во непредвидливи и сложени услови во внатрешни државни конфликти. Нивната работа, преговорите и собирањето на информации и податоци за намерите и движењето на спротивставените страни, влијаело врз спречување на вооружени судири од поголеми размери. Исто така, формирани се и посебни единици, кои ја интензивирале соработката со владините и невладините организации, а сè заради постигнување на крајната цел на мировната операција. Основни карактеристики на втората генерација мировни операции се: 1) станува збор за

цивилни операции со цивилни и воени компоненти кои блиску соработуваат и имаат заедничка цел; 2) целта на втората генерација мировни операции е воспоставување самоодржлив мир; 3) цивилната компонента е составена од транзициона влада, меѓународна организација, владини и невладини агенции и полициски сили; 4) конфликтот се води внатре во суверената земја; 5) наметнување на концепцијата на НАТО за спроведување на мировните операции; 6) силите кои учествуваат и нивната опременост е иста како и кај изведување на класични борбени дејствија. Во структурата на меѓународните трупи вградени се: авијација, морнарица, тешко вооружување и единици наменети за цивилно-воена соработка; 7) цел на ангажираните воени сили е заштита на просторот на кој цивилните организации и институции градат систем на демократски институции; 8) сите ангажирани компоненти се активни и мобилни во текот на спроведување на планираните активности, кои ги спроведуваат непосредно на терен, на основа на непосреден контакт со најодговорните лица.

V Мировна мисија на ОН во Република Македонија

5.1. Превентивно распоредување-УНПРЕДЕП

Корените за користење на превентивното распоредување и за примена на истото во практика лежат во Агендата за мир на Генералниот секретар на ОН. Бутрос Гали потврди дека „настапи период во кој треба да се планира за околности кои бараат превентивно распоредување, што може да се спроведе на различни нивоа и начини“.⁷¹ Не треба да се заборава дека при превентивно распоредување мора да се почитува принципот на сувереност на државите. Секое превентивно распоредување треба да се раководи од следниве три групи принципи:⁷²

- Првата, ги содржи принципите на хуманост, неутралност и непристрасност во однос на пружањето на помош;
- Втората, ги опфаќа принципите на сувереност, територијален интегритет и национално единство на државите во согласност со Повелбата; и
- Третата, која врз основа на претходните, ќе овозможи пружање на хуманитарна помош само со согласност на погодената држава и, во принцип, врз основа на барање на таа држава.

И покрај тоа што секој случај на превентивно распоредување е случај сам по себе, односно нема една стандардна димензија како ќе се воспостави превентивното распоредување, овие принципи треба да послужат како основа врз која ќе се гради работата на мисијата за превентивно распоредување и кои ќе придонесат за поуспешно реализирање на истата. Бидејќи станува збор за една и несекојдневна појава, оправдано во Агендата за мир се потенцирани некои принципи, кои се составен дел од превентивното распоредување, а исто така се неопходни за успешно распознавање на состојбите кога треба да се пристапи кон превентивно распоредување. Превентивното распоредување треба да биде средство за превенирање на постоечкиот или потенцијалниот

⁷¹ Boutros-Ghali, B. (1995). *An Agenda for Peace*, United Nations, New York, p. 28; Овде се мисли на периоди во услови на криза, во услови на меѓудржавни конфликти, кога некоја држава се чувствува загрозна.

⁷² Георгиева, Л., (1998). *Современите пристапи кон мирот: превентивна дипломатија и превентивно распоредување на мировните сили*, Годишен зборник на Филозофски факултет на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“-Скопје, 25 (51), стр. 464, 465

спор и да се обезбедат поволни услови за да се постигне решение за спорот. Во Агендата за мир се потврдени принципот на согласност и принципот на барање на државата-членка или државите-членки кои се инволвирани во спорот за превентивно распоредување на силите на ОН. Превенцијата на конфликтот, преку рано предупредување, тивка дипломатија и во определени случаи преку превентивно распоредување, е подобар начин за справување со конфликти од преземање на огромни политичко-воени напори за да се разреши конфликтот откако ќе избие.

Во овој дел ќе стане збор подетално за првата и досега единствена превентивна операција на мировните сили на Обединетите нации со цел да се спречи конфликт. Операцијата на Обединетите нации од ваков вид ѝ беше потребна на Република Македонија, во периодот по нејзиното осамостојување. Станува збор за УНПРЕДЕП (United Nations Preventive Deployment Force), една континуирана операција која опфаќа неколку последователни институционални фази. За да можеме да го проследиме присуството на трупите на Обединетите нации во Република Македонија уште од самиот почеток, треба да се напомене дека мисијата најпрво започна како дел од УНПРОФОР (United Nations Protection Force). Присуството на трупите на ОН во Македонија отвара многу можности што можат да послужат како пример и модел за спречување на конфликти и на други места во светот. Горчливите искуства на Втората светска војна ѝ покажаа на светската заедница дека огнот треба да се гасне пред да се разгори до степен што не ќе може да се контролира. Концептот за превенција на конфликти е повеќезначаен, бидејќи може да се состои од претконфликтна (проактивна) и постконфликтна (реактивна) превенција.⁷³ Превентивните мерки бараат поголема дипломатска вештина и пофлексибилна техника на преговарање во однос на другите реактивни мерки. Тоа можеби е така бидејќи претконфликтната превенција е покомплексен предизвик, т.е. страните не се свесни за трагедијата и за високата цена на вооружениот судир, и како резултат на тоа, не се доволно подготвени да се свртат кон мерките кои водат до помирување. Постконфликтната превенција настанува како резултат на горчливите искуства од вооружениот конфликт. Не постои сомнение дека

⁷³ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, pa. 29

материјалните трошоци за успешна претконфликтна превенција се далеку помали од трошоците при меѓународна превентивна интервенција за време на конфликтот или по него.

5.1.1. Причини за мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија

Да се преземе толку голем чекор за воспоставување на мировна мисија во една нова држава, без постоење на вооружен судир во неа, треба да постојат добри причини кои ќе го вклучат алармот кај меѓународната заедница. Токму тоа се случи во Република Македонија по нејзиното осамостојување. По долго размислување, идејата за барање на ваква мисија од ОН стана реалност, бидејќи тогашниот претседател на Република Македонија, Киро Глигоров, гледал на ситуацијата во земјата како на реална основа и потреба за воспоставување на мисија на ОН, односно превентивно распоредување на силите на ОН. Причините за вакво барање на претседателот се повеќестрани, кои несомнено укажуваат на неопходноста од таква акција во Македонија со цел да се зачува мирот на Балканот. Една од причините за превентивно распоредување на силите на ОН на границите на Македонија со Албанија и СР Југославија лежи во загриженоста околу можното влијание на борбите што се одвиваат во другите делови на поранешна Југославија и прелевањето на истите во Македонија. По стекнувањето на независноста, не беше воопшто лесно државата да се справи со проблеми од ваков вид. Бидејќи проблемот со неподготвеноста на младата држава за одбрана, мораше да се реши на некаков начин, претседателот Глигоров дал образложение за своето барање за присуство на ОН во земјата. Причините за воспоставување на ваква мисија треба да се разгледаат од повеќе страни и да се потенцираат неколку значајни елементи. Станува збор за:

- опасноста од прелевање на војната од север;
- загриженоста во врска со меѓуетничките односи во Македонија поради ситуацијата во Косово;

- иредентистичките концепти од кои не се откажуваа многу политичари во регионот;
- напнатите односи со јужниот сосед Грција;
- последиците од несигурната економска ситуација во Македонија врз кривката етничка стабилност што сè уште се одржуваше во земјата.

Знаејќи ја внатрешната состојба на нашата држава во тој период, ваквото барање од страна на претседателот е и повеќе од основано. Ова укажува на свесноста за тоа што може да се случи во Македонија доколку избие конфликт во Косово, се мисли на можноста за прелевање на борбите во Македонија. Во таква ситуација, Албанците во Македонија би се вклучиле во конфликтот и западниот дел од земјата би се претворил во база на албански упади во Косово. Не е исклучена можноста таквите настани да предизвикаат поширока балканска војна, или поконкретно, југословенската армија да го искористи избувнувањето на албанското востание во Македонија и да навлезе во државата. Овој став е потврден со незаборавените територијални амбиции на режимот на Милошевиќ во однос на Македонија и од фактот дека Македонија е исклучиво ранлива земја ако избијат непријателства на регионот, бидејќи по независноста на нашата држава, кога југословенската армија се повлекувала, го понела целото тешко оружје, воздушни летала и опремата за набљудување на границата, оставајќи ја Македонија со намалена и неповолна безбедносна и одбранбена способност.⁷⁴ Лошо би било за Македонија, како кривка држава, доколку избувне конфликт во Косово да дојде до прилив од бегалци. Причините за потребата од превентивно распоредување, се директно поврзани со целите коишто треба да се постигнат за добивање на позитивен исход од присуството на трупите на ОН во Македонија. Целта која требаше да се постигне со оваа мисија е персоналот на ОН да ги набљудува границите и да известува за сите настани што можат да ја загрозат територијата на Македонија. Исто така, присуството на ОН би ја спречило и можната странска агресија врз Македонија. Освен ова, контингентот на ОН би можел да помогне и во разделувањето на поголемите етнички групи кои евентуално би дошле до судир во земјата, со

⁷⁴ Според непотврдени податоци, Југословенската армија кога ја напуштала Македонија оставила четири тенка и само заради тоа што не можеле да ги стартуваат.

што ќе се подобри безбедноста во регионот. Дискутабилно беше прашањето дали на Македонија ќе и треба помош од ОН за смирување на етничките тензии. Во почетокот, македонскиот претседател и неговиот тим сметале дека нема потреба од таква помош, бидејќи Владата веќе пристапила кон решавање на меѓуетничките односи преку дијалог и преговори. Меѓутоа, подоцна, официјалните лица се согласиле со членовите на мисијата дека набљудувачите на цивилната полиција на ОН можат да ѝ помогнат на владата во нејзините активности. Важно е да се спомене дека македонските власти не очекуваат трупите на ОН да ги бранат нивните граници, туку очекуваат да ги намалат тензиите со самиот факт што ќе бидат присутни угледни меѓународни мировници.

Членовите на мисијата сметале дека силите на ОН првин треба да се распоредат во северните и во западните погранични области на Македонија, заради следниве цели:⁷⁵

- да ги набљудуваат пограничните области и преку командантот на силите да го известуваат генералниот секретар на ОН за сите настани што можат да претставуваат закана за Македонија;
- со своето присуство, да одвраќаат такви закани од секаков извор, а и да помогнат да се спречат судирите до кои инаку би дошло меѓу надворешните елементи и македонските сили, придонесувајќи за зајакнување на безбедноста и довербата во Македонија.

За остварување на овие цели, потребно е постојано присуство на персоналот на ОН и набљудувачките места да бидат пополнети со луѓе во текот на 24 часа. Распоредувањето на мали сили на Обединетите нации од овој вид на македонската страна од границата, ќе ѝ помогне на Македонија и на двете соседни земји безбедно да го пребродат овој период. Имајќи во предвид дека Македонија може да претставува жариште за избувнување војна на целиот Балкан, присуството на трупите на ОН треба да даде огромен

⁷⁵ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 136

придонес за стабилноста во регионот и да даде максимална поддршка за изнаоѓање на решение за ситуацијата во поранешна Југославија.

5.1.2. Воспоставување на мисијата на УНПРЕДЕП

Идејата да бидат повикани мировни сили на ОН во превентивната мисија во Македонија била присутна подолго време кај претседателот на Македонија. За прв пат, таа била спомната во декември 1991 од страна на претседателот Киро Глигоров на специјалниот пратеник на ОН- Сајрус Венс.⁷⁶ Во тоа време, сè повеќе се спомнуваа превентивните мисии, за кои има позитивен став и постојано зборуваше Генералниот секретар Бутрос Гали. На тој начин, постепено претседателот на Македонија бил сигурен дека она што и е потребно на Македонија во тој момент се токму мировните сили на ОН, со превентивна цел, да ги спречат конфликтите и да бидат распоредени по должината на македонско-српската граница и македонско-албанската граница. Првиот чекор којшто беше преземан во врска со распоредувањето на силите на ОН во Македонија беше направен во октомври 1992 година, кога Сајрус Венс пред Советот за безбедност ја изразил својата загриженост за ситуацијата на Косово и во Македонија, истакнувајќи дека „искрата од Македонија би можело да го запали целото подрачје“. Откако претседателот на Македонија се сретнал со Сајрус Венс и со Лордот Овен,⁷⁷ побарал средба со Генералниот секретар Бутрос Гали, со цел да му ја образложи својата идеја. Средбата беше остварена на 11 ноември 1992 година и освен за процесот за зачленување на Македонија во ОН, стана збор и за потребата од присуство на мировни сили на ОН во нашата земја. Образложението на оваа идеја беше заострената ситуација на нашата граница со Југославија, што се поклопува со стратешката определба на ОН во однос на регионот и поради тоа не постоеше причина зошто Бутрос Гали да не ја прифати оваа идеја. Веќе на 23 ноември 1992 година Бутрос Гали му испратил писмо на претседателот на Советот за безбедност, за да го информира истиот дека е доставено барање од

⁷⁶ Глигоров, К. (2000). *Македонија е сè што имаме*. Издавачки центар ТРИ, Скопје, Македонија, стр. 311

⁷⁷ Средбата се одржала во Женева, каде Киро Глигоров ги изнел своите ставови во врска со потребата ОН да пратат мировни мисии во Македонија, при што му било сугерирано да закаже директна средба со Генералниот секретар.

македонскиот претседател Киро Глигоров за распоредување набљудувачи на ОН во Македонија, поради неговата загриженост за можното влијание на борбите што се одвиваат во другите делови на поранешна Југославија. За оваа работа, непосредно се залагале и Венс и Овен. Советот за безбедност веднаш реагираше и на 25 ноември претседателот на Советот го известил Бутрос Гали дека претставниците се согласиле со предлогот за испраќање група од воен, полициски и цивилен персонал.⁷⁸

За нас, како држава, особено беше важно што Република Македонија не беше членка на ООН во моментот кога Советот за безбедност донесе вакво решение. Важноста се потенцира и со фактот дека станува збор за млада држава која допрва треба да се истакнува на меѓународен план. За нашата држава, посредно, ваквата одлука на ОН има и значење на нејзино признавање *de facto* за држава со меѓународно-правен субјективитет.⁷⁹ Сепак, овој однос на ООН, како што е случајот со нашата држава, е определен од основната премиса, која ја имаат предвид и основачите на ООН- за неделливоста на мирот и меѓузависноста на светската заедница.

Пред да се донесе одлука за започнување на мандатот на мисијата, била испратена една истажувачка мисија на УНПРОФОР во Скопје, за да ги испитаат условите за доаѓање на мировни сили на ОН.⁸⁰ Оваа мисија престојувала во Македонија од 28 ноември до 3 декември 1992 година. Оваа мисија настојувала да се запознае со сите околности кои го натерале претседателот Глигоров да побара присуство на ОН во Македонија. На бројните состаноци, одржани на различно ниво, и во Скопје и на терен се истакнала загриженоста дека доколку избие конфликт во Косово, борбите ќе се прелеат и во Македонија. Истражувачката мисија, предводена од Бригадниот Генерал Бо Пелнас, главен воен набљудувач на УНПРОФОР, кој се сретнал со претседателот Глигоров, премиерот Бранко Црвенковски и други членови на Владата (министерот за надворешни работи-Денко Малески, министерот за

⁷⁸ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 134

⁷⁹ Ванковска-Цветковска, Б., (1993). *Сината боја на мирот*. Одбрана, 2 (3), стр. 9

⁸⁰ Глигоров, К. (2000). *Македонија е сè што имаме*. Издавачки центар ТРИ, Скопје, Македонија, стр. 312; На чело на истражувачката мисија бил бригадниот генерал Бо Пелнас.

одбрана-Владо Поповски, министерот за внатрешни работи-Љубомир Фрчкоски, шефот на Генералштабот-генерал Митре Арсовски, високи воени и полициски службеници, како и со претставници на UNHCR (УНХЦР), ОБСЕ и меѓународната федерација на црвениот крст и црвената полумесечина. Истражувачката мисија имала три важни цели при средбата со македонскиот претседател и другите владини службеници:⁸¹ прво, да се добијат повеќе информации за причините за барањето на претседателот Глигоров за присуството на ОН во Македонија; второ, да ги дознаат целите на македонските власти, наменети на ОН за исполнување на истите; трето, да се утврди претпочитаното време на Владата за распоредување на силите на ОН. По поднесувањето на позитивен извештај до Генералниот секретар од страна на истражувачката мисија, истиот бил проследен до Советот за безбедност, со препорака да се пратат мировни сили на границата на Македонија со Албанија и со СР Југославија со „превентивен мандат за набљудување и известување за настаните во граничното подрачје кои можат да ја поткопаат довербата и стабилноста во Македонија или да ја загорзат нејзината територија“. За да не се предизвика тревога со испраќање на голем вооружен контингент кога не постои масовен судир, Пелнас и другите членови на мисијата препорачале распоредување на пешадиски сили со големина на баталјон (до 700 луѓе) од Дебар на западната граница, на север и на исток до границата со Бугарија. Тие, исто така, сметале дека во операцијата треба да се вклучат 35 воени набљудувачи на ОН, како и 26 припадници на цивилната полиција на ОН (УНЦИВПОЛ).⁸² Цивилните полицајци би ги следеле операциите на македонската полиција. На западната граница УНЦИВПОЛ би се занимавал со евентуалните поплаки за малтретирање или вознемирување на етничките Албанци од страна на македонската полиција, главно поврзани со нелегалните преминувања на границата.

Откако мисијата препорача дека присуството на УНПРОФОР треба да се воспостави од македонската страна на 240 километри со границата на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора) и на 128 километри на

⁸¹ Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 44

⁸² Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 136

македонската страна со границата на Албанија, со превентивен мандат, Генералниот секретар извештајот го приложил пред Советот за безбедност. Прифаќајќи ги предлозите на мисијата, Советот за безбедност го овластил Генералниот секретар да воспостави присуство на мисијата на УНПРОФОР во Македонија и за тоа да ги информира властите на Албанија и на Сојузна Република Југославија.⁸³ Исто така, членките на Советот побарале од Бутрос Гали веднаш да испрати воен, цивилен и административен персонал и да размести полициски набљудувачи веднаш по добивањето согласност од македонската влада. Обединетите нации, по консултациите на генералниот секретар со земјите кои се подготвени да пратат свои луѓе, склучиле аранжман за привремено распоредување на еден канадски контингент, кој пристигнал во оперативната зона веднаш по Нова година и останал во Македонија до 18 февруари 1993 година, кога формација со големина на баталјон од нордиските земји ја презеле операцијата. За командант на Командата на УНПРОФОР за Македонија бил назначен бригадниот генерал Фин Сермарк-Томсен, кој стапил на должност на 25 јануари 1993 година.

Нордскиот баталјон (НОРДБАТ) се состоеше и опслужуваше од 434 луѓе, организирани во три вооружени чети и опслужуваше 18 набљудувачки места со постојан персонал, од кои 4 на границата со Албанија и 14 на границата со Сојузна Република Југославија. Тогаш контингентот на УНЦИВПОЛ имал 24, а подоцна 26 набљудувачи, од кои 10 биле сместени во Охрид и ја набљудувале западната граница на Македонија, а 14 во Скопје со задача да ја набљудуваат северната граница. Првите 19 воени набљудувачи ја преземале одговорноста за патролирање по должината на западната граница јужно од Дебар, како и на северната граница, што е поблиску до седиштето во Скопје. Помал персонал составен од цивилни службеници и цивилна администрација, исто така, работел во седиштето во Скопје. Важно е да се спомене дека составот на мисијата изгледал вака само на почетокот. Тоа значи дека нејзиниот состав не останал ист до крајот на мисијата, туку беше дополнет со сили од САД, откако во јуни 1993 година американската амбасадорка во ОН, Медлин Олбрајт, испратила писмо на Бутрос Гали,

⁸³ Resolution 795 (1992) Adopted by the Security Council at its 3147th meeting, on 11 December 1992

информирајќи го дека САД решиле да понудат тим со 300 луѓе со цел да се зајакнат силите на УНПРОФОР стационарани во Македонија. Тоа што погоре споменав дека силите на мисијата ќе бидат надополнети со сили од САД не беше случајно, туку тоа значи дека силите на САД ќе се придружат на единиците на УНПРОФОР, а нема да ги заменат. Советот за безбедност ја прифати оваа понуда и веќе на почетокот на јули 1993 година, силите на САД пристигнале во Македонија. Американскиот баталјон (УСБАТ) ја олеснил работата на нордискиот баталјон, бидејќи тој бил распореден на македонската страна од границата со СРЈ, така што нордискиот баталјон можел слободно да се концентрира на делот од границата со Косово и на границата со Албанија.⁸⁴

Присуството на ОН во Македонија може да се подели на три главни оперативни фази. Првата фаза започнува од декември 1992 година до март 1994 година. Втората фаза е во периодот од април 1994 година до март 1995 година и последната, третата фаза започнува во април 1995, а завршува во февруари 1999 година. Во почетокот, т.е. во првата фаза мисијата била дел од УНПРОФОР чие седиште се наоѓало во Загреб, Хрватска. Како дел од УНПРОФОР, мисијата го носела називот „Команда за Македонија“, чие име подоцна било променето во „Команда за ПЈРМ“. Втората фаза е одвоена од првата од причина што со започнување на оваа фаза се проширил мандатот на мисијата. Тој проширен мандат опфаќал и „добри услуги“. Третата фаза започнала со Резолуцијата 983 на Советот на безбедност,⁸⁵ според која „Командата на ПЈРМ“ на УНПРОФОР прераснала во посебна мисија, позната под името УНПРЕДЕП (UN Preventive Deployment Force). Мандатот на УНПРЕДЕП е утврден со став 85 од Извештајот на Генералниот секретар од 22 март 1995 година.⁸⁶ Оваа резолуција (983) повикува на соработка на мисијата на УНПРЕДЕП со УНПРОФОР и ОБСЕ и секако, се бара редовно известување

⁸⁴ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 138

⁸⁵ United Nations Security Council Resolution 983, Adopted unanimously by the Security Council at its 3512th meeting, on 31 March 1995

⁸⁶ Владите на Хрватска и Поранешна Југословенска Република Македонија изразиле желба дека силите на ОН во нивните земји треба да бидат одвоени од УНПРОФОР. Влада на Босна и Херцеговина исто така изразила желба за можни промени во постоечките аранжмани во тие земји. Со цел да се одговори на нивните желби, но без компромитирање на економичноста и ефикасноста на интегрираните операции на ОН за одржување на мирот, Генералниот секретар предложил УНПРОФОР да се замени со три одвоени, но меѓусебно поврзани операции за одржување на мирот во Хрватска, Босна и Херцеговина и Поранешна Југословенска Република Македонија.

за сите случувања на терен и известување за другите околности кои влијаат на мандатот на УНПРЕДЕП. Во Извештајот на Генералниот секретар стои дека секоја операција (се мисли на мисиите во Хрватска, Босна и Херцеговина и ПЈРМ, како одвоени една од друга) треба да има свој командант. Имајќи ја предвид поврзаноста на проблемите во регионот и избегнување на дуплирани трошоци за три паралелни организациски и командни структури, главната контрола и команда на трите операции била доделена на специјалниот претставник на Генералниот секретар и на командантот на силите на терен, кои раководеле или од УНПРОФОР или од седиштето на мировните сили на ОН.⁸⁷ Од 1993 година до почетокот на 1996 година, Командата за Македонија, а потоа и мисијата на УНПРЕДЕП испраќале извештаи до специјалните претставници на генералниот секретар во Загреб, најпрво до Јасуши Акаши (Yasushi Akashi), а подоцна и до Кофи Анан. Како важен момент треба да се споменат и редовните посети на специјалните претставници, кои несомнено имале влијание врз развојот на односите со лидерите на Македонија и секако за давање еден позитивен тек на работата на мисијата, која имаше за цел да го спречи ширењето на крвопролевање во регионот. Откако УНПРЕДЕП беше одвоена од другите мисии на поранешна Југославија,⁸⁸ шефот на мисијата се здобил со статус на специјален претставник на генералниот секретар. За специјален претставник на генералниот секретар бил назначен Хенрик Сокалски и на чело на превентивната мисија застана во јули 1995 година. Генералниот секретар назначил и командант на силите на УНПРЕДЕП.

Оперативната независност на УНПРЕДЕП имаше повеќестрано значење за Република Македонија. На некој начин, тоа беше потврда дека ситуацијата во Македонија е поинаква и не се поистоветува со случаите на Босна и Херцеговина и Хрватска. Причината за ова гледиште лежи во тоа што

⁸⁷ Главното седиште на единиците, познато како UNPF-HQ (United Nations Peace Force headquarters) се наоѓало во Загреб и административните, логистичките и одговорностите за јавни информации на трите операции биле координирани таму. UNPF-HQ се одговорни и за врски со Владата на Сојузна Република Југославија (Србија и Црна Гора), другите засегнати влади и НАТО.

⁸⁸ Во писмото од претседателот на Советот за безбедност до Генералниот секретар (UN Doc. S/1996/76) на 1 февруари 1996 година, меѓу другото, е истакнато: „Членките на Советот за безбедност во принцип се согласуваат со Вашите препораки Превентивно распоредените сили на Обединетите нации (УНПРЕДЕП) да станат независна мисија што во основа ќе има ист мандат, обем и состав на силите“.

најголемиот дел од одговорностите на УНПРОФОР се однесуваа на постконфликтни ситуации, кои не беа од полза за Македонија, бидејќи во Македонија немаше фактичко постоење на конфликт. Она што ѝ беше потребно на Македонија беше превенција, односно спречување на потенцијалниот конфликт. Со одделување на операцијата во Македонија од мисиите во другиот дел на поранешна Југославија се направи чекор напред во стекнување углед и разбирање на мисијата од страна на земјата домаќин, што од своја страна придонесе за подобрување на контактите на највисоко ниво. На овој начин се добиваа информации од прва рака, директно од терен, за сè што се случува таму и специјалниот претставник на генералниот секретар можеше директно да контактира со седиштето на ОН. Секако не треба да се заборави дека во тој период постоењето на независна мировна мисија на територијата на Македонија, претставува успех за Владата на Македонија и за нејзините граѓани. Причината поради која македонската влада поднесе барање се состои во тоа што Македонија не учествуваше во војната во поранешна Југославија, па оттаму не беше политички одржливо мисијата на ОН во земјата да биде дел од УНПРОФОР. Како и да е, и други фактори имале влијание врз барањето на владата за оформување на независна мисија.⁸⁹ Прво, постоењето на независна мисија би го истакнало статусот на Македонија како независна и суверена држава. Второ, една таква автономна мисија би предизвикала директна комуникација, како и поголемо внимание од страна на главниот штаб на ОН во Њујорк. Трето, таквата независна операција би ја зголемила важноста на локалното снабдување во Македонија и со тоа би ја поттикнала слабата локална економија. Не е изненадувачки тоа што барањето на македонската влада за оформување независна операција за одржување на мирот, побуди значителен интерес кај локалните медиуми.

Бутрос Гали редовно добивал извештаи од мисијата на терен и врз основа на тие извештаи донел заклучок дека колку и мисијата да изгледа успешна, сепак нема мандат да учествува во однос на внатрешната ситуација во Македонија, која може да биде поопасна за стабилноста на земјата, за разлика од кој било вид надворешна агресија. Врз основа на тие заклучоци,

⁸⁹ Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 76

Советот за безбедност го повикал специјалниот претставник за поранешна Југославија, да ги понуди „добрите услуги“ онаму кајшто е соодветно со цел да придонесе за одржување на мирот и стабилноста во земјата.⁹⁰ Добрите услуги претставуваат инструмент за мирно решавање на споровите меѓу одделни држави или други страни, при што третата страна се обидува да им помогне да постигнат договор. Со ова, превентивното распоредување доби еден сосем нов тек на работење и самото функционирање се прошири врз превентивните техники и се состоеше од три елементи:⁹¹

- да врши набљудување на ситуацијата, првенствено во северните и во западните погранични области на земјата и генералниот секретар да се известува за сите настани кои можат да бидат закана за земјата;
- со самото присуство на силите, да се одвраќаат таквите закани од кој било извор, како и да се спречуваат сите судири до кои би можело да се дојде меѓу надворешните елементи и македонските сили, што ќе придонесе за јакнење на безбедноста и довербата во Републиката;
- онаму каде што е соодветно, да се понудат добри услуги, во соработка со властите во земјата, и да се даде придонес за одржување на мирот и стабилноста во Републиката.

Вака дадени надлежностите на силите на ОН во Македонија, претставуваат една рамка во која треба да се движи нивната работа и да дадат максимален придонес во остварување на целите. За време на целокупното постоење на УНПРОФОР и УНПРЕДЕП во Македонија, пристапот за одржување на мирот и стабилноста, во основа беше флексибилен т.е. УНПРОФОР И УНПРЕДЕП имаа голема слобода при планирање и извршување на секојдневните задачи. Меѓутоа, не треба да се забораваат и проблемите на коишто наиде мисијата при спроведување на своите задачи. Од една страна, членовите на мировната мисија требаше целокупната операција да ја подведат под широко прифатените принципи, формули и методи на традиционалните мировни

⁹⁰ UN Security Council Resolution 908 (1994) on extension of the mandate and increase of the personnel of the UN Protection Force, 31 March 1994.

⁹¹ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 141

активности, а од друга страна, да ги убедат официјалните лица на Македонија дека една превентивна акција, со мандат да понуди и „добри услуги“, не може да се ограничи само на распоредување на трупи долж-границата, без да ја следи и внатрешната состојба во државата. Тешкотијата да се убедат официјалните лица во Македонија дека ОН дејствуваат со добра волја и дека немаат скриени намери, беше поткована од тешката историја на Македонија и балканскиот менталитет. Меѓутоа, добрите услуги беа потребни, бидејќи превенцијата од конфликти веќе не значи само спречување на надворешна агресија, особено не во Македонија, која има длабоки корени и фактори за криза. Денес превенцијата е нешто повеќе од спречување на надворешна агресија и ги бара корените за можни национални кризи во узурпирање на воспоставените демократски институции, повреда на човековите права, надворешни и внатрешни притисоци без воени средства итн.

За успешно функционирање на мисијата на ОН во Република Македонија и за постигнување на целите, неопходна е заемна доверба на ОН со официјалните лица во државата. Скептичноста на македонските власти во однос на функционирањето на ОН во Македонија, може да има само негативен ефект врз остварување на целите на мисијата. Мислењето дека ОН на некој начин се мешаат во внатрешните работи на државата не е оправдано, бидејќи самата превентивна мисија забранува мешање во прерогативите на демократски избраната власт.

Уште на почетокот спомнавме дека нема една единствена стратегија за начинот на воспоставување на превентивна мисија во некоја земја. Тоа значи дека секоја превентивна мисија мора да биде формулирана, така што ќе одговара на конкретната ситуација за која е наменета. Така и превентивното распоредување на силите на ОН во Македонија мораше да биде прилагодено на случувањата во земјата т.е. на длабоките политички, општествени и економски трансформации во земјата и регионот. Превентивното распоредување на сили, само по себе претпоставува некои форми на хуманитарна помош, а и мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП ги опфаќаше и „добрите услуги“, т.е. беше доволно широк за да се движи по патот на проактивна превенција и градење доверба меѓу ОН и земјата-домаќин. По

формирање на седиштето во Скопје, активностите на мисијата се состоеле и се развивале во три посебни столба:

- распоредување на воени сили;
- добри услуги и политичка акција;
- човечката димензија.

Распоредувањето на воените сили беше основата на операцијата. Самата видливост на силите служеше за одвраќање на можните причини за конфликт. Професионализмот на силите беше дополнителен елемент за успех и што е особено важно дека употребата на сила е ограничена само во случаи на самоодбрана и, секако, тоа треба да влијае позитивно во толкувањето од страна на властите и пошироката јавност во Македонија за можностите и односот со силите на ОН.

Добрите услуги и политичката акција го прошири традиционалниот концепт и техниките кои ѝ стоеја на располагање на операцијата. Мисијата, за целокупното присуство во Македонија, одржувала активни контакти со политичките сили и етничките групи во земјата, со цел за унапредување на внатрешната стабилност. УНПРЕДЕП полека стана значаен инструмент во остварување на дијалог помеѓу политичките и етничките партнери, заради воспоставување комуникација за сите прашања во врска со правата на етничките заедници и националните малцинства.

Човековата димензија е сосем нова идеја во претконфликтната превенција и постојано наидувала на недоверба од страна на некои земји-членки на ОН. Меѓутоа, постепено почнала да се прифаќа идејата дека човековата димензија е неопходна и е од исклучителна важност при наоѓање решенија за чувствителни политички и меѓуетнички проблеми.

5.1.2.1. Прв столб: Распоредување воени сили

Свесноста на нашата Влада за слабоста на нејзината армија, го вклучи алармот за ризиците кои ѝ се закануваат на Република Македонија. Властите во Македонија не го оспоруваат фактот дека на Македонија ѝ треба време за да застане на стабилни нозе. Слабата армија на Македонија можеше да претставува дополнителен мотив за потенцијалните непријатели, да не го почитуваат членот 123 од Уставот на Македонија. Се чини дека токму тогаш најмногу ѝ беше потребна помош на Македонија. Образложените причини за потребата од присуство на ОН во земјата, помогнале за остварување на ова барање. Секако дека македонските власти не очекувале дека силите на ОН ќе ја бранат Македонија, но биле свесни дека присуството на една високо рангирана мисија може да придонесе многу за зачувување на мирот. Младата македонска држава беше свесна дека Обединетите нации не испратиле сили во Македонија за да ги реши нејзините проблеми, туку за да создадат клима во која земјата сама ќе може да си ги реши. Првиот столб на УНПРЕДЕП укажува на присуство на војска и дипломатија на едно место, т.е. на македонската граница. Основните задачи на мисијата на УНПРЕДЕП, патролирање, набљудување и известување за ситуацијата на македонската северна и западна граница, се извршувале непрекинато. На македонската страна од границата со СРЈ и Албанија, имало повеќе постојани и привремени набљудувачки места. Постојаните набљудувачки места биле потполнети 24 часа дневно со најмногу 12 војници, меѓутоа во зависност од воените или политичките потреби на ситуацијата, бројот на набљудувачки места се менувал според бројот на војниците. Кога операциите го достигнаа својот врв, во 1995 и 1996 година, мисијата на УНПРЕДЕП имала 24 постојани и 33 привремени набљудувачки места.⁹² Кон крајот на 1996 година, нивниот број се намалил на 21: НОРБАТ држел 11 места, а УСБАТ 10. Неколку членки на Советот за безбедност инсистирале на намалување на силите (особено Руската Федерација), бидејќи сметале дека заканите за надворешната и внатрешната безбедност на Македонија се сè помали. Така се пристапило на намалување на воената компонента за 300 луѓе од сите чинови и бројот на набљудувачките места морал да се намали на 16, а потоа на 8. Само во 1998 година, како

⁹² Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p.164

резултат на влошување на ситуацијата во Косово, Советот за безбедност одобрил да се зголемат силите за претходно повлечените 300 луѓе. Во текот на својот мандат, единиците на УНПРЕДЕП имале непосредни средби со локалните службеници и претставници на етничките Албанци во пограничните области, кои помогнале за надминување на почетните недоразбирањата во врска со присуството на УНПРОФОР. Патролите на ОН постојано известувале за инцидентите кои биле поврзани со нелегална трговија. Потребно е да се нагласи дека силите на ОН не биле овластени да пресретнуваат, да претресуваат или да конфискуваат предмети од нелегалната трговија. Активностите од ваков тип, биле во делокругот на работата на македонската армија или на армиите на соседните држави на своите територии. Тоа е и причината што мисијата на УНПРЕДЕП дури на 25 февруари го открила првиот и единствен случај за илегална трговија со оружје, во југозападниот дел од македонско-албанската граница.⁹³ Многубројните претходни движења од слична природа, кои биле забележани на македонско-албанската граница и на косовскиот дел од границата меѓу Македонија и СРЈ, укажуваат на прекршувања на ембаргото на оружје.

Како што се одложуваше преговарањето за демаркација на границата меѓу Македонија и СРЈ, сè повеќе се зголемувало присуството на воени единици, од двете армии, кои активно патролирале на „својата територија“, до старата административна граница на Социјалистичка Федеративна Република Југославија. По неколку инциденти, кои довеле до напнатост во спорната погранична област меѓу Македонија и СРЈ во 1994 година, УНПРОФОР успеал да договори воена административна граница меѓу двете земји со која била дефинирана горната северна линија до каде што можеле да оперираат трупите на ОН. Во 1995 година, како резултат на понатамошните преговори што ги воделе командантот на силите со воените власти на Македонија и на СРЈ, била договорена Патролна линија на Обединетите нации (УНПЛ), што била

⁹³ Од едно набљудувачко место на УНПРЕДЕП биле забележани шест мажи на коњи, при што секој коњ бил натоварен со по два дрвени сандаци, кои се обидувале да преминат од Албанија во Македонија. Кога била испратена патрола да ја испита ситуацијата одблиску, шестмината луѓе се упатиле назад кон Албанија, при што им паднал еден дрвен сандак. Тој сандак содржел 100 рачни гранати, 40 празни магацини од 7,62мм, две противтенковски мини, една ракетна граната и една минофрлачка граната.

прифатена од двете страни како „џентлменски договор“, со цел да се спречат инцидентите во пограничната област. Со оваа спогодба, секоја страна се обврзала дека ќе ја почитува Патролната линија на ОН како северна, односно јужна граница за сите воени активности и за патролирањето. Проблемите со почитување на „џентлменскиот договор“ се појавиле во мај 1996 година, поточно кога е формирана Заедничката комисија за границата меѓу Македонија и СРЈ, и во периодот кога двете страни ги изнеле своите територијални барања- во почетокот на 1997 година. Неколку месеци претходно, патролите на УНПРЕДЕП откриле четири нови борбени и набљудувачки позиции од непознато потекло во областа под нивна контрола, т.е. северно и јужно од УНПЛ.

Режимот на патролирање бил присутен во целиот мандат на УНПРЕДЕП, меѓутоа почнал да се влошува во март 1997 година, кога патролите на СРЈ престанале да ги поздравуваат колегите од ОН. Наместо тоа, тие се обидувале да ги натерат да ја напуштат „територијата на СРЈ“. Во врска со ова имало повеќе инциденти од различен вид. Војската на СРЈ ги засилила своите патроли во спорните области, потоа се однесувале агресивно кога ќе ги забележат патролите на УНПРЕДЕП, а имало и таков инцидент кога ги запираше набљудувачите, со вперен пиштол, ги претресувале, инсистирајќи дека набљудувачите не се на македонската територија. Како масло на огнот, било испраќањето на свои патроли од страна на македонската армија северно од УНПЛ, што само можеше да резултира со зголемена опасност од „случајни инциденти“. Во овој период, патролите на ОН откриле нагазни мини на одделни места на косовскиот дел од границата.⁹⁴ Интересен е фактот дека кон средината на 1997 година, властите на СРЈ и на Македонија и соопштиле на мисијата на УНПРЕДЕП дека повеќе не се обврзани да го почитуваат „џентлменскиот договор“ за УНПЛ и дека им дозволуваат на своите патроли да преминуваат јужно, односно северно од линијата. Тогаш, двете страни добиле понуда од УНПРЕДЕП, доколку побараат, да им се помогне со логистички и технички услуги во означувањето на заедничката граница, но истата била одбиена.

⁹⁴ Објаснението на Генералштабот на југословенската армија за постоењето на нагазните мини било дека постојат „за да се спречи инфилтрирањето на албанските диверзантски терористички групи преку територијата на Република Македонија.“

Краток период, на западната македонска граница, имало добра клима. Значително опаднал бројот на гранични инциденти меѓу македонските и албанските патроли. Но, во периодот на „пирамидалните“ штедилници во Албанија, границата прераснала во место каде што се случувале опасни инциденти. Тогаш имало и гранични престрелки со огнено оружје, односно се пукало на војниците на УНПРЕДЕП од албанската страна на границата, а неколку пати намерно се пукало и на набљудувачките кули на УНПРЕДЕП. Специјалниот претставник и командантот на силите на УНПРЕДЕП, при посетата на Тирана во 1997 година, повторно воспоставиле контакти со политичките и со воените лидери на Албанија. Контактите кои се одвивале во тој период, сметам дека биле особено важни во остварувањето на комуникацијата и секако за градење доверба.

Главна задача на воените набљудувачи на мисијата на УНПРОФОР/УНПРЕДЕП, во целиот мандат, била патролирање на границата, како и контакти со локалното население и со војската на земјата-домаќин на теренот. Воените набљудувачи, помагајќи им во работата на вооружените единици на мисијата, биле одговорни за околу 5000 квадратни километри територија, каде постојано се вршеле процени на воената ситуација. Воените набљудувачи постојано вршеле посети на етничките заедници и имале состаноци со општинските челници и имале континуирана програма за посета на пограничните села. Тоа им помогнало да стапат одблизу во контакт со проблемите со кои се соочувале локалните жители и на тој начин стекнувале доверба кај селаните и им помагале во намалување на можните меѓуетнички тензии. Многу често претставници на етничките Албанци стапувале во контакт со воените набљудувачи, изнесувајќи разни поплаки за наводната дискриминациона политика од страна на официјалните лица на македонската влада. Сите поплаки кои биле поврзани со мандатот на УНПРЕДЕП, биле пренесувани на повисоките тела (Работната група за етнички заедници и малцинства при Меѓународната конференција за поранешна Југославија или Комисијата за човекови права на Обединетите нации).

Во првиот столб т.е. во распоредување на силите, сметам дека е потребно да се согледа и улогата на цивилната полиција на ОН во Македонија. По

препорака на генералниот секретар, Советот за безбедност во 1992 година одобрил распоредување на мала единица на цивилна полиција (УНЦИВПОЛ) во Македонија. Станува збор за тим од 26 полициски службеника. Некои експерти сметаат дека цивилната полиција била рамноправна, а не потчинета на воените мировници, до тој степен што некои отишле дотаму што препорачале доктринарен пресврт во употребата на цивилната полиција во мировните операции. Иако традиционалната улога на УНЦИВПОЛ беше набљудување на локалната полиција, нејзиниот мандат не се движеше строго во тие рамки, туку напротив таа традиционална улога ја надминуваше. Овластувањата на УНЦИВПОЛ се движеле во овие рамки.⁹⁵

- да испраќа независни патроли и да го набљудува присуството или отсуството на локалната полиција;
- да го набљудува и да го следи движењето на бегалците и раселените лица;
- да набљудува собири, митинзи и демонстрации;
- да ги посетува затворите и да го набљудува третманот на затворениците;
- да ги следи истрагите против малцинствата преку судскиот систем и да го забележи конечниот резултат;
- да им помага на службите за хуманитарна помош и на компонентата цивилни активности;
- да помага во насока на намалување на тензиите меѓу заедниците;
- да ги забележува и да известува за сите инциденти, според инструкциите;
- да го набљудува мирот и одржувањето на редот и мирот во близина на гласачките места;
- да помага во реорганизацијата и во обуката на локалната полиција;

⁹⁵ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p.170-171

- да врши обука на локалната полиција на работното место.

Може да забележиме дека станува збор за еден широк спектар активности, поставени пред еден мал тим. Тоа зборува за ангажираноста и посветеноста на овој тим на работата. Не може, а да не потенцираме дека улогата на УНЦИВПОЛ во остварување на целите на мисијата е на едно високо ниво и без чија помош не би се постигнале дел од задачите. Полицискиот тим бил во постојана соработка со воените набљудувачи, што сметам дека е потребно и неопходно за остварување на заедничката цел. УНЦИВПОЛ, исто така, бил активен по должината на македонската северна и западна граница со Србија, вклучувајќи го и Косово, и Албанија. УНЦИВПОЛ треба да послужи како пример како треба да се однесуваат полициските службеници. Овој полициски тим несебично ги посетувал граничните премини секој ден и остварувал соработка со граничната полиција, со другиот граничен персонал и со локалните власти. Низ целокупното свое работење, УНЦИВПОЛ акцентот го ставал врз владеењето на правото и врз почитување на човековите права. Полицискиот тим за време на својот мандат во Република Македонија остварил бројни соработки со повеќе министерства во државата и презел неколку проекти со цел да се доближат до поширокиот дел од јавноста. Како позитивни примери ќе ги издвојам соработката со македонското Министерство за образование, организирајќи програма за обука на ученици по безбедност на патиштата во неколку делови од земјата, каде што опасноста од сообраќајни несреќи била поголема, и помошта за македонските медицински екипи при вакцинација против детска парализа.

Воената компонента на мисијата на УНПРЕДЕП, уште од самото формирање, одржувала неформални врски со повеќе цивилни служби и нудела разни услуги и хуманитарна помош за локалното население каде што беше стационирана. Вклучувањето на УНПРЕДЕП во работата на неколку невладини организации, јасно ја изразуваше намерата за активност во хуманитарната сфера. Преку невладините организации мисијата на УНПРЕДЕП стекнувала појасна слика за основните потреби на луѓето во Македонија. Тоа резултирало со доставување помош за приближно илјада луѓе во целата земја, потоа укажување на медицинска помош, на социјално и економски загрозените

семејства, преку Македонскиот црвен крст, нордиските мировници им поделиле зимска облека-финансирана од финскиот Црвен крст. Посебно се водело грижа за децата во Македонија, учествувајќи на разни манифестации на кои им се укажувало помош на истите.

На покана од Армијата на Република Македонија, повеќе мировници одржале предавања од областа на цивилната одбрана и подготвеноста за кризни ситуации, пренесувајќи ги искуствата од своите земји.

Важен аспект на кој треба да се обрне внимание е командувањето и контролата на мисијата на УНПРЕДЕП. Синцирот на команда на мисијата на УНПРЕДЕП беше во согласност со традиционалните миротворни организации и имаше четири нивоа на раководења. Командирот на војската одговарал на специјалниот претставник на генералниот секретар, кој бил одговорен за операциите во подрачјето; генералниот секретар бил одговорен за извршни наредби на мисијата; и краен одговорен за политичката насока на мисијата бил Советот за безбедност.⁹⁶ Секако дека за постигнување успех неопходна е соработка меѓу силите, во овој случај соработка меѓу НОРДБАТ и УСБАТ, со цел за постигнување на единство на командувањето во мировните операции. Повеќе американски експерти и професори го заземале ставот дека и покрај соработката на воените сили на Соединетите Американски Држави со силите на нордиските земји, немало рамноправна поделба на задачите меѓу двата контингента. И навистина тоа беше така. Силите на САД не смееле да се приближат повеќе од 300 метри до границата, не смееле да патролираат ноќе и не смееле да се оддалечат од патеката за патролирање. За разлика од УСБАТ, НОРДБАТ немале вакви ограничувања и тие сили биле поактивни и покооперативни во повеќе оперативни, административни и логистички задачи. Како резултат на оваа ригидност, патролите не биле секогаш во можност да ги истражуваат инцидентите на граничните области како што треба. Неизбежно, овие рестрикции, исто така, предизвикале одредено ниво на тензија помеѓу командирот на баталјонот на САД и командирот од ООН, како и со Нордскиот

⁹⁶ Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 72

баталјон, кој функционираше без ограничувања.⁹⁷ Меѓутоа, оправданоста на ваквите ограничувања на УСБАТ можеби треба да се бараат во оперативните ограничувања во функционирањето на истите. Врз основа на американските прописи, баталјонот бил само под ограничена оперативна контрола на командантот на силите на ОН. Според американските закони, командата на САД е надредена над командата на ОН. Оваа ситуација предизвикала непријатност и кај самите американски команданти, кои сакале мисијата да успее и не се чувствувале пријатно поради оперативните ограничувања на УСБАТ. Јасно е дека службените лица на САД оцениле дека политичката цена на евентуалните американски жртви или незгодни инциденти би била превисока, поради тоа решиле да водат политика на избегнување секаков поголем ризик.

Прашањето за единство на командувањето и контролата во мировните операции на ОН се интересни за различни органи на ОН и генерални секретари. Ова не се однесува само на мисијата на УНПРЕДЕП, туку за сите мировни операции на ОН и се наметнува прашањето колкави се овластувањата што ги имаат ОН над националните контингенти кои им се доделени во мировните операции. Во еден свој извештај, генералниот секретар Бутрос Гали истакнал дека постојат случаи во кои одделни земји понудиле војници, но со претходно ограничување во активностите. Вакви „услови и барања“ секако можат да влијаат негативно врз остварување на целите на која било мисија и поради тоа треба ОН постојано да се стремат кон единство на командување за олеснување во вршењето на работите предвидени во мандатот и „понудите“ од ваков карактер да бидат одбиени. Во случај на поделена команда на терен, тешкотиите кои се карактеристични за меѓународните операции се зголемуваат и ризикот за жртви расте. Поделбата на контингенти со привилегиран третман и контингенти што немаат такви поволности, можат да ја поткопаат кохезијата на мисијата. Настојувањата на земјите што испраќаат војници за да им издадат наредби на своите контингенти не само што може да предизвикаат поделеност во силите, туку се добива

⁹⁷ Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 74

впечаток дека таа мисија служи за остварување на некои политички цели на владите што ги испраќаат војниците.

Во дополнението на Планот за мир се наведени три нивоа на овластувања во мировните активности: вкупно политичко управување, што му припаѓа на Советот за безбедност; извршно управување и командување, во одговорност на генералниот секретар; и командување на терен, што генералниот секретар му го доверува на шефот на мисијата (специјалниот претставник или командантот на силите/главниот воен набљудувач.⁹⁸ Овој пристап би можело да послужи како добар пример при спроведување на мировните мисии и да помогне во командувањето и контролата, со цел навремено и заедничко остварување на задачите на сите контингенти. Проблемот лежи во отпорот на државите кои праќаат свои сили, особено кога станува збор за операции одобрени врз основа на Глава VII од Повелбата на ОН. Ова може да биде причина за неуспех на мировните операции на ОН. Најдобро би било, во вакви ситуации, кога практично е невозможно да се постигне единство во командувањето во операциите според Глава VII од Повелбата на ОН, да постои единство во заложбите, бидејќи само така ќе може една операција да се насочи во еден правец и сите учесници подеднакво да се задолжат за остварување на целите.

Единиците на УНПРЕДЕП не ги одминале проблемите со командувањето и контролата. Овие проблеми особено се појавувале кога имало потреба од брзо реагирање на некои настани на терен. Вакви кризи на терен имало во времето на „пирамидалните штедилници“ во Албанија во 1997 година и во почетните фази на косовскиот конфликт. Неколку команданти на силите не успеале да ги прераспоредат американските војници од зоната каде биле одговорни УСБАТ во оперативната зона на НОРДБАТ- по должината на границата со Албанија и во делот на границата меѓу Македонија и Косово. Американските војници морале да добијат одобрение од својата национална команда за да можат да учествуваат во прекуграничните средби. Самонаметнатите ограничувања во однос на учеството на американските трупи во УНПРЕДЕП, биле последица на

⁹⁸ Boutros-Ghali, B. (1995). *An Agenda for Peace*, United Nations, New York, став 38

три важни фактора:⁹⁹ прво, на негативните искуства, недостатоци и неуспеси на мировните операции во почетокот на 90-тите години; второ, на концепцијата на македонската операција- во безбедносна и воена смисла- што по ризик беше еднаква на операциите за воспоставување на мирот според Глава VII од Повелбата на ОН; и трето, на потпишување на Претседателската одлука-директива 25 (ПОД 25) од страна на претседателот Клинтон, со која била утвредена „посебна политика на САД за реформирање на мултилатералните мировни операции“.

Претседателската одлука-директива (ПОД 25) е документ кој содржи стратегија на САД во однос на командувањето и оперативната контрола. Во тој документ стои дека претседателот ги задржува и никогаш нема да се откаже од овластувањата за командување на силите на САД. Претседателот може да реши дали ќе ги стави соодветните сили на САД под оперативна контрола на овластен командант на ОН за конкретни операции на ОН што ги одобрил Советот за безбедност. Исто така, во рамките на оперативната контрола, странскиот командант на ОН не може да прави промени во мисијата или да ги ангажира силите на САД надвор од полето на одговорност со кој се согласил претседателот, потоа не смее да ги одделува единиците, да ги дели нивните залихи, да спроведува дисциплина, да унапредува некој или да ја менува нивната внатрешна организација. Во врска со ова, би се сложила со ставот на генералниот секретар дека „овој документ им нанесува смртоносен удар на кооперативните мултилатерални акции за одржување на мирот и безбедноста“. Со оваа директива се губи соработката и заедничкото функционирање на единиците. Конечно, за ситуацијата на УНПРЕДЕП, самоограничувањето на активностите на силите на САД било и во преценување на опасностите кои им се заканувале на мировниците, иако во суштина тие биле многу помали во однос на други мировни потфати. УНПРЕДЕП бараше еден порелаксиран и пофлексибилен пристап во комадувањето, но сметам дека не постои расположение кај САД да командува некој друг со нивните сили. Токму тоа е можеби и главната причина за нееднаквоста на ангажирањето на силите на САД и силите на нордиските земји.

⁹⁹ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p.179

5.1.2.2. Втор столб: Добри услуги и политичка акција

Уште на почетокот, македонската команда почнала да обрнува големо внимание на политичката страна на присуството на ОН во земјата. Стационарањето на силите на ОН во Македонија е од длабоко политичко значење за нашата држава, но за да може една акција од ваков вид да успее, неопходна е соодветна политичка поддршка, без која не може да се спроведе или ќе се отежне мандатот. Извештаи за политичката ситуација за мандатот на мисијата се очекувале и биле праќани редовно во централите во Загреб и во Њујорк. Првиот човек кој дошол во Скопје, во декември 1992 година, бил Јануш Шнајдер, стручњак за цивилни прашања. Всушност, тоа било првата комуникација со властите во Македонија, на различно ниво и кој на некој начин го подготвил теренот за воените контингенти. Кога статусот на мисијата почнал да се менува, се менувала и политичката димензија на мисијата. Тогаш Советот за безбедност ја понудил компонентата „добри услуги“. Специјалниот претставник на генералниот секретар во Загреб, Јасуши Акаши го испратил Хуго Ансон, кој заедно со Шнајдер дале огромен придонес за воспоставување односи на соработка и дијалог со македонските власти, со политичките партии и пошироката јавност. Во тој момент, во Македонија владееја политички тензии, бидејќи тоа беше периодот на подготовки за претседателските и парламентарните избори во 1994 година. Политички тензии, затоа што политичката сцена беше поделена, а предизборната кампања жестока и огорчена, а и локалните политичари не беа навикнати на политички посредници од странство. Присуството на Ансон во Македонија, довело до поведување на иницијатива за потпишување на заедничка декларација на политичките партии, со цел да се смират емоциите и да се создаде подобра клима меѓу политичките ривали. По активните контакти, дискусии и преговори за нејзиниот нацрт под покровителство на претседателот на Собранието, Стојан Андов, лидерите на дванаесеттина главни политички партии (без ВМРО-ДПМНЕ, Демократската партија и ПДП на етничките Албанци) на 6 октомври 1994 година ја потпишале декларацијата.¹⁰⁰ Оваа декларација, всушност,

¹⁰⁰ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 181; Со оваа декларација лидерите се обврзуваат дека изборите во октомври 1994 година ќе бидат слободни и фер избори и дека ќе ги почитуваат резултатите од изборите. Во текот на предизборната кампања постојано ќе ја нагласуваат традицијата на меѓуетничка соработка и ќе избегнуваат активности

претставува еден корисен пример за „добрите услуги“ на ОН. На некој начин ОН со оваа декларација ја покажаа подготвеноста и искрената волја да дадат позитивен придонес за време на нивното присуство на територијата на Република Македонија. Несебично, со оваа Декларација, ОН се залагале за политичка смиреност во предизборниот период, кој се карактеризираше со видна поделеност и таа претставуваше еден практичен пример на „добри услуги“.

Обединетите нации дадоа свој придонес, и кога македонската влада, пред изборите во 1994 година спроведе попис во целата земја, со цел да се утврдат точните податоци за етничкиот состав на населението. Пописот бил финансиран, делумно организиран и набљудуван од Советот на Европа и од Европската унија, со учество на повеќе меѓународни тела, вклучувајќи ја цивилната компонента на УНПРОФОР.

Во 1995 година, откако операцијата се здоби со повисок, независен статус под раководство на самостоен шеф на мисијата, а потоа и на специјален претставник на генералниот секретар, се оствариле неколку нови елементи на цивилната политичка компонента. Тогаш, на тимот му се приклучил амбасадорот Атаул Карим од Бангладеш, како заменик на специјалниот претставник на генералниот секретар и биле зајакнати Единицата за политички и хуманитарни работи и Единицата за јавно информирање. На чело на административните одделенија на УНПРЕДЕП, во кои биле ангажирани околу 200 луѓе, главно македонски државјани, била Мирна Џонсон од Соединетите Американски Држави како шеф на администрацијата, во согласност со новиот независен статус на мисијата. Компонентата за политички и хуманитарни работи, систематски го следела равојот на настаните и регионите каде што постоела опасност од конфликти, со цел да се поттикне релаксирањето на односите меѓу различните етнички групи. На ова треба да се гледа како на еден позитивен пристап кон работата, бидејќи придонесе за развивање на

и зборови кои можат да поттикнат меѓуетничка и верска омраза или нетолеранција. Лидерите на политичките партии, според оваа Декларација треба да се залагаат за еднакви права и обврски на сите граѓани во државата и да ја почитуваат истата пред, за време на и по изборите во октомври 1994 година.

активни односи со македонските власти и политичките сили на сите нивоа, како и соработка со тимот на УНЦИВПОЛ.

Мандатот на мисијата кој се однесува на „добри услуги“, е концентриран на три широки полиња за акција: прво, унапредување на политичкиот дијалог меѓу партиите; второ, градење консензус околу фундаменталните политички принципи на државата; и трето, негување на меѓуетничкиот дијалог, заемната доверба, умереноста и компромисот. Ова е, всушност, општата рамка на мандатот на „добри услуги“, кој во себе содржи поконкретни задачи што се стремат кон остварување на веќе спомнатите акции. Тие поконкретни задачи опфаќале: одржување активни контакти со властите на земјата домаќин на сите нивоа; следење и известување за тековните настани; проценување на политичките, меѓуетничките и други потенцијално опасни ситуации што можат да доведат до конфликти; развивање на контакти со влади, меѓународни организации и со генералштабовите на албанската и на југословенската армија; охрабрување на залагањата за изградба на граѓанско општество; развивање на концептот за рана превентивна акција.

Од јануари 1996 година се вовела нова практика од страна на превентивната мисија кој се однесува на месечни работни ручеци, на кои се поканувале лидерите на главните политички партии во Македонија, со цел подобро да ги запознаат со активностите на мисијата на УНПРЕДЕП и да се зајакнат меѓусебните односи. Просториите на УНПРЕДЕП биле местото каде се среќавале лидерите на дванаесетте политички партии од земјата и каде што се одвивале неформални разговори меѓу водечките политичари во Македонија. Мисијата на УНПРЕДЕП им нудела можност на двете опозициски партии кои не беа застапени во парламентот, ВМРО-ДПМНЕ и Демократската партија, да ги соопштат своите политички приговори. Најважно е што на овие неформални ручеци постепено се зајакнувале врските помеѓу учесниците и помогнале подобро да се разберат комплицираните аспекти на домашната и на светската политика. По неколку месеци, биле утврдени неколку важни точки кои можат да придонесат за изградба на непристрасен национален консензус. Постепено се родила идејата за изработка на документ кој ќе ја подобри политичката клима во државата. Хенрик Сокалски, во врска со ова, почнал зачестено да патува меѓу Скопје и Тетово, каде што беа канцелариите на париските лидери на

етничките Албанци и водел постојани консултации со лидерите на дванаесетте политички партии. На тој начин постепено дошло до Нацртот на Заедничката декларација.¹⁰¹ Пред да биде свикан состанок со сите потенцијални потписници, Сокалски се сретнал со македонскиот претседател на 5 јули 1996 година за да се консултира со него за оваа идеја. Глигоров за оваа идеја му дал големо охрабрување на Сокалски и веднаш по охрабрувањето, Сокалски за само четири дена закажал состанок со потенцијалните потписници за Заедничката декларација. На овој состанок не присуствувале три важни партии: ПДПА, Социјалистичката партија и Партијата за целосна еманципација на Ромите (ПЦЕР). Интересен е моментот кога претставникот на СДСМ, Илинка Митрева, замолила да земе прва збор. Во текот на нејзиниот говор, од една страна го фалела нацртот како документ, а од друга страна, истакнувајќи дека населението, меѓународната мисија ја доживува како воено тело и дека не би било вкусно кога луѓето во Македонија ќе се запрашале зошто на политичките партии им било потребно надворешно тело за постигнување на еден ваков договор, и на тој начин истакнала дека СДСМ нема да може да го потпише нацртот на декларацијата. Ваквата реакција на СДСМ се претпоставува дека е како резултат на долготрајниот отпор на македонската влада да го прифати мандатот за „добрите услуги“ на специјалниот претставник на генералниот секретар, кога стануваше збор за внатрешните работи на Македонија. Иако обидот за потпишувањето на Декларацијата бил неуспешен, сметам дека не е некорисен. Корисноста на овој обид се гледа во воспоставениот меѓупартиски дијалог на највисоко ниво, нешто што претходно не постоело во Македонија и најбитно е што и покрај неуспешниот обид, мисијата на УНПРЕДЕП и понатаму продолжила да организира работни ручеци за партнерските лидери сè до крајот на 1998 година, на кои биле разгледувани домашни и меѓународни

¹⁰¹ Со декларацијата, всушност, биле ставени на хартија принципите и целите кои се од исклучително значење за државноста на Македонија: неповредливост на суверенитетот и територијалниот интегритет на земјата; развој на демократијата, плурализмот и демократските институции во мултиетничката реалност и во граѓанско општество на еднакви можности; одржување на внатрешната и на надворешната стабилност на земјата; членство во организации за колективна безбедност, посебно во НАТО; почитување на човековите права, врз основа на меѓународните стандарди и принципи за социјална правда; приврзаност кон слободната пазарна економија и претприемаштвото; интеграција во Европската унија и во други европски регионални институции; унапредување на добрите односи со соседните земји; зачувување на здравата животна средина.

прашања и се воспоставувале пријателства меѓу луѓе кои во други околности тешко би се воспоставиле.

Кога станува збор за „добрите услуги“ на ОН, не треба да се изостават и активностите на младинските лидери на политичките партии, кои на некој начин биле поотворени за соработка. Мисијата на УНПРЕДЕП во март 1997 година почнала да ги поканува лидерите од младинските политички организации на месечни неформални состаноци, каде се дискутирало за тековни прашања и за толеранцијата во граѓанското општество. Честите средби резултирале со поголема љубезност и политичка култура. Пролетта 1998 година, младите дале своја иницијатива да потпишат „Заедничка декларација на младинските организации на политичките партии во поддршка на толеранцијата во Република Македонија“.¹⁰² На 2 април 1998 година, осум главни младински политички организации го ставиле својот потпис за Заедничката декларација. Подмладокот на ДПА бил единствената младинска политичка организација што не ја потпишала Декларацијата.

На оваа Декларација ѝ претходеле неколку заеднички семинари, работилници и други проекти. Најпрво, пролетта 1996 година имало семинар со наслов „Младите како движечка сила на општествените промени“, заедно со програмата ФАРЕ на Европската унија и со Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје. Потоа мисијата на УНПРЕДЕП се појавила како коспонзор на состанокот на тема „Спроведување на стандардите на Обединетите нации и правата на припадниците на национални или етнички, верски и јазични малцинства“. Асбјорн Ејде, директор на Норвешкиот институт за човекови права од Осло, имал обраќање на тема „Стандардите на Обединетите нации-рецепт за делба или покана за граѓанско општество“. За еден симпозиум посветен на „Младите како градители на мостови во мултиетничките заедници“, била издадена и публикација со ист наслов, благодарение на Фондот на

¹⁰² Потписниците на оваа Декларација се обврзале дека цврсто ќе се залагаат и борат за: неприкосновен развој на индивидуалните права, без оглед на полот, возраста, верата, националноста, политичката или која било друга особина што не прави различни од другите; бескомпромисен отпор спрема секоја идеја што не води кон заемна нетолеранција; создавање простор за негување позитивни идеи и проекти, без оглед на нивното потекло; создавање услови за еднакви можности според личните способности на поединецот; развој на економската база како најважен темел за исполнетоста на граѓаните; постојани напори за достигнување на стандардите на развиените демократии; и поддршка за почитување на разликите на другите, без предрасуди од каков било вид.

Обединетите нации за децата (УНИЦЕФ). Фондацијата од Германија „Фридрих Еберт“ го финансирала семинарот „Младината: младите промотори на толеранцијата“. Сите овие и вакви слични проекти резултирале со значително подобрена политичка и општествена клима и градење на меѓусебна доверба.

„Добрите услуги“ на мисијата на УНПРЕДЕП/УНПРОФОР се прошириле на неколку надворешни актери, особено на владата на Албанија. Војниците на ОН патролирале на македонско-албанската граница, иако мандатот на мисијата требаше да се одвива само на македонската страна од границата, а исто така, оствариле директна комуникација со албанските власти за повеќе практични прашања, за кои неизбежни беа директните средби. Проширувањето на „добрите услуги“ во Албанија е поради големиот број етничките Албанци во Македонија и поради некои проблеми во билатералните односи меѓу овие две земји, со што неопходноста од запознавање со ставовите на двете земји за овие прашања постојано се зголемувала. Претставниците на ОН, од овие причини, неколку пати ја посетиле Тирана. Од 23 до 25 јануари 1996 година генералот Енгстрем и претставникот на генералниот секретар Сокалски, имале низа средби со албанските политичари и со високи воени функционери во Албанија. Биле примени и од претседателот Сали Бериша, кој истакнал дека на самиот почеток од мисија имал сомнителен став за корисноста од набљудувањето на западната граница на Македонија, но дека ја почитувал одлуката на Советот за безбедност. Всушност, ваквите средби имаа за цел да се договори одржување на редовни заеднички состаноци меѓу албанските и македонските гранични власти со учество на службениците на УНПРЕДЕП. Втората посета на Сокалски, заедно со командантот на силите, Бо Вранкер, била на 13 декември 1996 година, на која албанските соговорници имале само пофални зборови за улогата на мисијата на УНПРЕДЕП и зборувале со голем оптимизам во врска со иднината на билатералните односи меѓу двете земји. За жал, по три месеца во Албанија избувнала кризата со „пирамидалните“ штедилници, што го довела во прашање и постоењето на државата. Следната посета на Сокалски со командантот на силите Бент Сонеман, била после една година, на 13 и 14 декември 1997 година. Тогаш Албанија имала нова влада, која зборувала на поинаков политички јазик во однос на соседите на Албанија.

Се разговарало за многу прашања, т.е. за албанско-македонските односи, за внатрешната безбедност во Албанија по кризата, за ситуацијата во регионот, за ситуацијата во пограничните области и за соработката меѓу мисијата на УНПРЕДЕП и албанските власти. Резултатот на посетата бил повторно воспоставување на директна комуникација меѓу албанските гранични стражи и мисијата на УНПРЕДЕП со цел да се намалат тензиите и да се избегнат инцидентите во пограничните области.

Мисијата на УНПРЕДЕП, односно „добрите услуги“ на УНПРЕДЕП, дале свој придонес и помош во изградба на граѓанското општество. Се чини дека таа помош беше неопходна за една држава со млада демократија. Потребата од претставување на меѓународните искуства беа убав пример во која насока треба да се движи градењето на граѓанското општество. Најпрво меѓународните искуства биле претставени на новоформираната канцеларија на народниот правобранител (омбудсман) во Македонија. Потоа, искуството на Обединетите нации во однос на изборното законодавство го поттикна барањето од страна на мисијата на УНПРЕДЕП до Одделот на ОН за поддршка на изборите, да им помогнат на македонското Министерство за правда и на Државната изборна комисија околу изготвување на новиот изборен закон. Мисијата на УНПРЕДЕП успеа да се избори за испраќање на специјален консултант, кој дошол во Македонија за време на изготвувањето на новиот изборен закон во 1998 година.¹⁰³ Тој, заедно со експертите на ОБСЕ, Советот на Европа и од Националниот демократски институт од Вашингтон, дале значаен придонес во подготовките на новиот закон.

Хенрик Сокалски, како специјален претставник на генералниот секретар, имал задача младата независна држава да добие политичка и материјална поддршка релевантна на условите и мандатот на мисијата. Јасно е дека мирот и стабилноста во земјата зависат од социјалниот и економскиот развој. Меѓутоа, донаторите од меѓународната заедница се чини недоволно ја сфаќаат неговата сериозност. Од тие причини, Сокалски присуствувал на состанокот за Македонија на Светската банка и на Консултативната група на ЕУ, што се одржал на 25 и 26 февруари 1997 година во Брисел. Групата имала за задача

¹⁰³ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 194

да поразговара за обемот на меѓународната помош за развој на Македонија и да ги прими новите понуди за прилози од страна на разни влади и меѓународни организации. На овој состанок, Сокалски објаснил дека Македонија минува низ длабока трансформација и не ќе може без надворешна помош да постигне целосна демократизација. Поддршката на демократизацијата не може да не биде проследена со поддршка на економскиот и социјалниот развој на Македонија. Иако превенцијата е поевтин противотров за тврдокорните конфликти, Донаторската заедница уште еднаш покажа недоволно разбирање за специфичната ситуација во која се наоѓаше Македонија и за нејзините потреби, како важен фактор за мирот и стабилноста во регионот.

Кога УНПРЕДЕП стана независна мисија, изучувањето на превентивната дипломатија сè уште беше во раниот почеток и недоволно развиена. Како резултат на тоа, мисијата можеше да послужи како практичен пример на кој можат да се видат позитивните и негативните страни на превенцијата. И таа идеја за еден ваков собир била реализирана, благодарейќи на финансиската помош од амбасадорот Торе Бог, шеф на Набљудувачката мисија на ОБСЕ во Скопје, кој помогнал да се најде институција што ќе ја поддржи оваа идеја - Норвешкиот институт за меѓународни работи во Осло, а потоа се приклучиле и македонското Министерство за надворешни работи и Центарот за демократија во Вашингтон. На тој начин се обезбедиле средства за да се донесат неколку десетици експерти во областа на мировните операции и превентивната дипломатија. На 16 октомври 1996 година започнала четиридневната меѓународна работилница под наслов „План за превентивна дипломатија: теорија и практика“. На оваа работилница учество зеле повеќе од седумдесет водечки научници и практичари на превентивната дипломатија и се дискутирало за историјата на превентивната дипломатија и нејзината современа примена, нагласувајќи го искуството во Македонија и анализирајќи други примери од Бурунди, Кавказ, Хаити и балтичките земји. На состанокот имало предлог да се формира Меѓународен центар за превентивна акција и за решавање на конфликтите во Скопје, кој се реализираше есента во 2000 година, кога центарот официјално започнал да работи при Скопскиот Универзитет.

Генералниот секретар на ОН со голема внимание ја следел работата на политичката компонента на мисијата на УНПРЕДЕП, особено во делот кој се однесува на „добрите услуги“ на специјалниот претставник. Мисијата на УНПРЕДЕП на тоа поле се покажа како значаен инструмент за олеснување на дијалогот, воздржувањето и практичните компромиси меѓу различните сегменти на македонското општество. Во 1997 година, Советот за безбедност бил известен дека цивилната компонента на УНПРЕДЕП го искористила мандатот „добри услуги“ за кој е овластен специјалниот претставник. Како резултат на тоа, во втората половина на 1997 година мисијата почнала да добива сè почести сигнали од извори во македонската влада во кои се инсистирало мисијата на УНПРЕДЕП да не се занимава со активности што не се непосредно поврзани со распоредување на трупите и набљудување на границата. Формулата за политичкиот дел на УНПРЕДЕП за користење добри услуги во „соработка со властите на Македонија онаму каде што е соодветно“ почнала да содржи доза на условеност. А од друга страна пак, „добрите услуги“ немаат поголеми негативни последици врз спроведување на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП, а сепак предизвикуваа реакција кај македонските власти, иако неколку коалиции што биле на власт во Македонија за време на присуството на мисијата на УНПРЕДЕП не успеале да најдат програма за меѓуетничко приближување. Сметам дека меѓуетничкото приближување е особено важна компонента за зачувување на мирот и безбедноста во една земја.

Можеби властите во Македонија се на мислење дека распоредувањето трупи по должината на границата е сосема доволно за одржување на мирот во државата. Меѓутоа, јас сметам дека овие два столба се подеднакво важни за одржување на мирот и дека успешноста во спроведувањето на акциите на распоредените трупи е директно поврзана и со „добрите услуги“. Доколку не постоеше дијалог меѓу етничките групи, би било тешко да се зборува за успешна мисија, бидејќи проблемите од ваква природа не можат да останат невидливи имајќи предвид од кога тие датираат и што сè можат да предизвикаат.

5.1.2.3. Трет столб: човековата димензија

За да може една превентивна акција да биде успешна, треба да се тргне од изворите на конфликтот. Токму ова ја сочинува основата на третиот столб на мисијата на УНПРЕДЕП. Во мисијата на УНПРЕДЕП човечката димензија заслужува посебно внимание, бидејќи голема е потребата да се направи многу на полето на социјалната интеграција и градењето на институциите во контекст на прифатените меѓународни стандарди во Македонија. Човечката димензија одигра мошне позитивна улога и влијаеше врз развојот на другите превентивни техники и претставуваше една важна мерка за градење на довербата меѓу земјата-домаќин и меѓународната заедница. На официјалните лица на мисијата на УНПРЕДЕП им било јасно дека повеќето проекти и активности на подолг рок многу поефикасно ќе ги преземат други меѓународни организации и служби. Од оваа причина, мисијата на УНПРЕДЕП беше толку заинтересирана да се формира канцеларија на УНДП (Програма на ОН за развој) во Скопје, но истото беше остварено дури во 1998 година.

За да можеше компонентата „човечка димензија“ да биде претставена во вистинско светло, мораше за се земат во вид три работи: прво, мисијата на УНПРЕДЕП немала никаков буџет за проекти за градење на мирот;¹⁰⁴ второ, иако некои средства може да се приберат од извори надвор од буџетот, не постоела голема надеж дека ќе добијат нов персонал за активности кои се однесуваат на прашања на кои во тоа време им се давало соодветен меѓународен приоритет; трето, „човечката димензија“ не треба да се меша со истиот термин што го користи ОБСЕ, бидејќи постојат разлики во нивниот опфат. Специјалната асистентка на Сокалски, Вера Мехта, и нејзините напори биле суштински дел од компонентата наречена човечка димензија, до тој степен што за македонските власти била позната како „тајното оружје“ на специјалниот претставник.

¹⁰⁴ Мисијата на УНПРЕДЕП водела активна кампања за собирање средства од заинтересираните држави-членки, меѓународни организации и невладини организации. Многу напори на мисијата на УНПРЕДЕП се исплатиле и успеале да соберат речиси 8 милиони долари во готово и во натура како помош на разни проекти што биле корисни за Македонија. За голем дел од проектите, целосна поддршка и активно учество дале македонските министерства за надворешни работи, за труд и социјална политика, за правда, како и Министерството за внатрешни работи.

Човечката димензија имаше за цел да го пронајде патот до граѓанското општество. Социјалниот развој и спречувањето на криминалот беа две важни полиња што требаше да се третираат како приоритет. За да се постигне нешто вакво, секако беа потребни експерти. Тим експерти биле донесени во Скопје, благодарение на финансиската помош од владата на Финска, во соработка со Европскиот центар за социјална политика и истражувања, филијала на Обединетите нации. Под раководство на професор Вапу Таипале (Vappu Taipale), генерален директор на финскиот Центар за национални истражувања и развој (STAKES), тимот познат како Меѓусекторска мисија за развојни социјални прашања, ја посетила Македонија од 27 мај до 5 јуни 1996 година, при што си ги поставила следниве задачи:¹⁰⁵

- да ги вреднува постојаните нивоа на програмите и услугите во земјата и да даде препораки како можат постепено да се унапредуваат за да ги достигнат нормите што се пропишани со меѓународните стандарди, особено во Планот за акција зацртан на Самитот за социјален развој во 1995 година во Копенхаген и во неговите главни компоненти-елиминирање на сиромаштијата, отварање работни места и социјална интеграција;
- да се обележат насоките на политиката за иднината;
- да се предложат конкретни модели за програми и услуги што би можеле да се изведат како пилот-проекти со меѓународна помош;
- да се утврдат оние области од планот за акција што Македонија ќе може да ги покрие со сопствени ресурси и оние за кои ќе биде потребна меѓународна поддршка;
- да се дадат препораки какви човечки ресурси и методи за обука се потребни за подготовка на соодветниот кадар и персонал; и
- да се проценат потенцијалите за граѓанско општество и да се дадат препораки за ефикасен развој во таа насока, како дополние на плановите за акција на владата.

¹⁰⁵ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 203

Меѓусекторската мисија поднела детален извештај за социјалната политика и развојната социјална грижа во Македонија, за постојаниот ангажман на меѓународните организации, за отварањето работни места и за методите за надминување на сиромаштијата и за олеснување на социјалната интеграција, заедно со список на приоритети и принципи што ќе поттикнуваат промени. Овој детален извештај содржел десет препораки за политички мерки и десет модели на проекти што ќе го унапредат социјалниот развој во Македонија: 1. формирање комисија за социјален развој; 2. проширување на просторот за соработка со меѓународни организации; 3. ефикасно следење и анализирање на јавната политика; 4. основање комисија за рамноправни можности; 5. децентрализација на услугите; 6. развој на континуум од капацитети и политички мерки за згрижување на луѓето; 7. унапредување на образовните стандарди; 8. ангажирање и вклучување на локалните невладини организации во граѓанското општество; 9. понуда на планови за отворање работни места за невработените; и 10. преиспитување на популационата политика.

Десетте проекти-модели, кои имале за цел да покажат како некои политички препораки можат да се применат во практика, биле следниве: воспоставување социјална политика и истражувачки центар за социјална грижа; обука за обучувачите по социјална политика, социјална работа и социјален развој; професионална практика во институциите за социјална грижа; образование на малите деца во домовите; социјална грижа за возрасните; развој на заедниците населени со Роми; ненасилно решавање на конфликтите во училиштата и програми за обука на наставници и специјалисти за обука по меѓуетнички односи; „инкубатори“ на невладини организации; финансиска поддршка за жените преку микрокредити; и воспоставување на соработка во областа на социјалната грижа.

Како и во голем број случаи, така и тука, најголем проблем во почетната фаза било собирањето на финансиски средства, но се обезбедиле ресурси за започнување на неколку проекти во рамките на заедничка програма, позната под името „Акција за социјални промени“. Најпрво, со финансиската помош од Центарот за национални истражувања на Финска започнал проектот за „воспоставување социјална политика и истражувачки центар за социјална

грижа“, кој имал за цел формирање на тело за соработка меѓу министерствата со Министерството за труд и социјална политика, што ќе го следи развојот на социјалната политика и на социјалната грижа и ќе развива нови опции на тоа поле. Втор е проектот за „обука за обучувачите во социјалниот сектор“, кој бил финансиран од финската влада, преку Канцеларијата на УНДП во Скопје. Целта на овој проект е развој на теориските пристапи, практичните вештини и професионалната посветеност и етика, а се однесувал на универзитетски наставници, постојаниот персонал на центрите за социјална работа и владините службеници и луѓе од невладините организации. Третиот проект се однесувал на „образование на малите деца во домот“, а средствата за него биле обезбедени со помош на УНИЦЕФ од Скопје, фондацијата „Аварес“ (Avarroes) од Холандија и организацијата „Focus on Children“ од Ирска. Најважни цели на овој проект биле обезбедување на здрав развој на децата и подобрување на нивните шанси за успех во постојаниот училишен систем. Четвртиот проект носел наслов „Обука за ненасилно решавање на конфликтот“, чиј прв дел бил финансиран од владата на Швајцарија преку организацијата „Потрага по заедничка основа“ и преку Иницијативата за решавање на етничките конфликти при Скопскиот универзитет, а вториот дел бил финансиран од владата на Јапонија, а го спровеле Центарот за мултикултурно разбирање и соработка и Центарот за етнички односи, и двата со седиште во Скопје. Во рамките на проектот биле организирани тркалезни маси меѓу млади луѓе, мултикултурни и спортски настани, собири за дружење, како и курсеви по јазиците на локалните етнички заедници. Следниот проект бил за „градење на граѓанското општество во мултиетничките средини со ниски приходи“, чиј главен финансиски поддржувач била владата на Данска, заедно со македонското Министерство за развој и Институтот отворено општество од Скопје, кој имал за цел да се стимулираат трајни меѓуетнички модели за соработка, зголемена социјална интеракција во етнички мешани средини, здравствени и социјални услуги, за остварување финансиски приход и за спречување на употребата на дрога кај младите.

Како резултат на извештајот на Меѓусекторската мисија, македонската влада, во соработка со мисијата на УНПРЕДЕП, формирала Меѓуминистерска

работна група со задача да ги координира и да ги спроведува препораките од извештајот.

Мисијата на УНПРЕДЕП ѝ помогна на Македонија и во процесот на соочување со криминалот и негово спречување, кој создава една погодна почва за ширење на сите видови социјална патологија, вклучувајќи ги и злоупотребата на дрога и недозволена трговија со наркотици. На овој план, мисијата на УНПРЕДЕП за време на својот мандат презеде голем број чекори, кои беа и повеќе од неопходни во една млада држава.

Мисијата на УНПРЕДЕП воспоставила контакти со Канцеларијата на Обединетите нации за контрола на дрогата и за спречување на криминалот, што се состои од Програмата на ОН за меѓународна контрола на дрогата (UNDCP) и од Центарот за спречување на меѓународниот криминал (CICP). На тој начин, македонското Министерство за внатрешни работи со своите активности ја зајакнало делотворноста на овие односи, настојувајќи да се бори против злото кое е секојдневие кај општествата во транзиција. Две мисии составени од експерти од Канцеларијата на ЦИЦП во Виена, по иницијатива на УНПРЕДЕП, ја посетиле Македонија во средината на 1995 година и кон крајот на септември 1996 година. Првата мисија направила проценка каква техничка помош и е потребна на Македонија во областа на спречување на криминалот и во кривичното (казненото) правосудство. По опсежните дискусии, мисијата утврдила какви измени се потребни во законите и какви капацитети се неопходни за борба против криминалот и за зајакнување на одговорните владини служби. Втората мисија се занимавала со прашања за контрола на дрогата и криминалот, концентрирајќи се на техниките на полициската истрага, на граничната полициска контрола и на процедурите на царинската полиција. Овде се посветило соодветно внимание и на лекувањето од злоупотреба на дрогата и програмата за рехабилитација. Мисијата за утврдување на фактите ја посетила границата на Македонија со СРЈ и со Грција и притоа ја истакнала потребата од формирање на две владини комисии, една за контрола и спречување на криминалот, а другата за контрола и спречување на недозволената трговија со дрога и нејзината злоупотреба. По кратко време

откако втората мисија за утврдување на фактите го објавила својот заклучок, УНДЦП, во соработка со македонската влада, утврдиле програма за помош.

Мисијата на УНПРЕДЕП, исто така, помогнала да се организираат два интензивни курса за високи службеници во Министерствата за внатрешни работи, за правда и за финансии, што се одржале во есента 1997 година. Како предавачи и обучувачи за курсевите биле земени искусни полициски службеници, обвинители и правници од Австрија, Финска, Франција, Италија, Полска, Русија, Словенија, Велика Британија и Соединетите Американски Држави. На овие курсеви биле обработени повеќе теми, како што се: транснационални појави поврзани со организираниот криминал; организираниот криминал во Источна Европа; искуства на различни правни системи во борба против организираниот криминал; закони против мафијата во Италија; и модел за организациска рамка развиена од страна на ОН за заемна соработка меѓу различни владини министерства и служби. Овие угледни учесници биле како еден вид експертска група која скицирала план за акција против организираниот криминал во Македонија, при што биле утврдени пропусти во законодавството на државата против криминалот и биле посочени можни начини за корекција. Меѓутоа, експертите претпочитале целосна реформа на македонскиот правосуден систем и предложиле формирање на антикорупциска комисија што ќе ги зајакнува аналитичките и оперативните способности на Министерството за внатрешни работи и ќе ја интензивира соработката на Македонија со други земји и меѓународни организации кои имаат богато искуство и податоци во борбата против транснационални криминални мрежи. Препораките од курсевите биле видливи со назначување посебен национален Комитет за ревизија на законите, кој започнал со работа во март 1998 година во присуство на експерти од ЦИЦП. После три месеца, Комитетот поднесол до македонската влада нацрт-закон за корупција, при што народниот правобранител и јавниот правобранител се согласиле да се вклучат во работата на Комитетот за ревизија на законите. Во наредниот период биле одобрени уште неколку нацрт-закони.

Во соработка со мисијата на УНПРЕДЕП, Институтот на ОН за меѓународни кривични и правосудни истражувања го организирал македонскиот дел од „Прегледот на (жртвите на) меѓународниот криминал“. Проектот, всушност, бил

заеднички потфат на македонскиот Институт за социолошки и политичко-правни истражувања, Правниот факултет на скопскиот Универзитет и на други институции за унапредување на правосудството. Така, Македонија стана педесет и првата земја што се вклучи во проектот.

Друг заеднички проект е проектот насловен како „Полицијата и човековите права 1997-2000“, разработен во рамките на една програма на Советот на Европа во четириесет земји, кој опфаќал стратегија во однос на човековите права при работата на полицијата. Врз основа на тоа, биле организирани два курса за високи службеници на министерството и за раководители на разни полициски единици во мај и јуни 1998 година во Скопје и во Тетово, на кои биле разработени разни теми: современи раководни техники, аспектот на човековите права во работата на полицијата, полициските активности во заедниците и вредностите и етиката на полицискиот персонал. На овие теми се одржал и трет курс од 23 до 25 јуни во Куманово, т.е. уште во еден град со мултиетничко население.

По иницијатива на мисијата на УНПРЕДЕП, биле формулирани уште неколку други проекти за витални прашања, поврзани со спречувањето на криминалот и кривичното правосудство во земјата. По завршувањето на мандатот на УНПРЕДЕП, сите иницијативи биле преземени од страна на Канцеларијата на ОН за дрогата и спречување на криминалот во Виена и Канцеларијата на УНДП во Скопје.

За важноста на човековата димензија зборува и учеството и иницијативите на мисијата на УНПРЕДЕП за разни прашања од социјалната политика, споделувајќи ги ставовите на странските предавачи и експерти со искуствата на колегите во Македонија. Прво име кое се споменува на ова поле е Свони Хант (Swanee Hunt), американска амбасадорка во Австрија, која зборувала на следниве теми:¹⁰⁶ Жените во транзициските општества: пасивни набљудувачи или динамични чинители; Заедничка работа околу женските прашања; Од жените за жените: план за иднината. Професор Колин Причард од Универзитетот на Саутемптон одржал, серија семинари во врска со услугите за

¹⁰⁶ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 212

социјалната грижа. За човековата димензија на мисијата на УНПРЕДЕП, учеството на жените во јавниот живот заземало важно место. На оваа тема биле одржани бројни семинари, а не биле изоставени и другите чувствителни социјални групи, пр. мисијата на УНПРЕДЕП има дадено поттик за изработка на извештај за ситуацијата на луѓето со хендикеп во Македонија. По иницијатива на мисијата на УНПРЕДЕП, Фондот помогнал со 50 000 американски долари за започнување на проект за самовработување на невработени семејства кои ќе остваруваат доход. Вакви семинари, иницирани од страна на мисијата на УНПРЕДЕП, имало многу. Од јули 1996 до мај 1997 година, еминентни експерти одржале 25 работилници и семинари за 1500 професионалци во целата земја.

Односите со јавноста и јавните информации заземаат огромно значење кога е во прашање акција на мировните сили. Тие имаат исклучително значење врз успехот на мисијата. Така и мисиите на УНПРОФОР и УНПРЕДЕП имале мали служби за јавно информирање, под раководство на еден член од меѓународниот персонал, а во текот на првите неколку години имале помош и од поголемата служба во седиштетото на УНПРОФОР во Загреб.¹⁰⁷ Во почетокот, Канцеларијата за цивилни работи вовела програма за информации со цел да ја објасни подобро улогата на мисијата на УНПРОФОР во Македонија и на јавноста да ѝ се објаснат причините за присуството на мисијата на УНПРОФОР во Македонија и карактерот на операцијата. Стекнувањето на независен статус на мисијата, позитивно се одразило врз јавното мислење во државата и постепено мисијата почнала да се разбира од страна на народот како мировна операција присутна не само на македонската граница, туку и како мисија која учествува во градењето на мирот во внатрешноста на државата. Службата за печатот и за информации на мисијата на УНПРЕДЕП, водена од Клер Грајмс (Clair Grimes), а подоцна од Марк Мекевој (Marc McEvoy), обезбедувала навремени информации за медиумите. Офицерот за печатот и информации (портпаролот) секојдневно ги информирал медиумите за значајните настани и активности во регионот. Комуникацијата на портпаролот со јавноста се одвивала преку неколку методи на комуникација:

¹⁰⁷ Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace, p. 215

интервјуа, соопштенија за печатот и ad hoc прес-конференции. Што се однесува до расположението на медиумите во однос на мисијата на УНПРЕДЕП, во целина, било позитивно. Македонската радиотелевизија ѝ дала поддршка на мисијата на УНПРЕДЕП, пренесувајќи го она што мисијата сакала да ѝ го пренесе на јавноста. И на ова поле се јавиле извесни проблеми, кога дневниот весник „Дневник“ понекогаш погрешно известувал за настаните и активностите на мисијата на УНПРЕДЕП.

Свесни сме дека една мала мисија не може сама да ги оствари сите зацртани цели, колку и да е ефикасна. Поради тоа, до полн израз доаѓа потребата од координирање на улогите на разните актери во рамките на еден интегриран пристап кон човековата безбедност.¹⁰⁸ УНДПРЕДЕП, како прва мисија од ваков карактер, била свесна за потребата од партнери за да ги обединат ресурсите за задачите што беа поставени пред нив. За да може специјалниот претставник на генералниот секретар да ги координира активностите на Обединетите нации во Македонија, бил воспоставен механизам на консултации заради ефикасна имплементација на предвидените надлежности на постојаните претставништва. Мисијата на УНПРЕДЕП барала активно учество од страна на агенциите на ОН што немале свои канцеларии во Скопје, преку директни посети на нивните седишта. Мисијата на УНПРЕДЕП вложила огромни напори за отворање канцеларија на УНДП во Скопје. Администраторот на УНДП се согласил да отвори мала канцеларија во Македонија, во август 1995 година, но поради недостигот на средства, таа почнала да функционира дури во јуни 1998 година, под раководство на Раquel Раграцио (Raquel Ragragio).

Важен дел од функционирањето на мисијата на УНПРЕДЕП се однесува и на соработката со една регионална организација- Конференција за европска безбедност и соработка (КЕБС), подоцна Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ). Уште пред мировната операција на ОН во Македонија, во 1992 година во Скопје била формирана набљудувачка мисија на КЕБС- една од првите мисии на оваа организација на терен. Советот за безбедност го поздравил присуството на КЕБС во Македонија, залагајќи се за

¹⁰⁸ Boutros-Ghali, B. (1995). *An Agenda for Peace*, United Nations, New York, став 81

тесна координација на силите на ОН со КЕБС. На самитот во Хелсинки во 1992 година се постигнала согласност дека КЕБС е регионална организација, во смисла на глава VIII од Повелбата на ОН, и дека како таква претставува важна врска меѓу европската и глобалната безбедност. Врз основа на ова, на 26 мај 1993 година била потпишана рамка за соработка и координација меѓу Секретаријатот на ОН и КЕБС. По кратко време, Генералното собрание на ОН ѝ дало набљудувачки статус на конференцијата. Од тој момент, на редовните заседанија на генералното собрание била содржана точка под наслов „Соработка меѓу ОН и ОБСЕ“, каде Собранието ги разгледувало периодичните извештаи на генералниот секретар на ОН. На мисијата на КЕБС во Скопје ѝ биле доверени неколку задачи, меѓу кои и следниве:

- да го продолжи дијалогот со владата на земјата-домаќин;
- да воспоставува контакти со претставници на политичките партии и други организации, како и со обични граѓани;
- да презема патувања со цел да го проценува нивото на стабилност и можностите за конфликт и безредија;
- да презема други активности во согласност со целите на мисијата на ОБСЕ;
- да биде видливо присутна во земјата;
- во случај на инциденти, да помага при утврдувањето на фактите.

Може да се заклучи дека политичките мандати на ОБСЕ и на УНПРЕДЕП имаат одредени сличности. Поради тоа, уште на почетокот, на 15 април 1993 година, ОН и КЕБС постигнале согласност и потпишале „Принципи за координација меѓу командата за Македонија на УНПРОФОР и мисијата за набљудување на КЕБС во поранешната југословенска Република Македонија“¹⁰⁹

¹⁰⁹ Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York, p. 52

настаните во Македонија, особено за време на редовните посети на високиот комесар во Скопје. Прва точка на дневен ред, на Ван Дер Штул, била прашањето за образованието на малцинствата, односно образованието на јазиците на малцинствата. Кратко време по назначувањето на Ван Дер Штул, во Хаг била основана Фондацијата за меѓуетничките односи, како невладина организација, со задача да му помага на Високиот комесар преку стручни активности. По обемни истражувања, во октомври 1996 година, Фондацијата ги подготвила и ги објавила Хашките препораки за правата на националните малцинства на образование. Националните малцинства во Македонија, особено етничките Албанци, инсистирале на тоа дека негувањето на својот идентитет може целосно да се оствари ако пристојно го совладаат мајчиниот јазик во рамките на образовниот процес. Од друга страна, македонските власти гледале поголема релевантност во одговорноста на малцинствата да се интегрираат во поширокото општество, преку совладување на примарниот јазик на државата. Овие два тренда доаѓаа во постојан судир во јавниот живот на Македонија. Ваквата ситуација била постојано следена од мисијата на УНПРЕДЕП и Ван Дер Штул, кој се трудел да најде долгорочни решенија за проблемите во Македонија на ова поле. Ван Дер Штул дал повеќе препораки на ОБСЕ и на македонските власти во врска со новиот попис на населението, меѓуетничкиот дијалог, образованието на малцинските јазици, учество на малцинските групи во општествените работи и недискриминацијата во јавната администрација, улогата на локалната самоуправа, пристапот до медиумите и стекнувањето државјанство. Високиот комесар за национални малцинства, во 1995 година, му посветил внимание на главното прашање кое во тој момент предизвикувало потреси, се мисли на иницијативата на етничките Албанци за основање универзитет во Тетово. По низа настани кои предизвикале меѓуетничките тензии, Ван Дер Штул излегол со предлог да се основа повеќејазичен факултет за јавна администрација и бизнис, каде наставата официјално ќе се изведува на англиски, македонски и албански јазик. И во понатамошниот период, високиот комесар ги интензивирал посетите во Македонија, преземајќи разни мерки и изнаоѓање начини за унапредување на можностите за образование на етничките Албанци во Македонија. Високиот комесар дал свој придонес и во обликувањето на Законот за високо образование. Тогаш, за прв пат, политичките фактори во Македонија се

согласиле дека високообразовните институции во земјата можат да бидат и приватни и државни, дека и македонски државјани и странски државјани и правни лица можат да формираат образовни установи, односно дека наставата во ваквите приватни институции може да се изведуваат и на јазиците на националните малцинства и на светските јазици. Како резултат на ова, се отворил патот за формирање на Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово. Ван Дер Штул ја посетил Македонија за време на бегалската криза во 1999 година, кога околу 350 000 етнички Албанци ја преминале границата од Косово и драстично ја измениле етничката рамнотежа во земјата. Во таква ситуација, Ван Дер Штул издал официјално предупредување дека бегалците претставуваат „преголем товар за земјата“ и дека кризата го зголемила ризикот од социјални незадоволства и меѓуетнички тензии.

Како природен партнер на мисијата на УНПРЕДЕП, вреди да се спомне и Меѓународната конференција за поранешна Југославија (МКПЈ). Соработката меѓу мисијата на УНПРЕДЕП и МКПЈ била концентрирана на хуманитарните прашања и на унапредувањето на дијалогот околу човековите права во однос на етничките заедници и националните малцинства. Мисијата на УНПРЕДЕП развила посебни врски со Работната група за хуманитарни прашања на МКПЈ, како и со Работната група за етнички и национални заедници и малцинства (под раководство на германскиот дипломат Герт Аренс). Како краен резултат на оваа соработка бил договорот меѓу владите на Данска и на Швајцарија и Македонската радиотелевизија, кој предвидувал испорака на телевизиска опрема со која ќе се зголеми времетраењето на емисиите на албански јазик и на јазиците на другите заедници. По завршувањето на МКПЈ, мисијата на УНПРЕДЕП продолжила да извршува некои задачи од областите во кои соработувала со конференцијата.

Уште на почетокот ги спомнав невладините организации како важни актери на полето на раната превенција на конфликти. Мисијата на УНПРЕДЕП значително се потпирала на ваков вид на организации, и домашни и меѓународни. Соработката на мисијата на УНПРЕДЕП со невладините организации се потпира врз можностите што ги имаат невладините организации, т.е. први да имаат сознанија и да располагаат со изобилие од

информации во врска со условите и проблемите кои го предизвикале насилството. Улогата на невладините организации во превентивната акција може да биде многу ефикасна, ако се потпреме на фактот дека невладините организации имаат пофлексибилен и неутрален пристап од кој било друг актер на сцената и не располагаат со средства за принуда, што резултира со пораст на довербата кај страните во конфликтот. Овие позитивни страни кои ги имаат невладините организации, не ги отстрануваат пречките во нивната работа, односно треба да се води сметка и за неизбежните пречки при работа на невладините организации, со цел да се избегнат непотребни разочарувања и фрустрации. Понекогаш, некои невладини организации можат да ја преценат својата улога, па дури и да имаат некои скриени намери, што не мора да значи дека е така. Уште на самиот почеток, мисијата на УНПРЕДЕП вложувала трудови да воспостави контакти со невладините организации и институции. Биле организирани повеќе заеднички собири во соработка со Сојузот на организациите на жените во Македонија и со Организацијата на организациите на жените во Македонија. Жените Албанки имале своја организација- Сојуз на албанската жена на Македонија, која одржувала односи со цивилната компонента на мисијата на УНПРЕДЕП. Центарот за етнички односи со седиште во Скопје и Центарот за мултикултурно разбирање и соработка, работеле заедно со мисијата на УНПРЕДЕП на неколку проекти, вклучувајќи го и проектот „Идните лидери: катализатори на толеранцијата“.

За поздравување е и организацијата „Потрага по заедничка основа“ (Search for Common Ground-SCG), која почнала со работа во Македонија во 1993 година, со намера да ги зајкне меѓуетничките односи и да придонесе за спречување на евентуално насилство. Во областа на медиумите, организацијата имала за цел надминување на етничките и јазични бариери.¹¹² Во областа на образованието, ПЗО- Потрагата по заедничка основа, воспоставила врски со Проектот за решавање на етничките конфликти на Универзитетот во Скопје со цел да се воведат курсеви за мултикултурализам и решавање на конфликтите во наставните планови. ПЗО во 1998 година, по

¹¹² Кон крајот на 90-тите, Организацијата „Потрага по заедничка основа“ се јавила како продуцент на „Наше маало“, телевизиска серија за деца што имала за цел унапредување на меѓуетничкото разбирање. Серијата се емитувала во време кога војната во Косово го достигнала својот врв и благодарение на ваквите активности, за време на кризата во Косово, наместо да се шири омраза, медиумите биле релативно воздржани.

препорака на мисијата на УНПРЕДЕП, ја реализирала швајцарската иницијатива преку Проектот за решавање на етничките конфликти, кој опфаќал подигнување на свеста за конфликтите кај учениците, наставниците и родителите, како и кај студентите и професорите, креирање иновативни игри за решавање конфликти, основање двојазични меѓуетнички градинки и активности за помош на заедниците.

Фондацијата „Фридрих Еберт“ (ФЕС), во средината на 90-тите отворила канцеларија во Македонија. Главни активности во Македонија биле општествената и економската транзиција, решавање на етничките конфликти и граѓанските организации (меѓу кои и синдикатите, женските, младинските и студентските организации), како модели за градење демократско општество со широко учество на граѓаните.

Во 1996 година во Македонија, како резултат на искуствата на СОС-детските села (SOS Children's Villages), мисијата на УНПРЕДЕП поканила делегација да го посети Скопје и да ја испита можноста за основање СОС-детско село. По долги анализи, дошло до реализација на првото македонско СОС-детско село, на 14 април 1999 година, со цел да се реши проблемот со децата без родители, кои ги има во секоја земја, кога проблемот не може да се реши ниту преку домовите за децата без родители, ниту со посвојување.

Земајќи ги предвид сите активности преземени од страна на мисијата на УНПРЕДЕП во однос на третиот столб, можам слободно да констатирам дека „човековата димензија“ на мисијата на УНПРЕДЕП претставуваше неопходен дел од целокупната работа на мисијата, што несомнено зборува за искрените намери на мисијата кон Македонија и желбата за претворање на Балканот во место кое ќе промовира соработка меѓу државите и воспоставување на погодна почва за траен мир и безбедност. Без „човековата димензија“ на мисијата УНПРЕДЕП, сите проблеми кои навидум изгледат мали, можат по извесен период да предизвикаат сериозни последици врз мирот и безбедноста во регионот.

5.1.3. Причини за мисијата на УНПРЕДЕП да замине од Македонија

Мандатот на УНПРЕДЕП беше продолжуван на секои шест месеци, врз основа на оценките и извештаите поднесени до Советот за безбедност. За една рана превентивна акција, како што беше мисијата на УНПРЕДЕП, многу тешко може да се даде реална проценка за постигнатото или да се измери успехот на операцијата. Најдобра проценка за постигнатото на мисијата може да се даде откако мисијата ќе се повлече и кога државата ќе мора да продолжи сама, на свој начин, да го одржува постигнатото и да ја види најреалната слика за себе. Проценка од ваков вид не може да се даде еднаш засекогаш или веднаш по заминувањето на мисијата. Децениите по завршување на мисијата најдобро зборуваат за постигнатите цели од страна на мисијата и способноста на државата да ги одржува постигнатите цели на мисијата. Ова може да се каже и за УНПРЕДЕП, мисија која нам ни е најблиска, како дел од политиката на нашата држава.

Последователните продолжувања на мандатот на силите, секогаш биле засновани врз неколку значајни аргументи, пред сè на заканите за стабилноста во регионот. За најсериозни закани биле сметани: ситуацијата во Босна и во Косово, недостиг на напредок околу демаркацијата на границата со СРЈ, несоодветната одбранбена подготвеност на Македонија, внатрешните судири и напнатости, особено оние што се резултат на меѓуетничките тензии, искомплицирани поради незавршената транзиција на земјата кон пазарно стопанство и кон целосна претставничка демократија. УНПРЕДЕП- како прва рана превентивна операција на ОН, постепено ја надминуваше својата првобитната улога да дејствува во насока на одвраќање и постепено прерасна во фактор кој придонесува за стабилноста на регионот. Неговите овластувања за набљудување, известување и добри услуги го трансформираа мандатот во еден нов вид одвраќање и мандатот претставуваше еден „практичен пример за превенцијата на конфликти“. Во почетокот на 1999 година ретко кој можеше да очекува дека мисијата на УНПРЕДЕП ќе биде повлечена од Македонија. На 25 февруари 1999 година, Советот за безбедност се состанал да ја разгледа ситуацијата во Поранешната југословенска Република Македонија, врз основа на најновиот извештај на генералниот секретар, во кој се препорачувало продолжување на мисијата со постојаниот мандат и во постојаниот состав за

уште шест месеци, до 31 август 1999 година.¹¹³ Македонскиот министер за надворешни работи ја поддржал препораката, откако претходно, на 29 јануари 1999 година, во писмото до генералниот секретар, навел повеќе аргументи во прилог на продолжување на мандатот на мисијата за уште шест месеци. Но покрај основаните барања за продолжување на мандатот и потребата за присуство на силите на ОН во Македонија, ова не било постигнато. Кога резолуцијата била ставена на гласање, истата не била прифатена. Една постојана членка на Советот за безбедност, го искористи своето право на вето. Народна Република Кина не ја прифатила резолуцијата на Советот за безбедност и почнувајќи од 1 март 1999 година, мисијата на УНПРЕДЕП престанала да постои. Секоја членка на Советот за безбедност има право да гласа онака како што смета дека е правилно. Сепак, аргументите на НР Кина не беа доволно уверливи за ставеното вето за продолжување на мандатот. Според гледиштата на НР Кина, со оваа одлука Кинезите го потврдиле својот став дека мировните мисии на ОН, вклучувајќи ги превентивните мисии, не треба да бидат ограничени. Од друга страна, тие сметале дека ситуацијата во Македонија се стабилизирала во текот на изминатите години, дека односите со соседите се подобриле и дека практично, првобитната цел на Советот за безбедност била исполнета во Македонија. НР Кина истакнала дека во следниот период подобро би било и така недоволните ресурси на ОН да се искористат онаму каде што најмногу се потребни (т.е. во регионите каде што имало конфликти и нестабилност).

Меѓутоа, свесни сме дека зад одлуката на НР Кина стојат воспоставените дипломатски односи на Македонија со Тајван. По воспоставувањето дипломатски односи меѓу Македонија и Тајван на 7 февруари 1999 година, Народна Република Кина стави вето на предложената нацрт-резолуција со која требаше да се продолжи мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП. Претходно, НР Кина ги прекинала дипломатските и економските односи со Македонија. Претседателот Глигоров изразил цврсто несогласување со одлуката на новата влада. Како на момент да се заборава дека НР Кина ја призна Македонија под нејзиното уставно име уште на 12 октомври 1993 година, давајќи ѝ голема

¹¹³ UN Doc. S/1999/161 (12 февруари 1999 година), Преземено од: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/033/59/IMG/N9903359.pdf?OpenElement>

поддршка во напорите за меѓународно признавање. НР Кина ги поддржуваше и напорите на Македонија да стане членка на ОН и на другите меѓународни организации. Тајноста на преговорите меѓу Тајван и Македонија и ненајденото соопштување за признавањето на Тајван, непотребно го поткопа меѓународниот кредибилитет на Македонија. По две години, претседателот Трајковски решил односите со Тајван „да ги стави во мирување“ и да ги одржува без размена на амбасадори. Во средината на 2001 година, односно на 18 јуни, Македонија повторно воспоставила дипломатски односи со НР Кина, а Тајван од своја страна, ги прекинал односите со Македонија.

Оние кои го набљудувале мандатот на мисијата УНПРЕДЕП, тешко можеа да се убедат дека природата на ветото на една постојана членка на Советот за безбедност единствено лежи во „тајванската врска“. Едно е сигурно, дека мисијата на УНПРЕДЕП не беше повлечена затоа што веќе немаше потреба од неа, ниту затоа што ја изврши или не успеа да ја изврши мисијата, туку поради некои надворешни околности. Заминувањето на мисијата од Македонија, во ниту еден случај не може да ја обезвреди нејзината работа или резултати. Изјавата на претседателот Глигоров дека потегот со Тајван бил „директен повод“ за ветото, го покренува прашањето дали постои и некој друг „индиректен повод“ за повлекување на мисијата. Меѓутоа, на ова прашање е речиси невозможно да се даде конкретен одговор. Некои членови на раководството во државата имале различни ставови за мисијата на УНПРЕДЕП во различни периоди. Тие сметале дека потегот со Тајван може да го одложи членството на Македонија во НАТО, по некое време сметале дека продолжување на присуството на мисијата на УНПРЕДЕП укажува на слабоста на Македонија, а по извесно време-кога ситуацијата во Косово била влошена, македонските политичари сметале дека е потребно присуство на поцврсти воени сили во Македонија, по можност НАТО. Тоа и се случи. Проценката на некои политичари е дека доколку не се вклучеше НАТО, конфликтот во Косово ќе траел подолго и ќе се проширил и во Македонија.

Заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП од Македонија остави вакуум во земјата. Стационарањето на базата за логистичка поддршка на НАТО ни оддалеку не ги задоволи очекувањата на Македонија за активно присуство на НАТО во земјата. Практично, имаше еден голем безбедносен вакуум во

периодот од заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП до поефикасното присуство на ОН.¹¹⁴ Вакуумот беше присутен поради тоа што не можеа сите проблеми во Македонија да се решат со една мировна мисија. Сакам да нагласам дека потребата за продолжување на мандатот беше важна и неопходна поради тоа што ниту една закана не беше целосно отстранета т.е. сите тие „крчкаа“ на тивок оган и многу лесно можеа да пламнат и да предизвикаат сериозно загрозување на мирот и безбедноста во државата и во целиот регион.

5.1.3.1. Зошто не требаше мисијата на УНПРЕДЕП да си замине од Република Македонија во 1999 година?

Продолжувањето на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП на секои шест месеци претставуваше детална разработка и согледување на она што е постигнато во изминатите шест месеци и на она што допрва треба да се постигне и да се овозможи континуитет на тоа што веќе е започнато. Извештаите во кои се содржани причините за продолжување на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП, укажуваат на тоа дека последниот извештај содржеше еден елемент повеќе, кој не смееше да се изостави и да помине незабележано. Во 1999 година не смееше да се негира и да не се сврти целото внимание кон кризата што постоеше во Косово и влијанието кое може истата да го има во регионот. Жестоките тензии во Косово беа можеби и најважната компонента заради која не требаше да се дозволи да заврши мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП. Во моментот на воспоставувањето на мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија, ситуацијата во Косово беше помалку опасна отколку во 1999 година, кога беше одбиено продолжувањето на мандатот на мисијата. Ова укажува на една нелогична одлука на Советот за безбедност. Да се продолжи мандатот во време кога имало помал број причини за тоа (иако доволно сериозни), а да се одлучи за заминвање на мисијата во моментот кога се појавил дополнителен проблем, кој може да се одрази негативно врз безбедноста на Македонија и на Балканот, е вистината која постепено нè води до тоа дека непродолжувањето на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП е

¹¹⁴ Преземено од: <http://star.utrinski.com.mk/?pBroj=954&stID=2070&pR=3>

последица на потегот што го направи Македонија со воспоставување на дипломатските односи со Тајван. Но, овде се поставува прашањето дали Република Македонија можеше да си дозволи толку голем ризик и да ја доведе во прашање својата безбедност? Имајќи ги во предвид односите помеѓу Тајван и НР Кина, нема простор за сомневање дека воспоставувањето дипломатски односи на Република Македонија со Тајван, нужно водеше кон вето од страна на НР Кина за продолжување на мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП. Република Македонија требаше да ги стави на вага придобивките од мисијата на УНПРЕДЕП и самата поддршка што ја имаше од НР Кина од една страна, а од друга страна да се види што може да изгуби со признавањето на Тајван. Вака поставени работите ќе дадеа еден сосема поинаков тек на настаните, бидејќи многу лесно можеше да се предвиди ветото на НР Кина. Признавањето на Тајван можеби требаше да се случи многу подоцна, т.е. кога безбедноста на Република Македонија ќе можеше да застане на стабилни нозе.

Заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП претставуваше ризик за безбедноста на Република Македонија. Ова веќе е потврдено со низа настани кои се случија во Македонија по заминувањето на мисијата, а кои негативно се одразија врз безбедноста на државата. Република Македонија во ниту еден момент не смееше да си дозволи да ја доведе во прашање безбедноста на државата. Еден месец по заминувањето на мисијата на УНПРЕДЕП, Македонија се соочи со прилив од над 350 000 косовски бегалци кои ја отежнаа состојбата во државата. Она што се случуваше во 2001 година во Македонија, на некој начин, ја потврдува грешката направена во 1999 година. Можеби да беше присутна мисијата на УНПРЕДЕП во тоа време немаше да се случи тоа што се случи. Првиот упад на македонската територија се случи во Танушевци, а за подготовка на таков упад на македонска територија треба време, треба да се организира со месеци или барем со недели. Да беше мисијата на УНПРЕДЕП и да беа тука нејзините патроли, лесно ќе се утврдеше дека се случува нешто лошо и меѓународната заедница ќе беше алармирана. Меѓутоа, ова е заеднички неуспех на Македонија и на меѓународната заедница.

Да се одржува безбедноста на една држава е сложена работа. Затоа пристапот кон вакви прашања треба да биде исклучиво сериозен и треба да се согледаат сите можни аспекти пред да се донесе каква било одлука, бидејќи

последниците од неправилна одлука може да се видат многу подоцна, но нема да може да се избегнат истите.

5.2. Улогата на УНПРЕДЕП во Македонија

Свесни сме дека мисијата УНПРЕДЕП немаше намера да биде камен на мудроста и да ги решава сите проблеми кои се составен дел од Македонија. Мислењата за улогата на УНПРЕДЕП се различни, во зависност од очекувањата на субјектите. Она што нам ни е битно е дека Македонија беше првата земја која ја имаше можноста на нејзината територија да биде стационарирана мисија од ваков вид, односно превентивна мисија. Мисијата на УНПРЕДЕП покажа дека под одредени услови превенцијата може да успее. Присуството на УНПРЕДЕП во Македонија имаше индиректно влијание врз паралелните меѓународни иницијативи за унапредување на односите меѓу Македонија и јужниот сосед. На 18 март 1994 година, претседателот Клинтон го назначил Метју Нимиц за специјален пратеник за Македонија, кој повеќе пати ги посети Скопје и Атина, дејствувајќи на начин карактеристичен за шатл-дипломатија. Двете страни разговарале и предлагале различни предлози и решенија околу името, како и за пошироките грчко-македонски односи. Истовремено и Сајрус Венс бил многу активен во рамките на својот мандат во Обединетите нации. Во ноември 1994 година, грчките преговарачи се согласиле да дискутираат за „мал пакет“ билатерални иницијативи кои го исклучувале прашањето за името. Веќе на 1 август 1995 година, американскиот државен секретар Ричард Холбрук објавил дека е постигнат напредок во грчко-македонските односи. На 13 септември 1995 година, Македонија и Грција ја потпишале Привремената спогодба (согласност), која ги опфаќа следниве области: пријателски односи и мерки за градење доверба меѓу двете земји, човекови и културни права, меѓународни и регионални институции, и договорни односи. Не беа заборавени ниту економските, трговските, еколошките и правните прашања. По потпишувањето на Привремената спогодба и по укинувањето на грчкото ембарго, развојот на македонско-грчките односи бележи нагорна линија. Меѓутоа спорот со името сè уште е нерешен. Нимиц го наследи Венс како претставник на генералниот секретар на ОН, ставајќи им ги на располагање своите добри услуги на двете страни. Како дополнителен гест

на добра волја, Македонија унилатерално ги укина визите за грчките државјани. Најпроблематични се односите на Македонија со Грција, бидејќи од самиот почеток Грција настојуваше да ја изолира Македонија на меѓународен план. Меѓутоа, Грција на тој начин ја испушти можноста да биде земја што ќе дава значаен придонес за регионалната соработка на Балканот.

Што се однесува до западниот сосед на Македонија-Албанија, односите меѓу овие две држави се подобриле како резултат на напорите на УНПРЕДЕП. Само во декември 1997 година, македонскиот министер за надворешни работи, Благој Ханџиски, ја посетил Тирана и потпишал шест билатерални договори, од кои четири се однесувале на регулирање на граничниот режим, а два на економска соработка. Договорите околу границата овозможиле да се намалат тензиите по нејзината цела должина преку спречување и решавање на граничните инциденти, а бил изменет и визниот режим, при што биле намалени цените на визите. Интензивните соработки продолжиле и понатаму и за прв пат во Македонија допатувал премиерот на Албанија- Фатос Нано (Fatos Nano). И тогаш биле склучени осум договори за заемна соработка, кои се однесувале на судството, финансиите и царината. На тој начин се интензивирале средбите и соработката на министерско ниво меѓу двете земји.

Во однос на нашиот северен сосед, како резултат на иницијативите на УНПРЕДЕП, преземени во текот на мандатот, можеа да се забележат извесни промени во односите меѓу овие две земји. Иако во почетокот на мандатот ситуацијата не беше добра, неизбежно беше да се забележи дека постои напредок во односите меѓу Сојузна Република Југославија и Македонија. Сè почесто до израз доаѓаше мирољубивата соработка и проширената соработка, која полека, но сигурно придонесуваше за надминување на споровите од минатото. Меѓутоа, потребно е да се напомене дека и покрај тоа што односите меѓу овие две земји се подобриле за разлика од периодот по осамостојувањето на Македонија, опасноста не е искоренета во целост. Особено треба да се напомене неповолната ситуација во периодот кога не се продолжи мандатот на УНПРЕДЕП.

Улогата на мисијата на УНПРЕДЕП ја оценувам како позитивна. Сите активности преземени за време на нејзиниот мандат, придонесоа за мир во

земјата и стабилност на регионот. Бројните состаноци направени на различно ниво, зборуваат за искрените намери на ОН и за воспоставување на трајна соработка меѓу повеќе земји. За една држава да може да функционира, мора да има воспоставено добри соседски односи. Имајќи предвид дека Македонија наидува на тешки проблеми на тоа поле, неизбежна беше потребата од фактор кој ќе придонесе за подобрување на соседските односи, за промовирање на соработка и претставување на новата држава. Во времето на своето осамостојување, Македонија, како нова држава, беше релативно нестабилна и се наоѓаше на самиот почеток во формирање на сè што е потребно за да може една држава да прерасне во силна држава која ќе стои на цврсти нозе. Се разбира дека тоа ниту е едноставно, ниту се постигнува преку ноќ. Затоа беше потребно да се вложат тешки напори. Македонскиот претседател, Глигоров, свесен за тоа, побарал помош од ООН. ООН залагајќи се за зачувување на мирот и стабилноста, воспоставија една превентивна мисија на територијата на Македонија. Ова покажа дека и покрај тоа што Македонија во тој момент не беше членка на ОН, ова за нас претставуваше голем успех, а од друга страна, се потврдија заложбите на ОН. Мисијата на УНПРЕДЕП претставуваше витален фактор за унапредување на стабилноста во регионот. Оваа мисија треба да послужи како пример за успех на мировните операции на ОН. Мисијата на УНПРЕДЕП претставува модел за превентивно распоредување, кој треба да послужи како инспирација за ОН при решавање на разни кризни ситуации во почетните фази, во различни делови во светот. Вредноста на мисијата на УНПРЕДЕП не се цени само во однос на нејзината воена компонента и набљудувањето на границата, туку и врз основа на нејзините цивилни активности насочени кон подобро разбирање меѓу различните етнички групи во државата. Првична оцена за достигнувањата на мисијата на УНПРЕДЕП треба да биде тоа што основната цел за која беше воспоставена мисијата, беше остварена, односно мисијата на УНПРЕДЕП успеа да го спречи прелевањето на насилните конфликти од другите делови на Југославија.

Некои набљудувачи сметале дека мисијата на УНПРЕДЕП не ги заслужува сите овие комплименти. Ваквиот став се заснова врз мислењата дека мисијата на УНПРЕДЕП имала повеќе негативни работи, отколку позитивни. Тука се

спомнуваат следниве мислења: дека мисијата на УНПРЕДЕП немала моќ да влијае врз посериозните настани во земјата, дека е премногу блиска до Владата и дека контингентите со мешани трупи кои ги замениле американските војници, наводно биле „често отворено антиалбански настроени“ и немала моќ да влијае врз внатрешните настани во земјата. Меѓутоа, сметам дека ваквите обвинувања не се основани, од причина што мисијата на УНПРЕДЕП дејствуваше во оние рамки кои беа договорени со македонската влада и не можеме да се жалиме дека силите на ОН немале влијание врз некои посериозни настани во земјата. Дека мисијата на УНПРЕДЕП била премногу блиска до македонската влада, треба за нас да биде позитивна страна, а не да гледаме како негативност на ова. Тоа ја покажува интензивната соработка меѓу политичката гарнитура и претставниците на ОН, која е неопходна за да може да се оствари мисијата. Најсериозното обвинување дека контингентите што ги замениле американските војници се „отворено антиалбански настроени“ не смее да се земе во предвид, бидејќи доколку е така, резултатот на целокупната мисија ќе беше поинаков од оној каков што е. Дека не е така, докажуваат четите на НОРДБАТ кои биле стационирани во градови каде што има населено етнички Албанци, преземајќи разни чекори за стекнување доверба, зборувајќи албански јазик за време на националните празници, како и земање во предвид сè што беше поплака против македонските власти и припадниците на мисијата.

Во текот на шесте години додека постоеше, мисијата на УНПРЕДЕП ѝ помагаше на Македонија да ја зајакне својата позиција во меѓународни рамки, поддржувајќи го процесот на нејзиното созревање. Мисијата на УНПРЕДЕП имаше зајакната улога и на внатрешен план, т.е. стана симбол за поттикнување на дијалог меѓу политичките партии. Додека беше присутна мисијата на УНПРЕДЕП, Македонија направи чекор напред во изградба на плуралистичка политичка арена и политичка култура, засновани врз демократските принципи на граѓанското општество. Политичката клима по должината на границата на Македонија значително беше подобрена за време на мисијата на УНПРЕДЕП, а првите два столба не само што цврсто и симболично ја поддржуваа сувереноста на Македонија, туку придонесоа неколку цврсти билатерални иницијативи на извесен начин да ги кодификуваат сличните заложби на меѓународната заедница за почитување на принципот на

неповредливост на границите. Наглото прекинување на мисијата на УНПРЕДЕП, се разбира, негативно се одрази врз зацртаните активности во градењето на мирот. Извесен број проекти мораа да бидат замрзнати, додека некои беа завршени или продолжија да се изведуваат со нови покровители или во рамките на други институции. Преостанатите проекти биле преземени од страна на влади, организации и невладини организации со слични гледишта, кои добро ги познаваа потребите на Македонија во комплексниот процес на нејзината транзиција. Без сомнение, мисијата на УНПРЕДЕП, т.е. Обединетите нации успеаја да повлечат една линија на безбедноста и да ја одржуваат цели шест години преку јакнење на довербата. Мисијата на УНПРЕДЕП покажа дека мултидимензионалниот и интегриран пристап кон превенција, може да биде многу ефикасен. Не смее да не се споменат позитивностите кои ги носи една превентивна акција во однос на трошоците. Спречувањето на конфликти, преку мисијата на УНПРЕДЕП, се покажа како акција која е многу поефтина и поефикасна. Конфликтите кои не се спречени во раната фаза, резултираат со голем број жртви и поголеми материјални трошоци. Затоа, превентивната операција на ОН во Македонија треба да послужи како инспирација за меѓународната заедница во насока на натамошно проширување на превентивни концепти, односно на нивната практична примена.

Значи, успехот на мисијата на УНПРЕДЕП не можеме да го оспориме. Причината за нерешавањето на сите проблеми во Македонија, не треба да се бара во неефикасноста на мисијата на УНПРЕДЕП. Напротив, не можевме да очекуваме дека за период од шест години ќе дојде моќен меѓународен фактор кој ќе ги реши сите проблеми во земјата, особено кога станува збор за проблеми кои се дел од далечното минато и со длабоки корени. Ненадејното заминување на мисијата на УНПРЕДЕП може да го сметаме како наша грешка. Сепак не се мали придобивките со кои се стекна Македонија за време на присуството на мисијата на УНПРЕДЕП во нашата земја. Најдобро може да се види позитивната улога на мисијата на УНПРЕДЕП кога би се „ставиле на вага“ сите активности кои ги презема мисијата за доброто на Македонија, вклучувајќи ги активностите од трите столба. Можеби тоа е единствениот начин да се види

каде би била Македонија, денес доколку македонскиот претседател не побараше присуство на ОН. Само на тој начин може да се даде вистинска оцена за улогата на мисијата на УНПРЕДЕП во Република Македонија.

Заклучок

Од овој труд можеме да заклучиме дека дипломатијата е широка дисциплина која датира од многу одамна. Нејзината широка рамка на делување опфаќа разни активности. Тие активности го потврдуваат уште еднаш кажаното дека дипломатијата не е едноставна професија, дека една земја за да има успешна дипломатија, дипломатите треба да бидат потковани со знаење, да поседуваат позитивни особини, да бидат вешти и својата работа да ја раководат од целите кои си ги има поставено државата на која ѝ служат. Меѓутоа, фактот дека дипломатијата станува посложена од ден на ден, е потврден од сè поголемиот број на дипломатски актери, односно држави кои ја користат дипломатијата како средство во водење на сопствената политика. Во практика, често пати доаѓа до мешање на поимите „дипломатија“ и „надворешна политика“. Најсоодветна дистинкција меѓу овие два поими може да се направи само доколку кажеме дека дипломатијата е инструмент на надворешната политика, кој овозможува воспоставување и одржување на односите меѓу државите на меѓународен план.

На дипломатијата треба да се гледа како на механизам на државата за остварување на своите цели, преку претставување на својата држава и застапување на нејзините интереси, по пат на преговарање и преземање на мерки за истакнување на сопствената држава на меѓународен план.

Во овој труд стана збор за видовите дипломатија, посебно акцентирајќи ја превентивната дипломатија. Ефективноста на превентивната дипломатија се гледа преку дефиницијата дека таа е акција за спречување спорови, кои можат да произлезат од државите или меѓу политичките партии, како и спречување за ескалација на конфликтите. За правилно разбирање и примена на превентивната дипломатија, треба да се даде целосен осврт на нејзините три компоненти. Видовме дека раното предупредување, клучната одлука за почеток на акцијата и стратегијата на акцијата, се особено важни компоненти за проценка на стадиумот во кој се наоѓа конфликтот, односно што треба да се

преземе за да се постигне успех и да се спречи ескалација и ширење на конфликтот.

Дека ОН се средишно тело за зачувување на меѓународниот мир и безбедноста, зборува и фактот што телата на ОН се овластени да применуваат широк дијапазон на инструменти за контролирање и разрешување на конфликтите меѓу државите.

Градењето на успешна дипломатска мрежа е долг процес, пропратен со низа тешкотии. Република Македонија, како млада држава, дојде во директен судир со тешкотии од ваков вид. Најголем проблем, како и во најголем број случаи, беа финансиските средства. За формирање на една дипломатска мрежа, особено за праќање на свои претставници во странство, беа и повеќе од потребни финансиски средства. Меѓутоа, и покрај бројните тешкотии со кои се соочи Република Македонија по нејзиното осамостојување, можеме слободно да констатираме дека таа има изградено своја дипломатска мрежа. Можеби нашата дипломатска мрежа не е на некое високо ниво, но треба да продолжиме да се стремиме кон постигнување на поголеми успеси на меѓународната сцена, преку дипломатски канали.

Прашањата кои се однесуваат на дипломатските мисии, разработени во мојот магистерски труд, укажуваат на низа позитивни ефекти кои може да ги стекне една држава во која има испратено мировни мисии. Мировните мисии може да имаат ефект на одвраќање на противничките држави, да се добие помош во различни сфери, да се промовираат пријателски односи, да се учи од странски експерти и секако да се развијат контакти со голем број странски претставници и експерти од повеќе области, кои во иднина може да станат пријатели на нашата земја и тоа, секако, да влијае врз пробивањето кон врвот на меѓународната сцена и политика.

Виенската конвенција за дипломатски односи дава целосна слика за дипломатските активности кои ги превзема дипломатскиот кадар. Станува збор за еден широк спектар на активности кои се детално уредени во членовите на Виенската конвенција, која ги поставува рамките на делување на дипломатскиот персонал.

Посебен акцент во мојот магистерски труд е ставен врз превенцијата при делување на ООН. Несомнено, целокупната работа на ООН почива врз превентивното делување и преземањето на сите неопходни мерки за зачувување на светскиот мир и безбедноста. Органите на ООН, на полето на зачувување на меѓународниот мир и безбедноста, и во согласност со системот на колективна безбедност, се овластени да превземаат колективни мерки против државата која не постапува во согласност со начелата и принципите содржани во Повелбата на ООН. Превентивната политика на ООН е изградена врз основа на Агендата за мир, како политички проект кој е од големо значење за превентивниот концепт на ООН. Во Агендата за мир се содржани сите компоненти за одржување на мирот и затоа таа треба да послужи како насочувач во глобалната политика за постоење на мир во светот. Станува збор за: превентивна дипломатија, превентивно распоредување, градење на мирот, одржување на мирот, наметнување на мирот, употреба на воена сила, консолидација на мирот и помагање при развој. Постоењето на овие механизми се ставени во функција на мирот и може само позитивно да се одразат врз целокупното општество.

Како инструмент на колективната безбедност се разработени мировните операции на ООН. Во случај на спорови помеѓу државите, ООН преземаат мерки за мирно решавање на истите. Една од тие мерки се мировните операции. Мировните операции не се воспоставуваат заради уништување на непријателот. Напротив, тие се воспоставуваат за создавање на поволна клима за зачувување на мирот, во согласност со страните во спорот и без употреба на сила (освен во самоодбрана).

Дека ООН вложуваат во својата превентивна политика, зборува и примерот со мировната мисија во Република Македонија заради спречување на конфликтот. Најпрво, како дел од УНПРОФОР, а подоцна и самостојна, мисијата на УНПРЕДЕП е дел од реалноста на Македонија и првата мисија на ООН со ваков карактер. Причините за превентивно распоредување на силите на ООН во Македонија се повеќестрани. Ситуацијата во Македонија, во тој период, била загрижувачка поради можноста од прелевање на војната од север, несигурната економска состојба, односите со соседите, меѓуетничките односи во земјата и сл. Распоредувањето на силите на ООН во северните и западните

погранични области на Македонија ѝ помогна на нашата држава да го преброди тој тежок период. Во почетокот на мисијата како да не беше сфатена вистинската потреба и улога која требаше да ја имаат силите на ОН во Македонија. Ова го потенцирам од причина што превентивното распоредување на силите на ОН често пати се поистоветува со мисиите во Босна и Херцеговина и Хрватска. Таквото поистоветување беше тотална грешка. Зошто? Бидејќи состојбата во Македонија беше поинаква од онаа во која се наоѓаа Босна и Херцеговина и Хрватска, а најмногу ваквото поистоветување имаше директно негативно влијание врз одговорностите кои ги имаше мисијата на УНПРОФОР. Одговорностите на УНПРОФОР се однесуваа и беа својствени за постконфликтни ситуации, што како такви не одговараа и не беа од полза за Македонија, бидејќи во Македонија немаше војна. Вистинското значење, мисијата на ОН, го доби со стекнување на својата независност од другите мисии на Босна и Херцеговина и Хрватска.

Поделбата на превентивната мисија во Република Македонија на три столба, целосно го насликува делувањето на силите на ОН во периодот кога беа стационирани на територијата на Република Македонија. Основната функција на мисијата беше набљудување на македонската граница со СРЈ и Албанија и известување за сите ситуации кои се значајни и можат негативно да влијаат на зачувувањето на мирот во регионот. Меѓутоа, искуството на ОН на планот на одржување на мирот, укажува на тоа дека мисиите од ваков карактер не можат да се ограничат само на набљудување на границата. Сепак, треба да се знае дека рамката на делување на една превентивна мисија е многу поширока. Ограничувањето на мандатот на една превентивна операција може да се одрази негативно врз целите кои треба да ги постигне мисијата. Затоа, може да кажеме дека цврстите ставови на ОН за проширување на мандатот на делување беа оправдани. Не би се постигнал никаков ефект доколку мандатот на мисијата на УНПРЕДЕП беше ограничен само на набљудување на границата. „Добрите услуги“ и „човековата димензија“ на УНПРЕДЕП го подигнаа нивото на позитивни достигнувања на планот на превенцијата во Македонија и во регионот. Бројните проекти превземени од страна на мисијата на УНПРЕДЕП, укажаа на искрените намери и добрата волја за зачувување на

мирот во регионот и создавање на позитивна клима внатре во државата за промовирање на дијалогот меѓу етничките групи, политичките партии и градењето на добрососедските односи. Несебичното пружање помош од страна на мировниците, го подигна нивото на доверба од страна на граѓаните во Република Македонија и го намали скептичниот став на дел од политичката гарнитура на Македонија за намерите на ОН.

Нема да погрешиме ако заклучиме дека мисијата на УНПРЕДЕП се покажа како позитивен пример за еден современ пристап кон превенција на конфликти и создавање погодна почва за градење на демократско општество, промоција и почитување на човековите права, градење добрососедски односи, развој на меѓупартиски дијалог и преземање на мерки за откривање и спречување на транснационалниот криминал.

Користена литература:

1. Ackremann, A. (2000). *Making peace prevail: preventing violent conflict in Macedonia*. Syracuse University Press, New York
2. Bruce W. Jentleson, (2000). *Opportunities missed, opportunities seized: Preventive Diplomacy in the Post-Cold War World*. Rowman & Littlefield Publishers, New York;
3. Barry H. Steiner, (2004). *Collective Preventive Diplomacy: a study in international conflict management*, State University of New York Press, Albany, New York;
4. Bolewski, W. (2007). *Diplomacy and International Law in Globalized Relation*. (2009) Prosvetno delo on Macedonian translation, Springer-Verlag Berlin Heidelberg;
5. Boutros-Ghali, B. (1995). *An Agenda for Peace*, United Nations, New York;
6. David Carment and Albrecht Schanabel, (2003). *Conflict Prevention: Path to Peace or Grand Illusion?* United Nations Univesitty Press, New York;
7. Denza, E., (1998), *Diplomatic law: A Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*, 2nd edn, Clarendon Press, Oxford
8. Grey, K. (2008). *International Law and the Use of Force*, Oxford University Press;
9. Kevin M. Cahill, (2000). *Preventive diplomacy: stopping wars before they start*. Revised and updated editions. The Center for International Health and Cooperation, New York;
10. Leonard, M. Stet, K. Smewing, K. (2002). *Public Diplomacy*. (2009) Preosvetno delo on Macedonian translation, The Foreign Policy Centre;
11. Melissen, J. (2005). *Innovations in Diplomatic Practice*. (2008) Prosvetno delo on Macedonian translation, PALGRAVE Houndmills, Basingstoke, New York;
12. Roche Daglas. *A Bargain for Humanity- Global security by 2000*. The University of Alberta Press, Canada;

13. Sokalski, H. (2003). *An Ounce of Prevention: Macedonia and the UN Experience in Preventive Diplomacy*. Endowment of the United States Institute of Peace;
14. United Nations Intellectual History Project, (2008). *Preventive Diplomacy at the UN*. Library of Congress Cataloging in Publication Data;
15. *United Nations Military Observers*, (1995), Handbook, Department of Peace-keeping, New York;
16. Williams, A. (2000). *Preventing war: the United Nations and Macedonia*. Rowman & Littlefield Publishers, New York;
17. Vasić N. Dušan., (2010), *Preventivna diplomatija: teorijski concept, normativni okviri i političke kontroverze*, Službeni glasnik, Beograd
18. Zečević, M. (1990). *Vojna diplomatija*. Vojnoizdavački i novinski centar- Beograd;
19. Бериц, Г.Р. (2004). *Дипломатија: теорија и пракса*, Трето издание, 11 Октомври- Прилеп, Македонија;
20. Болевски, В., (2009), *Дипломатијата и меѓународното право во глобалните односи*, Просветно дело АД Скопје, Скопје
21. Василевски, В. (2002). *Меѓународно хуманитарно право во вооружени судири*. „2-ри Август С“- Штип, Воена академија „Генерал Михаило Апостолски“, Скопје;
22. Влада на Република Македонија (2003). *Стратегиски одбранбен преглед- политичка рамка*, Скопје;
23. Габер, В., (2002), *За македонската дипломатија*, Магор, Скопје;
24. Глигоров, К. (2000). *Македонија е сè што имаме*. Издавачки центар ТРИ, Скопје, Македонија;
25. Леонард, М., Стед, К., Смевинг, К., (2009), *Јавна дипломатија*, Просветно дело АД Скопје, Скопје;
26. Мелисен, Ј., (2009), *Иновации во дипломатската практика*, Просветно дело АД Скопје, Скопје;

27. Министерство за одбрана (2000). *Министерството за одбрана во 1999*. Скопје;

28. *Обединети нации-темелни документи* (1995). Одбор за одбележување на педесетгодишнината од основањето на Организацијата на обединетите нации, НИП „НОВА МАКЕДОНИЈА“-Скопје, Скопје;

29. Ортаковски, В., (2010), *Дипломатија*, скрипта, Факултет за безбедност, Скопје

30. Парк, Б., (2009), НАТО самити; Приредено од Дејвид Х. Дан, *Дипломатија на највисоко ниво: развој на меѓународните самити*, НАМПРЕС, Скопје

31. Џејмс П. Малдун Јуниор, Џоен Фагот Авиел, Ричард Рејтано и Ерл Саливен. (2009). *Мултилатерлна дипломатија и обединетите нации денес*, Второ издание, Просветно дело АД Скопје, Скопје;

32. Џон Р. Вуд, Џин Серес, (2009), *Дипломатски церемонијал и протокол*, Издавачки центар ТРИ- Скопје;

Зборници:

33. Георгиева, Л., (1998). Современите пристапи кон мирот: превентивна дипломатија и превентивно распоредување на мировните сили, Годишен зборник на Филозофски факултет на Универзитет „Св. Кирил и Методиј“-Скопје, 25 (51), 463-478

Списанија:

34. Ванковска-Цветковска, Б., (1993). Сината боја на мирот. *Одбрана*, 2 (3);

35. Ванковска-Цветковска, Б., (1993). Македонија-камен на искушението, *Одбрана*, 2 (4);

36. Лесакровски, Б., (2001). Извежбување операции за чување на мирот. *Одбрана*, 10 (59);

37. Милутиновиќ, С., (2007), *Појам и класификација мировних операции* Организација Ујединетих нација, Војно дело, бр. 1/2007;

38. Поповски, В., (1993). На Македонија не и престои воена опасност, *Одбрана*, 2 (7);
39. Тодосов, А., (2001). Мировни мисии во новиот милениум. *Одбрана*, 10 (58);
40. Црвенковски, Б., (1993). Одбраната-најважна (интервју), *Одбрана*, 2 (6);
41. Чулев, Д., (1993). Тапија за државноста, *Одбрана*, 2 (5);

Дневен печат:

42. (6th March 1999). Macedonia's protection racket, *The economist*- Drowning in oil (www.economist.com);
43. Малески, Д., (16 октомври 2006). УНПРЕДЕП беше успешен зашто Македонија самата си помогна, *Утрински весник*;

Веб-страници:

44. Дневен печат ВРЕМЕ. Преземено на 8 ноември 2010 година <http://www.vreme.com.mk/DesktopDefault.aspx?tabindex=0&tabid=1&EditionID=525&ArticleID=33030>
45. Дневен печат ДНЕВНИК. Преземено од 6 октомври 2010 година <http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=1642&stID=3854>
46. Дневен печат УТРИНСКИ ВЕСНИК. Преземено од 6 октомври 2010 година <http://star.utrinski.com.mk/?pBroj=954&stID=2070&pR=3>
47. Дневен печат УТРИНСКИ ВЕСНИК. Преземено од 16 октомври 2006 година <http://star.utrinski.com.mk/?pBroj=954&stID=2070&pR=3>
48. Колумна- Александар Димитров. Преземено од 6 октомври 2010 година <http://star.dnevnik.com.mk/default.aspx?pbroj=1697&stID=6579>
49. Официјална страна на Влада на Република Македонија. Преземено на 8 ноември 2010 година. <http://www.vlada.mk/?q=node/2293>

50. UN Doc. S/1999/161 (12 февруари 1999 година), Преземено од:
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/033/59/IMG/N9903359.pdf?OpenElement>

51. UN Security Council Resolution 908 (1994) on extension of the mandate and increase of the personnel of the UN Protection Force, 31 March 1994.

52. United Nations Security Council Resolution 983, Adopted unanimously by the Security Council at its 3512th meeting, on 31 March 1995

53. Resolution 795 (1992) Adopted by the Security Council at its 3147th meeting, on 11 December 1992